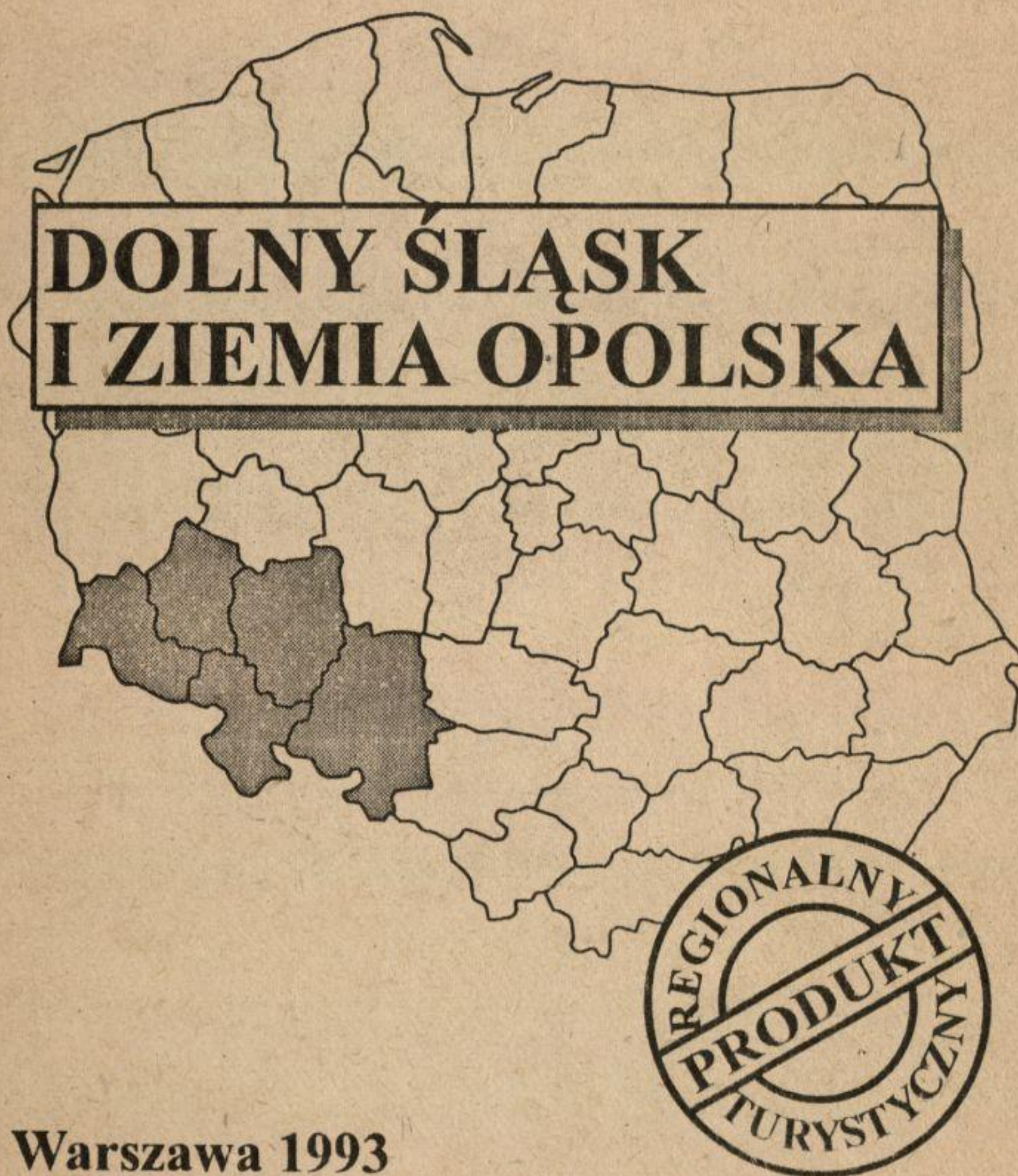

Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki
PROGRAM PHARE »TOURIN I«

Warszawa 1993

PROGRAM PHARE "TOURIN I"

REGIONALNY PRODUKT TURYSTYCZNY

DOLNY ŚLĄSK I ZIEMIA OPOLSKA

Seminarium w Książu, 1-2 kwietnia 1993

796,5:338,48

PRZYGOTOWANIE DO DRUKU:
INSTYTUT TURYSTYKI
DZIAŁ WYDAWNICTW I INFORMACJI

7679

Spis treści

Od wydawcy	5
Marek Paszucha	
Stan obecny i perspektywy rozwoju turystyki w Polsce	7
Jerzy Świteński	
Restrukturyzacja gospodarki województwa wałbrzyskiego: rozwój turystyki	16
Anthony S. Travis	
Rola turystyki w rozwoju gospodarczym Dolnego Śląska: odniesienia do doświadczeń zachodnioeuropejskich	24
Lucjan Niemczewski	
Tworzenie produktu turystycznego	30
Leo Theuns	
Szanse rozwoju przemysłu turystycznego w Polsce, ze specjalnym uwzględnieniem Dolnego Śląska.	36
Henryk Legienis	
Podstawowe dane statystyczne i przyrodniczo-kulturowe o Dolnym Śląsku i ziemi opolskiej	54
Zbigniew Werner	
Baza noclegowa i ruch turystyczny na obszarze Dolnego Śląska i Ziemi Opolskiej ...	55
Omówienie dyskusji	57
Marek Paszucha	
Podsumowanie	67
Walory i baza turystyczna województw	71
Województwo jeleniogórskie	72
Województwo legnickie	78
Województwo opolskie	82
Województwo wałbrzyskie	87
Województwo wrocławskie	92
Załączniki i mapy	97
Anthony S. Travis: Lista służąca analizie potrzeb polskiej turystyki na podstawie wcześniejszych studiów	97

Stan obecny i perspektywy rozwoju turystyki w Polsce

Według prognoz światowych do 2000 r. turystyka ma się stać najbardziej dochodową działalnością, wyprzedzając obecnych liderów: przemysł naftowy i telekomunikacyjny. Trudno przewidzieć, czy rzeczywiście tak się stanie. Z pewnością prawdziwe jest jednak stwierdzenie, że turystyka pozwala wielu społeczeństwom żyć dostatnio. Turystyka światowa odnotowała w 1992 r. około 500 mln turystów, oraz wpływy sięgające około 250 mld dolarów.

W Polsce turystyka może stać się już dzisiaj modelowym sektorem gospodarki rynkowej. Jedną z najważniejszych dziedzin gospodarki, która najszybciej poddaje się restrukturyzacji i z sukcesem wychodzi z recesji.

Od wydawcy

W dniach 1-2 kwietnia 1993 r. odbyło się na zamku w Książu seminarium "Produkt turystyczny na Dolnym Śląsku". Organizowane w ramach programu PHARE: "Rozwój turystyki w Polsce", miało posłużyć poszerzeniu wiedzy i wymianie poglądów na temat regionalnego produktu turystycznego w Polsce, na Dolnym Śląsku i Ziemi Opolskiej oraz jego promocji na rynkach zagranicznych.

W seminarium uczestniczyli przedstawiciele administracji centralnej i terenowej, samorządów, uczelni i instytucji naukowych, zrzeszeń i stowarzyszeń, właściciele bazy turystycznej, przedsiębiorstw turystycznych, ośrodków informacji turystycznej, a ponadto osoby reprezentujące muzea, parki narodowe, telekomunikację, Bank Turystyki, prasę itd.

Po pierwsze, turystyka przynosiła do Polski, według badań Instytutu Turystyki opartych na metodologii Światowej Organizacji Turystyki, w 1990 r. wyniosły 1 mld USD, w 1991 r. - 2,8 mld dolarów, w 1992 - 4 mld dolarów, a także znaczącą część budżetu państwa. Polakom w gotówce, a więc w sposób najbardziej aktywny i efektywny. Dynamizm wzrostu wielkości wpływów z turystyki przyjazdowej odzwierciedla rolę przetranszowanego jako stosunkowo łatwego źródła wpływów dewizowych.

Po trzecie, udział cudzoziemców w konsumpcji z bazy noclegowej w stosunku do ogółu przyjeżdżających z roku na rok wzrasta. W 1992 r. wyniósł niecałkowicie 30%. Pamiętajmy, że znaczna część turystów nawiązuje przyjazd na wakacje. W 1992 r. uderzyło 47 mln noclegów, tj. o 5% więcej niż w 1991 r. w tym noclegowcom 7 mln noclegów, tj. o 10% więcej.

Po czwarte, z uruchomionych na gospodarkę polskich kredytów zagranicznych ok. 40%, tj. 700 mln USD ulokowano w inwestycjach turystycznych, od budowania, do kolidowania międzynarodowe organizacje finansowe widzą polski przemysł turystyczny jako priorytetowe przedsięwzięcie inwestycyjne. W 1992 r. odwołano do ekspansji 5 latich turystyki klasy liczących 1 600 miejsc, w przyznanej im wartości 14 miliardów dolarów, 10 miliardów dolarów, nie licząc budowanych w tym czasie obiektów turystycznych.

Marek Paszucha

Prezes Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki

Stan obecny i perspektywy rozwoju turystyki w Polsce

Według prognoz światowych do 2000 r. turystyka ma się stać najbardziej dochodową działalnością, wyprzedzając obecnych liderów: przemysł naftowy i telekomunikacyjny. Trudno przewidzieć, czy rzeczywiście tak się stanie. Z pewnością prawdziwe jest jednak stwierdzenie, że turystyka pozwala wielu społeczeństwom żyć dostatnio. Turystyka światowa odnotowała w 1992 r. około 500 mln turystów, oraz wpływy sięgające około 250 mld dolarów.

W Polsce turystyka może stać się już dzisiaj modelowym sektorem gospodarki rynkowej. Jest bowiem tą dziedziną gospodarki, która najszybciej poddaje się restrukturyzacji i z najlepszymi efektami wychodzi z recesji.

Uznając ten fakt, Komisja Wspólnot Europejskich przyznała Polsce w ramach programu PHARE na lata 1992-1996 kwotę 4,5 mln ECU na realizację programu TOURIN I - programu rozwoju przemysłu turystycznego w Polsce. Wczoraj uzyskałem wiarygodną informację, że finansowany będzie program TOURIN II do kwoty ok. 15 mln ECU w latach 1993-1995. Będzie on obejmował stworzenie ogólnokrajowego systemu rezerwacji usług turystycznych, turystykę wiejską i na terenach leśnych oraz bezpieczeństwo na drogach.

Dowodem na to, że możliwości rozwoju przemysłu turystycznego w Polsce to nie tylko opinia zagranicznych doradców, są następujące dane:

Po pierwsze, przyjazdy turystów zagranicznych do Polski: 1990 r. 18 mln osób, 1991 r. - 37 mln osób, 1992 r. - 49 mln przyjazdów do Polski.

Po drugie, wpływy z turystyki przyjazdowej do Polski, według badań Instytutu Turystyki opartych na metodologii Światowej Organizacji Turystyki, w 1990 r. wyniosły 1 mld USD, w 1991 r. - 2,8 mld dolarów, w 1992 - 4 mld dolarów, z czego znaczną część pozostawiono Polakom w gotówce, a więc w sposób najbardziej motywujący działania. Dynamiczny wzrost wielkości wpływów z turystyki przyjazdowej odzwierciedla rolę przemysłu turystycznego jako stosunkowo łatwego źródła wpływów dewizowych.

Po trzecie, udział cudzoziemców korzystających z bazy noclegowej w stosunku do ogółu przyjeżdżających z roku na rok wzrasta: w 1990 r. wyniósł niespełna 30%. Pamiętajmy, że znaczna część turystów niemieckich przyjeżdża na zakupy. W 1992 r. udzielono 47 mln noclegów, tj. o 5% więcej niż w 1991 r., w tym cudzoziemcom 7 mln noclegów, tj. o 10% więcej.

Po czwarte, z uruchomionych na gospodarkę polską kredytów zagranicznych ok. 40%, tj. 700 mln USD ulokowano w inwestycjach turystycznych, co potwierdza, że kompetentne międzynarodowe organizacje finansowe traktują polski przemysł turystyczny jako pewne i rentowne przedsięwzięcie inwestycyjne. W 1992 r. oddano do eksploatacji 8 hoteli wysokiej klasy liczących 4 600 miejsc, w przygotowaniu znajduje się 14 hoteli na ponad 10 000 miejsc noclegowych, nie licząc budujących się przy dużych miastach małych hoteli prywatnych.

Po piąte, dominującą formą własności w turystyce jest własność prywatna: stanowi ona 91%.

Ocena rozwoju sytuacji gospodarczej kraju, a więc brak możliwości rozwoju przemysłu, kryzys obszarów o monostrukturach przemysłowych, słabość miejscowego rolnictwa, bezrobocie, istniejąca struktura turystyczna, warunki przyrodnicze pozwalają stwierdzić, że dla jednej trzeciej gmin w Polsce i regionów przemysł turystyczny jest jedyną szansą aktywizacji gospodarczej i wielopłaszczyznowego rozwoju usług, a więc handlu, gastronomii, transportu, kultury, rozrywki i sportu.

Rozwój przemysłu turystycznego ma zasadnicze znaczenie dla zapobieżenia wzrostowi strukturalnego bezrobocia. Dzięki inwestycjom turystycznym tworzone są nowe miejsca pracy. Utworzenie nowego miejsca pracy w turystyce wymaga zaledwie 40% przeciętnych nakładów na nowe miejsce pracy w przemyśle przetwórczym. Ma to podstawowe znaczenie przy tworzeniu programów aktywizacji dla terenów o nasilonym bezrobociu, które w naszym kraju w dużej części pokrywają się z rejonami o dużych możliwościach recepcji turystycznej.

Polska ma bardzo dobre warunki do rozwoju turystyki. Istniejące na polskiej wsi zasoby mieszkaniowe i coraz bardziej upowszechniana produkcja zdrowej żywności stwarzają duże możliwości świadczenia usług dla turystów. W połączeniu ze sprzedażą produktów rolnych bezpośrednio konsumentowi, co jest oczywiście bardziej opłacalne niż eksport żywności, turystyka przyczyni się do złagodzenia trudnej sytuacji znacznej części ludności rolniczej, szczególnie drobnych i średnich gospodarstw, stanowiąc dla nich dodatkowe źródło dochodów i istotny element produktywizacji majątku wiejskiego. Działania nasze na rzecz rozwoju szeroko rozumianej turystyki na obszarach wiejskich i leśnych prowadzone są w ścisłej współpracy z Ministerstwem Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, z obecnymi tutaj przedstawicielami Ministerstwa Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa i przede wszystkim z ministrami Bieleckim i Saryusz-Wolskim, odpowiedzialnymi za integrację europejską.

Strategia działania określona przez Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki w dokumencie *Założenia rozwoju gospodarki turystycznej w Polsce* uzyskała aprobatę Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej. Przyjęliśmy trzy podstawowe cele rozwoju turystyki:

1. Aktywizacja gospodarcza regionów i gmin poprzez turystykę, w tym tworzenie nowych miejsc pracy, wywoływanie zmian w strukturze zatrudnienia, rozwój handlu i usług.
2. Wzrost wpływów budżetowych, w efekcie zaś poprawa bilansu płatniczego państwa przez zwiększenie liczby przyjazdów turystów zagranicznych do Polski.
3. Integracja Polski z Europejską Wspólnotą Gospodarczą.

Za najważniejsze działania umożliwiające rozwój turystyki w pierwszym etapie uznaliśmy:

1. Stworzenie podstaw regulacji prawnych, umożliwiających ochronę prawną klienta z dostosowaniem jakości naszych usług do standardów europejskich. W dziedzinie turystyki obowiązuje ponad 100 aktów prawnych.
2. Wprowadzenie mechanizmów ekonomicznych stymulujących rozwój przemysłu turystycznego.
3. Dokonanie przekształceń własnościowych.

4. Przeprowadzenie badań marketingowych, głównie przez Instytut Turystyki, i opracowanie strategii promocji Polski jako kraju recepcji turystycznej.
5. Szkolenie, doskonalenie, trening kadr dla turystyki, zarówno menadżerów jak i ludzi bezpośrednio obsługujących turystów.

Działania w zakresie tworzenia polskiego przemysłu turystycznego muszą być wsparte procesem legislacyjnym. Otwarcie europejskiego rynku usług wymaga pilnego dostosowania naszych uregulowań do obowiązujących w państwach Wspólnoty, w zakresie odpowiedzialności biur podróży i innych usługodawców za jakość świadczonych usług. Potrzeba taka wynika w równym stopniu z konieczności ochrony konsumenta, jak i ułatwień w zawieraniu umów. Urząd dokonał analizy aktów prawnych dotyczących turystyki i przygotował projekt ustawy o usługach turystycznych, który w najbliższym czasie zostanie przekazany do uzgodnień międzyresortowych. Przygotowane zostały również projekty rozporządzeń Rady Ministrów w sprawach: rodzajów kategorii zakładów i obiektów hotelarskich, zasad i trybu koncesji, składania zabezpieczeń majątkowych przez organizatorów turystyki oraz wykonywania funkcji pilota wycieczek, przewodnika turystycznego.

Celem stworzenia lepszych warunków dla działalności podmiotów gospodarczych w turystyce, a także dla zwiększenia efektywności ekonomicznej tej działalności, podjęto szereg inicjatyw, proponując korzystne rozwiązania dla gospodarki turystycznej przy obecnie obowiązujących regulacjach prawnych, m.in. w zakresie ulg w podatku dochodowym od inwestycji uzupełniających. Korzystne rozwiązania dla turystyki przyjęto w ustawie o podatku od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym, m.in. dla turystyki przyjazdowej zastosowano ulgi z tytułu eksportu.

Dla przyciągnięcia kapitału zagranicznego w inwestycjach zagranicznych Urząd postuluje: wprowadzenie obligatoryjności zwolnień z podatku dochodowego, uproszczenie postępowania uwłaszczeniowego dla terenów przeznaczonych pod budownictwo hotelowe i zobowiązanie władz architektonicznych do uproszczenia trybu zatwierdzeń dokumentacyjnych. Działalność inwestycyjna dla turystyki z wykorzystaniem kredytów zagranicznych i realizacji zadań poprzez wykonawców zagranicznych jest dziedziną, do której przywiązujemy szczególną wagę. Wszystkie możliwości inwestowania w turystykę zostały zebrane w programie komputerowym. Dostarczy on podstawowych informacji, zarówno statystycznych jak i na temat atrakcyjności turystycznej, o Polsce, województwach i poszczególnych gminach. Program zawiera około 2 700 ofert inwestycyjnych z całego kraju, jest promowany w kraju i za granicą jako bank danych.

Urząd podejmuje działania na rzecz uruchomienia złotówkowych linii kredytowych dla branży turystycznej. W Banku Turystyki S.A. utworzono specjalną linię kredytową przeznaczoną na finansowanie inwestycji i przedsięwzięć turystycznych. Kwota kredytu nie może być jednak większa niż 10 miliardów, 60% wartości kosztorysowej obiektu.

Istotne znaczenie dla gospodarki turystycznej ma zmiana struktury własnościowej działających w turystyce podmiotów gospodarczych. Turystyka jest jedną z pierwszych dziedzin, które złamały monopol przedsiębiorstw państwowych, odejście bowiem z dniem 1

stycznia 1989 r. od zasady koncesjonowania działalności gospodarczej spowodowało znaczny wzrost liczby nowych podmiotów prowadzących działalność w sferze turystyki. W 1992 r. funkcjonowało 4 200 biur podróży, a w trakcie restrukturyzacji poprzedzającej proces prywatyzacji znajduje się największe nasze przedsiębiorstwo turystyczne "Orbis" S.A. Trwają przekształcenia Funduszu Wczasów Pracowniczych, a ustawa o przekształceniu FWP w spółkę akcyjną oczekuje na swoją kolej w Urzędzie Rady Ministrów. We wszystkich tych kwestiach Urząd ściśle współdziała z administracją przekształceń własnościowych, szczególnie z ministrem Jerzym Drygalskim, na podstawie podpisanego w ubiegłym roku porozumienia o współpracy w zakresie prywatyzacji jednostek gospodarki turystycznej. Najtrudniejszy problem, jaki zespół podejmuje, to uzdrowiska.

Bardzo ważne dla rozwoju przemysłu turystycznego są nasze działania mające na celu promocję Polski jako kraju turystyki przyjazdowej. Najistotniejsze z nich to:

1. Utworzenie narodowych ośrodków informacji turystycznej: w Niemczech (Kolonia), w Stanach Zjednoczonych (Chicago i Nowy Jork), w Szwecji (Sztokholm) na kraje skandynawskie i Finlandię oraz w Holandii (Amsterdam) na kraje Beneluxu. Podstawowym zadaniem tych ośrodków jako placówek rządowych, niekomercyjnych, jest promocja Polski oraz prowadzenie badań marketingowych i informacji turystycznej.
2. Wydawanie materiałów promocyjnych, takich jak kalendarze, foldery, informatory, mapy, plakaty, przewodniki, głównie w językach obcych.
3. Organizacja polskich stoisk na międzynarodowych targach turystycznych w: Berlinie, Londynie, Göteborgu, Wiedniu, Lipsku, Nowym Jorku, a także organizacja w Poznaniu międzynarodowych targów turystycznych TOUR-SALON, a w tym roku również w Warszawie Travel & Tours '93.
4. Organizacja podróży studyjnych dla zagranicznych dziennikarzy turystycznych promujących Polskę.

Urząd, biorąc pod uwagę wzrastające wpływy dewizowe z turystyki przyjazdowej, będzie kontynuował i poszerzał działania promocyjne, kładąc główny nacisk na promocję nowych produktów. Dokonujący się w turystyce proces przekształceń wymusza racjonalizację zatrudnienia w szeroko rozumianych usługach turystycznych, a więc hotelarstwie, gastronomii, biurach podróży, informacji turystycznej. Tu również zaczynają działać mechanizmy rynkowe. Świadczy o tym duża dynamika zagranicznych przyjazdów turystycznych w ostatnich trzech latach, która spowodowała wzrost popytu na usługi hotelarskie. Jednocześnie odnotowano spadek liczby zatrudnionych w gospodarce turystycznej w 1992 r., głównie w sektorze publicznym: o 7% mniej w porównaniu z 1991 rokiem. Dynamicznie natomiast rozwija się sektor prywatny w turystyce, zatrudniający w 1990 r. ponad 50% ogółu pracujących w turystyce; ma on na najbliższe lata pomyślne perspektywy rozwoju, szczególnie w obsłudze turystów zagranicznych. Chcę podkreślić, że praca w usługach turystycznych, zwłaszcza na własny rachunek, np. prowadzenie małego pensjonatu w systemie rodzinnym, małej restauracji, kawiarni, campingu, może stanowić szansę dla wielu osób poszukujących zatrudnienia w miejscowościach o walorach turystyczno-krajoznawczych. Uważam, że

nieodzowna jest w tym względzie pomoc państwa w postaci kredytu preferencyjnego dla osób podejmujących działalność na własny rachunek oraz edukacyjna, umożliwiająca przekwalifikowanie do zawodu hotelarza, gastronom, agenta biura podróży, pilota i przewodnika turystycznego. W tej sferze środki finansowe są zapewnione. Dostrzegamy wagę tego problemu, a także konieczność dostosowania obsługi turystów zagranicznych do europejskich standardów; podejmujemy działania organizacyjno-programowe, szkoleniowe, wydawnicze, sprzyjające rozwojowi kwalifikowanych kadr w turystyce. Zbieramy terenowe inicjatywy szkolenia pracowników na potrzeby gospodarki turystycznej na szczeblu gminy oraz terenowej administracji rządowej.

W realizacji zadań edukacji kadr turystyki Urząd uzyskuje pewną pomoc krajów europejskich, szczególnie Szwajcarii, Francji, Austrii, Niemiec i Japonii. Najistotniejszą rolę w rozszerzeniu tych przedsięwzięć odgrywa program TOURIN zapewniający na rok bieżący i następny kwotę 1 miliona ECU na edukację. W ramach tych środków przewiduje się:

- zorganizowanie kilkunastu specjalistycznych szkoleń dla kandydatów na menadżerów turystyki,
- skierowanie kilkunastu pracowników gospodarki turystycznej z samorządów terytorialnych i administracji rządowej na staże zagraniczne, a także 100 wójtów lub zastępców wójtów do pracy we francuskim stowarzyszeniu kwaterodawców wiejskich,
- opracowanie przez polskich ekspertów, przy wykorzystaniu doświadczeń zagranicznych, kilkunastu pozycji wydawniczych typu poradniki, niezbędnych dla rozwoju turystycznego *small businessu*.
- organizowanie tematycznych spotkań przedstawicieli polskiej turystyki z ekspertami EWG.

Wyrażamy przekonanie, że program zintegrowania Polski z krajami EWG będzie przewidywał możliwość kontynuowania różnorodnych form edukacji i szkolenia kadr polskiej turystyki przy udziale ekspertów zagranicznych, przy finansowym wsparciu krajów EWG.

Biorąc pod uwagę wyjątkową aktywność, wyjątkowe walory regionu, w którym się znajdujemy, wybraliśmy Dolny Śląsk i Opolszczyznę na miejsce i temat naszego seminarium. Myślę, że pozwoli ono przetworzyć zarysowaną przeze mnie ogólną strategię działania w turystyce na kierunki rozwoju produktu turystycznego.

Wybór tego regionu nie był przypadkowy. Podyktowany został następującymi przesłankami:

1. We wszystkich dziedzinach najważniejsi są ludzie i chęci do wykonywania nowych, niejednokrotnie trudnych zadań. W tym regionie są tacy właśnie ludzie. To było elementem wyjściowym dla naszej inicjatywy. Ludzie ci swoimi osiągnięciami udowodnili potrzebę i możliwość współpracy w zakresie turystyki zarówno pomiędzy województwami, jak i gminami. Mam na myśli przedstawicieli administracji rządowej i samorządowej, samorządów gospodarczych i stowarzyszeń.
2. Dolny Śląsk i Ziemia Opolska to prawie 9% powierzchni Polski, 10% ludności kraju, 64 rezerwaty przyrody (ponad 6% zasobów krajowych), 773 pomniki przyrody (ok. 9%

zasobów krajowych), duża lesistość terenu (29%), wysoki stopień urbanizacji, teren o starej, ciekawej historii, z prawdziwym bogactwem wysokiej klasy zabytków kultury, jak np. zabudowa Ostrowa Tumskiego, zespół zamkowy w Brzegu, zespoły Opactwa Cystersów w Krzeszowie i Henrykowie, wiele wspaniałych rezydencji zamkowo-pałacowych, jak choćby zamek, w którym obradujemy.

3. Jest to obszar sportów zimowych, z bardzo popularnymi ośrodkami narciarskimi: Karpaczem, Szklarską Porębą, Dusznikami, Podgórzem i wieloma innymi.
4. Odbywa się tu ponad 60 stałych imprez o charakterze kulturalnym i ponad 30 stałych imprez turystycznych. Ponadto w regionie Dolnego Śląska i Opolszczyzny turystyczne zasoby noclegowe stanowią 9% całej bazy krajowej, przy czym 63% to miejsca całoroczne. Rejestrowany ruch turystyczny stanowi 12% ruchu turystycznego w Polsce, cudzoziemcy stanowią 10% ogółu cudzoziemców korzystających z noclegów w Polsce.

Wymienione przesłanki i uwarunkowania pozwalają na wytworzenie nowoczesnego produktu turystycznego, z którym stosunkowo łatwo jest wejść na rynki: skandynawski, czeski, niemiecki, austriacki, północnowłoski.

Chciałbym zwrócić uwagę na rolę samorządów terytorialnych w tworzeniu tego produktu. O sukcesie w budowie przemysłu turystycznego w Polsce zadecyduje aktywność władz samorządowych: samorządów terenowych i samorządów gospodarczych miasta i gminy. Aktywność samorządów gospodarczych jest ważna, ponieważ w miejscu pobytu turysty następuje konfrontacja jego oczekiwań z możliwościami ich realizacji. Podstawowym warunkiem jest uświadomienie sobie i uchwalenie przez rady gmin, iż traktują turystykę jako bazę rozwoju gospodarczego, optymalnego wykorzystania zasobów, tworzenia nowych miejsc pracy. Uchwała taka nie może być elementem akcji propagandowej w postaci jednej sesji. Uchwała ta powinna być zawsze obecna w miejscu, w którym dyskutuje się jakikolwiek problem, ponieważ poprawa przygotowania gminy do obsługi ruchu turystycznego jest elementem rozwoju społeczno-gospodarczego gminy, ze świadomością głównego celu.

Budowa lokalnego rynku usług turystycznych jest sprawą o zasadniczym znaczeniu dla rozwoju turystyki, dla rozwoju gospodarczego wielu miejscowości, gmin i regionów. Pierwotnie w ramach programu TOURIN jedną z czterech jego części stanowił MARKET PLAN: plan zagospodarowania turystycznego kraju. Odstąpiliśmy od tej nazwy, ponieważ odstąpiliśmy od metody tworzenia planu zagospodarowania turystycznego Polski od góry. Nazywa się to w tej chwili TOURIN Product Development Plan, a technologia polega na budowie tego planu poprzez sumowanie i koordynowanie wszystkich aktywności terenowych, gminnych, regionalnych, związków gmin, regionów, województw, ze wspomaganie legislacyjnym oraz doradztwem zagranicznym i centralnym.

Władze lokalne, znając problemy gospodarcze kraju związane z równoważeniem budżetu państwa, ograniczonością dotacji, subwencji, wzrostem bezrobocia i nasilaniem się zjawisk recesyjnych, nie mogą zachowywać się pasywnie: mamy wspaniałe walory, ale nikt nie przyjeżdża. Jak nie ma inwestorów, to my nie jesteśmy w stanie decydować. Takie postawy spotyka się rzadko. W trakcie wyjazdów z przyjemnością stwierdzam wysoki poziom

obywatelski, wysoki poziom wykształcenia, racjonalność myślenia. Kilka procent to ludzie, którzy bezradnie czekają na inicjatywę kogoś z zewnątrz. Władze samorządowe często wykazują brak inwencji w sferze racjonalnej gospodarki posiadanym majątkiem, inwencji w programowaniu i inicjowaniu aktywności gospodarczej. Prezentują niejednokrotnie przeświadczenie, że takie problemy, jak bezrobocie, recesja czy ograniczoność środków finansowych, są niemożliwe do rozwiązania, i że większość problemów kumulujących się w gminach musi być rozwiązana w skali kraju. Mamy przykłady, że nie musi.

Na słabość lokalnego rynku usług w gminach mają również wpływ takie uwarunkowania, jak: wolno postępujące przekształcenia własnościowe, regulacja stanu prawnego gruntów, brak spójnego systemu gospodarki przestrzennej, na co szczególnie chciałbym zwrócić uwagę. Ale zarazem struktura planu zagospodarowania gmin, która dominuje, sprzyja rozwojowi, przy pomocy prywatnego kapitału i aktywności lokalnej. Upatrujemy kluczową rolę samorządu terenowego w tworzeniu najdogodniejszej infrastruktury turystycznej, w wykorzystaniu istniejących własnych zasobów, działalności promocyjnej na rzecz gospodarki lokalnej, m.in. przez organizację targów, wystaw, wizyt, i popieraniu tworzenia podmiotów turystycznych, jako że rady i zarządy gmin same nie prowadzą działalności gospodarczej w turystyce. Największym problemem jest teraz brak kanałów sprzedaży produktów turystycznych.

Ważną rolę władz samorządowych jest także wpływ na konsumpcję budżetów lokalnych, ponieważ rozwój gospodarki turystycznej stanowi źródło dochodów dla budżetu gminy oraz bogacenia się i ludzi, i gminy, a więc stanowi bezpośrednią motywację do podejmowania działań.

Urząd nasz podjął wiele działań wspierających inicjatywy samorządów terenowych: inspiruje i finansuje prace ekspertów naukowych nad aktywizacją gmin przez rozwój turystyki. Prace te mają służyć ogółowi gmin jako przykłady rozwiązań modelowych, a konkretnym gminom jako szczegółowe wytyczenie kierunków aktywizacji poprzez turystykę. Jako wzorcową pracę omawiającą proces tworzenia przemysłu turystycznego w skali regionu traktujemy opracowanie lubelskie, wykonane wspólnie przez władze lokalne i ekspertów zagranicznych.

Z prac szczegółowych chcę wymienić opracowanie Uniwersytetu Warszawskiego dotyczące gmin Radków i Szczytna. Efektem tego było także utworzenie konsorcjum gmin "Szóstka Turystyczna". Jest też poradnik nt. aktywizacji wsi poprzez działalność turystyczną: opracowanie Jolanty Wojciechowskiej z Uniwersytetu Łódzkiego.

W sposób ciągły prowadzona jest współpraca z turystycznymi związkami gmin. Na 79 zarejestrowanych związków komunalnych, około 25 ma w swoich zadaniach m.in. problematykę turystyczną lub ściśle z nią związaną, jako podstawową.

W ramach naszej współpracy z pismem samorządu terytorialnego "Wspólnota", które prenumeruje ok. 95% gmin, publikowane są artykuły promujące turystykę, w tym turystykę wiejską.

Pomagamy gminom i związkom gmin w prezentowaniu produktu turystycznego przez częściowe finansowanie wydatków promocyjnych: folderów, katalogów, oraz poprzez

finansowanie stoisk regionalnych na międzynarodowych targach turystycznych. Wspólnie z Ministerstwem Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej podjęte zostały działania zmierzające do wydania pierwszego katalogu zawierającego po 150 ofert wypoczynku na wsi.

W ramach stałej współpracy z ośrodkami doradztwa rolniczego pracownicy Urzędu biorą udział w szkoleniach przeznaczonych dla instruktorów doradzających rolnikom zamierzającym rozpocząć działalność turystyczną. Przygotowywany jest poradnik nt. usług turystycznych w gminie, przeznaczony dla osób podejmujących działalność gospodarczą w turystyce.

Jednym z najważniejszych uregulowań prawnych, nad którymi obecnie trwa dyskusja, jest ustawa o samorządzie powiatowym. Pomimo braku zapisu dotyczącego działalności turystycznej, samorządy powiatowe na obszarach atrakcyjnych turystycznie nie unikną spraw związanych z tą dziedziną, szczególnie w regionach, gdzie turystyka stanowi jedną z podstawowych gałęzi gospodarki. Prawidłowy podział przestrzenny przy wytyczaniu granic powiatu, uwzględniający także potrzeby turystyki, może pomóc w racjonalnym gospodarowaniu. W związku z tym będziemy postulować, aby przy konstruowaniu nowej struktury administracji kraju wybrane zostały gminy szczególnie ważne dla turystyki i by nie rozdzielano ich granicami przyszłych powiatów. Przyczynić się to może do efektywnego gospodarowania, lepszej organizacji zarządzania, prawidłowego gospodarowania przestrzennego oraz sprawniejszej promocji i reklamy.

W ekspertyzie opracowanej przez Instytut Turystyki na zlecenie Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki wyznaczono 103 niepodzielne zespoły gmin, które nie powinny być, w miarę możliwości, rozdzielane granicami nowych powiatów. W strefie nadmorskiej jest ich 8, w krainie pojeziernej 48, w górach 23. Większość pozostałych leży na wyżynach i pogórzach. Na terenie województw: wrocławskiego, opolskiego, wałbrzyskiego, jeleniogórskiego i legnickiego wyznaczono 8 takich zespołów.

Wyznaczając niepodzielne zespoły gmin przyjęto następujące kryteria:

1. Znaczenie dla turystyki krajowej i zagranicznej.
2. Powierzchnię i rangę walorów turystycznych, zwłaszcza o charakterze przyrodniczym i rekreacyjnym.
3. Istniejące zagospodarowanie turystyczne.
4. Stopień ukształtowania funkcji turystycznej.
5. Możliwości rozwojowe.
6. Położenie w obrębie naturalnych kompleksów krajobrazowych atrakcyjnych turystycznie.
7. Występowanie terenów chronionych, zwłaszcza parków narodowych i krajobrazowych.

Uwzględniono również takie aspekty, jak: obecnie funkcjonujące regiony administracji ogólnej, rozmieszczenie ośrodków miejskich i usługowych, przynależność do rejestrowanych związków międzygminnych, zwłaszcza o charakterze turystycznym, i zasięgi dawnych powiatów.

W przekonaniu, że dotychczasowe osiągnięcia Dolnego Śląska i Ziemi Opolskiej są tylko pierwszym etapem procesu wykorzystania możliwości, jakie stwarza przemysł turystyczny w

tym regionie, i że skuteczność strategii zależy będzie od konsekwentnej i umiejętnej realizacji wytyczonych celów przez wszystkie zainteresowane w regionie strony, pragnę zakończyć swoje wystąpienie życzeniami uporczywości, wytrwałości i optymizmu w dążeniach do dalszych osiągnięć.

Jerzy Świteński

Wojewoda wałbrzyski

Restrukturyzacja gospodarki województwa wałbrzyskiego: rozwój turystyki

Województwo wałbrzyskie zajmuje powierzchnię blisko 4200 kilometrów kwadratowych, zamieszkane jest przez 740 tys. osób. Jest też województwem, które ma najdłuższą, bo liczącą 212 km granicę z naszym południowym sąsiadem: Czechami. Pod względem topograficznym zajmuje dwie interesujące krainy, jakimi są Sudety i Przedgórze Sudeckie.

Wiodącą dziedziną gospodarki w woj. wałbrzyskim jest przemysł. Z przemysłem, zwłaszcza wydobywczym, z przemysłem ciężkim w ogóle, kojarzą je mieszkańcy kraju, zwłaszcza ci, którzy nie mieli okazji go poznać. W naszym przemyśle dominują takie branże, jak elektrotechniczna i elektroniczna, włókiennicza, spożywcza, materiałów budowlanych, środków transportu, przemysł precyzyjny. Nie mówię o przemyśle węglowym, gdyż jego los wydaje się w tej chwili definitywnie przesądzony, wobec decyzji o likwidacji wałbrzyskich kopalń węgla kamiennego.

Przemysł województwa jest producentem niemal połowy krajowej porcelany szlachetnej, ponad 40% szkła kryształowego, 1/3 zapalek i wyrobów radiofonicznych, 1/4 taboru kolejowego oraz tkanin bawełnianych. Jednocześnie istnieją dość dobre warunki do rozwoju rolnictwa, o czym świadczą wyniki osiągnięte przez rolnictwo w naszym regionie. Ze względu na ukształtowanie terenu i zasoby naturalne województwo stanowi atrakcyjny teren dla rozwoju turystyki i lecznictwa uzdrowiskowego.

Województwo nasze należy do tych regionów kraju, w których ukształtowany historycznie obraz przemysłu był nieomal zawsze oparty na intensywnej eksploatacji zasobów naturalnych. Przemysł był stosunkowo mało zniszczony w okresie wojennym i powojennym, toteż przez długie lata nie budził zainteresowania, w sensie potrzeby doinwestowania. Dlatego w ostatnim okresie mamy do czynienia ze szczególnie dramatyczną kumulacją tych wszystkich niekorzystnych zjawisk, które występują w gospodarce polskiej w ogóle. Na koniec ubiegłego roku liczba bezrobotnych w woj. wałbrzyskim sięgała blisko 74 tys. osób. Szacujemy, że do końca tego roku może osiągnąć ok. 92 tys. Toteż w działaniach na rzecz restrukturyzacji gospodarki dążymy do przywrócenia województwu i poszczególnym jego obszarom ich naturalnych funkcji. Najefektywniej prowadzone przez nas działania restrukturyzacyjne odbywają się, na razie, w sferze przekształceń strukturalno-własnościowych. Mimo trudnego okresu, fatalnego tła, jakim dla gospodarki polskiej w ogóle, a gospodarki woj. wałbrzyskiego w szczególności są lata 1990-91, udało nam się zidentyfikować kilka dziedzin rozwoju, które moglibyśmy określić jako szanse dla województwa. Zaliczamy do nich turystykę i lecznictwo uzdrowiskowe. Zakładamy oczywiście, że w przyszłości w gospodarce województwa dominującą formą własności będzie własność prywatna, a w handlu i usługach ten moment jest już bliski. Dążymy do tego, aby przemysł, który pozostanie w województwie albo który

będzie się tu dopiero rozwijał, miał charakter proekologiczny. Zakładamy, że dominującymi branżami pozostaną elektrotechnika i elektronika, przemysł ceramiczny, odzieżowy i włókienniczy. Chcielibyśmy też, aby nową specjalnością przemysłu województwa była produkcja urządzeń ochrony środowiska. Walory turystyczne województwa stwarzają możliwość, a zarazem naturalną konieczność traktowania turystyki i lecznictwa uzdrowiskowego jako niezwykle ważnej dziedziny gospodarki, która w przyszłości może stanowić istotną alternatywę dla rozwoju gospodarczego tego regionu, dla zagospodarowania miejscowej siły roboczej.

Największą barierą, jaką dostrzegamy w rozwoju turystyki w regionie wałbrzyskim, są niedostatki infrastruktury technicznej. Dotyczy to zarówno systemu komunikacyjnego, jak i stanu ochrony środowiska. Jest to oczywiście problem, którego nie sposób rozwiązać od razu, gdyż wymaga to współdziałania administracji rządowej i samorządowej, wymaga aktywności i zainteresowania ze strony wszelkich już realizujących tutaj różne inwestycje podmiotów prowadzących działalność gospodarczą oraz potencjalnych inwestorów. Oczywiście mamy też świadomość tego, że oferowane dzisiaj usługi turystyczne muszą odpowiadać pewnym warunkom, które baza, jaką województwo dzisiaj dysponuje, nie zawsze spełnia. Pewnym typowym standardem, jeśli chodzi o bazę wypoczynkową czy noclegową, jest dzisiaj dla turysty światowego, europejskiego czy nawet już krajowego możliwość wypoczynku w pojedynczych pokojach, wyposażonych w pewne zaplecze sanitarno-higieniczne. Jest konieczność dysponowania przez ośrodki wypoczynkowe salami konferencyjnymi, wykładowymi, choćby większymi pomieszczeniami, które można by do tego celu adaptować.

Śledziliśmy rozwój turystyki i rolę, jaką przemysł turystyczny odgrywa w regionie geograficznie podobnym do naszego: w kraju Saary. W kraju tym, ze względu na dużą konkurencję na rynku turystyki pobytowej i weekendowej, zaobserwowaliśmy zorganizowane lokalne firmy zajmujące się, z pomocą rządu krajowego, promocją i organizacją turystyki. Specyficznym, a u nas nie występującym chyba jeszcze na tę skalę, być może po prostu nie docenianym kierunkiem wykorzystania bazy turystycznej w kraju Saary jest np. turystyka, którą moglibyśmy określić jako szkoleniową czy delegacyjną.

Istotnym elementem rozwoju turystyki w woj. wałbrzyskim, a myślę, że i na Dolnym Śląsku w ogóle, są przyjazdy turystów niemieckich. Przyjazdy, które wynikają z motywacji różnej, ale wśród tych motywów niezwykle istotnym czynnikiem jest po prostu chęć podróży do kraju czy miejsca pochodzenia. Myślę, że wiele zależy od tego, w jaki sposób turyści niemieccy zostaną na tym terenie obsłużeni. Oczywiście, ich oczekiwania co do standardu pomieszczeń, w których mają tutaj spędzać czas, jak również co do organizowania ich pobytu, są na ogół wyższe od tych, które możemy im zaoferować. Obserwowane przez nas przedsiębiorstwa turystyczne organizujące tego typu wyjazdy lub recepcję przyjeżdżających gości na ogół same dysponują potencjałem zbyt małym, aby mogły w sposób samodzielny zorganizować i rozpoznanie rynku, i promocję oferty, jaką województwo wałbrzyskie może przedstawić. Dotyczy to zarówno turystyki przyjazdowej zagranicznej, jak i turystyki wewnątrzkrajowej. Zgłaszamy zatem możliwość utworzenia regionalnej agencji badań i

promocji turystycznej, która mogłaby się w sposób profesjonalny zająć kreowaniem obrazu regionu, badaniem rynku usług turystycznych, promocją produktu turystycznego i samego regionu w ogóle. Udziałowcami takiej agencji mogłyby być przedsiębiorstwa turystyczne, skarb państwa reprezentowany np. przez wojewodę czy agencje rozwoju regionalnego, gdyż tego typu instytucje istnieją przynajmniej w kilku województwach dolnośląskich. Szacujemy, że miesięczne koszty funkcjonowania takiej instytucji wahałyby się w okolicach 130 mln zł, a zatem aby miała szanse działania zgodnie z naszymi oczekiwaniami, należałoby zgromadzić na początek kapitał liczący ok. pół miliarda złotych.

Konieczność promocji walorów turystycznych naszego regionu dostrzegają również samorządy, które szczególnie dotkliwie odczuwają spadek zainteresowania turystyką, zwłaszcza na rynku krajowym. Podejmują więc próby tworzenia lokalnych punktów informacji, wychodząc z taką ofertą również poza teren województwa; wspomnę tylko o ostatniej inicjatywie gmin Kotliny Kłodzkiej: Domu Ziemi Kłodzkiej we Wrocławiu.

Na atrakcyjność turystyczną woj. wałbrzyskiego składa się szereg walorów: od ukształtowania poczynając i pewnych wartości przyrodniczych, które w szczególnym skupieniu występują na terenie naszego województwa, po warunki klimatyczne czy zasoby naturalne, jakimi są chociażby wody mineralne. Oceniamy, że walory wypoczynkowe województwa pozwalają na czynny bądź bierny całoroczny wypoczynek na obszarze ok. 1600 km². Mamy na terenie województwa cztery ważne ośrodki sportów zimowych.

W województwie funkcjonuje 8 uzdrowisk; jest ono drugie w kraju jeśli chodzi o liczbę uzdrowisk. Mamy też dwie stacje klimatyczne: w Międzygórzu i Zieleńcu. Mamy wreszcie obszary o szczególnych walorach krajoznawczych objęte wzmożoną ochroną. Zaliczamy do nich 4 parki krajobrazowe: Książański, Śnieżnicki, Sowiogórski i Stołowogórski, dla którego przygotowaliśmy już pełną dokumentację uzasadniającą utworzenie parku narodowego, co z przyczyn rozmaitych, głównie finansowych, do tej pory sfinalizowane być nie mogło. Mamy ponadto 15 rezerwatów przyrody i inne obszary chronione, mamy nie dość może jeszcze znaną, acz godną polecenia atrakcję turystyczną, jaką jest bez wątpienia Jaskinia Niedźwiedzia w Kletnie, najwyższy w polskiej części Sudetów wodospad w Międzygórzu, mamy wreszcie liczne zespoły zabytków architektury, w tym zamek Książ, zamek Grodno - znany chyba wszystkim, przynajmniej z literatury, zespół klasztorny Cystersów w Henrykowie, interesujące i unikalne muzea, np. papiernictwa w Dusznikach, dawnego kupiectwa w Świdnicy, gospodarstwa domowego w Ząbkowicach Śląskich, Muzeum filumenistyczne w Bystrzycy Kłodzkiej.

Województwo wałbrzyskie jest też miejscem popularnych w kraju, i nie tylko, wydarzeń sportowych, jak chociażby memoriału szachowego im. Artura Rubinsteina w Polanicy, licznych imprez o charakterze krajowym i europejskim jeśli chodzi o sporty jeździeckie w Książu; mamy znane festiwale muzyczne jak Chopinowski w Dusznikach, Moniuszkowski w Kudowie czy Wieniawskiego w Szczawnie Zdroju.

Dążąc do ochrony walorów przyrodniczych woj. wałbrzyskiego, mając świadomość tego, że przemysł turystyczny może stanowić istotną alternatywną dziedzinę gospodarki naszego

regionu, koncentrujemy swoje działania na poprawie stanu środowiska; m.in. w latach 1989-92 oddaliśmy na terenie województwa 20 oczyszczalni ścieków o łącznej przepustowości 120 tys. m³/dobę. Spośród ważniejszych takich obiektów położonych właśnie w regionach o szczególnych walorach turystycznych trzeba wspomnieć o oczyszczalni w Polanicy Zdroju dla miast Polanica, Duszniki i Szczytna, oczyszczalni w Kłodzku, oczyszczalni w Pieszycach i Bystrzycy Kłodzkiej. Obecnie w budowie znajduje się dalszych kilkanaście oczyszczalni ścieków, w tym przewidujemy rozbudowę oczyszczalni w Cierniach dla Wałbrzycha, Świebodzic i Szczawna, kontynuację budowy oczyszczalni w Świdnicy, Bardzie, Złotym Stoku, Srebrnej Górze, Nowej Rudzie, Ziembicach, Boguszwie, Strzegomiu, Jaworzynie i Żarowie. Zrealizowaliśmy też w ostatnich czterech latach wiele inwestycji z zakresu ochrony powietrza: w sumie kilkadziesiąt zadań, które wpłynęły na ograniczenie emisji zanieczyszczeń pyłowych o 2600 ton w skali roku i redukcję dwutlenku siarki o 2700 ton. Bierzemy również udział w pracach programu Czarny Trójkąt, wspólnie z woj. jeleniogórskim. Kontynuujemy program modernizacji kotłowni, co jest u nas działaniem nieodzownym, zwłaszcza w miejscowościach uzdrowiskowych. Głównym problemem jeśli chodzi o ochronę środowiska w tych miejscowościach jest właśnie tzw. niska emisja z powodu kotłowni lokalnych i stosowania jako paliwa węgla bądź koksu. Stąd też realizujemy na bieżąco, w miarę możliwości finansowych naszych i samorządów bądź podmiotów gospodarczych, przechodzenie na opalanie olejowo-gazowe, m.in. pracujemy nad programem gazyfikacji uzdrowisk Kotliny Kłodzkiej. Najbardziej zaawansowane są prace w Łądku Zdroju. W bieżącym roku planujemy podłączenie jeszcze kilku sanatoriów zespołu uzdrowisk kłodzkich w Polanicy Zdroju do systemu ogrzewania gazowego, co powinno się znacznie przyczynić do poprawy stanu powietrza. Zamierzamy również rozpocząć na szerszą skalę program gazyfikacji uzdrowiska Jedlina Zdrój.

Woj. wałbrzyskie ma duży potencjał noclegowo-żywnościowy, jednak baza w znacznym stopniu nie odpowiada wymaganiom współczesnego turysty, o czym wspomniałem już wcześniej. W sumie baza ta na koniec lipca ub. roku liczyła 15,5 tysiąca miejsc noclegowych, ale nastąpił 10-procentowy ubytek w porównaniu z rokiem 1991.

Jednocześnie odnotowaliśmy obecność 176 760 turystów korzystających z noclegów. Jest to również o ponad 16% mniej niż w 1991 r. Spadek liczby noclegów jest ponad 30-procentowy w zestawieniu z rokiem 1991, co świadczy o tym, że nie tylko spadała liczba korzystających, ale że ich czas pobytu na obszarze województwa wałbrzyskiego był krótszy niż w 1991 r.

Mamy również w uzdrowiskach województwa 4800 miejsc, które mogłyby być przeznaczone do dyspozycji kuracjuszy, ale oczywiście w tym stopniu wykorzystane nie są. Niezbędna jest zatem komercjalizacja i prywatyzacja zakładowych ośrodków wczasowych, których wykorzystanie jest niedostateczne, oraz rozważenie ostatecznego losu państwowych przedsiębiorstw uzdrowiskowych. Poważnym problemem jest dalszy los bazy Funduszu Wczasów Pracowniczych. Akurat woj. wałbrzyskie, podobnie jak jeleniogórskie, reprezentuje tutaj w sensie walorów potencjał szczególny, ze względu na dość trudny do ustalenia status

instytucji, jaką jest FWP. Majątek ten, niestety, ulega postępującej degradacji: w tej chwili jest poza zasięgiem zarówno administracji wojewódzkiej, jak i samorządowej. Posiadamy na terenie województwa szereg zabytkowych obiektów, które mogłyby być zagospodarowane w celu wykorzystania na hotele, schroniska czy zajazdy.

Mamy na terenie województwa 55 wyciągów narciarskich, 37 pływalni otwartych i 6 krytych, 37 sal gimnastyczno-sportowych poza tymi, które znajdują się w obiektach oświatowych, 45 stadionów i boisk z bieżnią, wreszcie 6 hal sportowo-rekreacyjnych i ponad 200 boisk wiejskich.

Istotnym problemem rozwoju turystyki w województwie jest również kwestia dostępności komunikacyjnej. Sytuacja wydaje się paradoksalna, gdyż województwo ma długą granicę z państwem czeskim i leży na skrzyżowaniu ważnych szlaków międzynarodowych, zarówno drogowych jak i kolejowych.

Stan dróg kolejowych i transportu kołowego pozostawia wiele do życzenia. Aczkolwiek sieć dróg mamy dobrze rozwiniętą, to zły stan nawierzchni i przepustowość komunikacyjna są dalece niedostateczne.

Do istotnych braków należy też zły stan telekomunikacji, która dla turystyki, zwłaszcza zagranicznej, ma znaczenie szczególne. Duże nadzieje wiążemy z uruchomieniem automatycznego centrum telekomunikacyjnego w samym Wałbrzychu. Podobnie jak wszystkie województwa dolnośląskie - poza legnickim - oczekujemy na rozstrzygnięcie przetargu na wykonawstwo sieci na Dolnym Śląsku. Przetarg ten opóźnia się co najmniej o rok.

Mamy na terenie województwa przejścia graniczne. W 1992 r. przyjechało do Polski przez nasze przejścia graniczne 3200 tys. osób, tj. o milion więcej niż w 1991 r. Wyjechało z kraju przez te same przejścia 3300 tys. osób, tj. także o milion więcej niż w 1991 r.

Na koniec chciałbym zaprezentować kilka przedsięwzięć już zrealizowanych albo pozostających w sferze koncepcji programowych dotyczących rozwoju turystyki na terenie województwa wałbrzyskiego; koncepcji, które miałyby się przyczynić albo do kompleksowego zajęcia się turystyką na pewnym terenie, albo uatrakcyjnienia turyście pobytu na terenie naszego województwa.

Pierwszym takim przedsięwzięciem, które chciałbym zaprezentować, jest utworzenie otwartego Muzeum Przemysłu i Techniki Ziemi Wałbrzyskiej. Postępuje intensywnie likwidacja kopalni węgla kamiennego w samym Wałbrzychu, za lat kilka zlikwidowana też zostanie kopalnia węgla kamiennego, ostatnia już na naszym terenie, w Nowej Rudzie. Stąd pojawiła się niepowtarzalna możliwość zrealizowania przedsięwzięcia polegającego na ochronie wybranych, szczególnie godnych tego fragmentów materialnego dziedzictwa związanego z ponad 500-letnią historią górnictwa na terenie Ziemi Wałbrzyskiej. Stąd też założeniem naszym jest, że otwarte muzeum przemysłu i techniki Ziemi Wałbrzyskiej miałoby dokumentować wielowiekową, znaczącą rolę cywilizacyjną górnictwa na Dolnym Śląsku.

Oczekujemy, że byłby to poważny czynnik aktywizacji kulturalnej, a częściowo również gospodarczej samego Wałbrzyska, byłaby to istotna atrakcja turystyczna, która umożliwiałaby

zarazem funkcjonowanie towarzyszącej jej infrastruktury niezbędnej dla zaspokojenia potrzeb ruchu turystycznego.

W wyniku rozpoczętego postępowania likwidacyjnego zakładów górniczych bez takiego przedsięwzięcia bezpowrotnie mogłyby zostać utracone nie tylko zabytkowe budynki, ale i unikatowe w skali kraju i Europy urządzenia techniczne. Dzisiaj są one jeszcze łatwo dostępne, mogą być pozyskane stosunkowo małym kosztem. Jeśli nie wykorzystamy tej sposobności, będziemy skazani na poszukiwanie przypadkowych okazji do wytworzenia tego, co dzisiaj jest w zasięgu ręki. Oczywiście wymagałoby to pewnych nakładów finansowych: koszt uruchomienia takiego muzeum szacujemy na około 2 miliardów złotych; przewidujemy, że w ramach tego muzeum udostępniona byłaby też część wyrobisk górniczych. W sumie moglibyśmy zatrudnić w takim muzeum około 60 osób.

Drugim przedsięwzięciem jest koncepcja utworzenia strefy rozrywki, rekreacji, wypoczynku i handlu. Ma się nazywać VICTORIA LAND. Strefa ta obejmowałaby obszar w dużym stopniu zagospodarowany i już uzbrojony, posiadający dogodne połączenia komunikacyjne, zarówno kolejowe na linii Wrocław - Jelenia Góra, jak i drogowe, w tym również z Czechami. Na obszarze tej strefy przewiduje się m.in. utworzenie centrum handlu półhurtowego, obiektów świadczących usługi hotelarskie i gastronomiczne, toru rowerowego z wypożyczalnią, kolejki górniczej dla dzieci, toru modelarskiego, wesołego miasteczka, terenów golfowych, kręgielni, kolejek linowo-terenowych z wykorzystaniem urządzeń likwidowanych kopalń, sztucznych ścian wspinaczkowych oraz muzeum górnictwa w plenerze.

Argumentem, który przemawia za utworzeniem tego typu strefy, jest bliskość dużej aglomeracji, jaką stanowią Wałbrzych i Świdnica. W sumie jest to obszar zamieszkały przez blisko połowę ludności województwa.

Trzecim zamierzeniem jest koncepcja rozwoju turystyki kolejowej. Na Dolnym Śląsku zachowała się infrastruktura kolejowa, którą można wykorzystać do celów turystycznych. Przemawia za tym nie tylko zabytkowy charakter wielu budowli i urządzeń związanych ze 150-letnim funkcjonowaniem kolejek na Dolnym Śląsku, ale również fakt, że wiele tras kolejowych, dzisiaj często nie używanych, przebiega przez niezwykle atrakcyjne z turystycznego punktu widzenia obszary województwa. Można by w ten sposób uzyskać dostępność do zabytkowych zespołów miast, zamków, rezerwatów przyrody. Szczególnie atrakcyjna jest trasa łącząca Wałbrzych z Kłodzkiem przez Jedlinę, wiodąca przez 4 tunele, z których jeden ma 1600 m długości, liczne mosty i wiadukty, w tym jeden będący ponoć najwyższym mostem kolejowym w byłej monarchii pruskiej.

Firma consultingowa VEGA na zlecenie Agencji Rozwoju Regionalnego w Nowej Rudzie, Urzędu Miasta i Gminy w Jaworzynie Śląskiej i Świdnicy w porozumieniu z Dyрекcją Okręgową Kolei Państwowych opracowała już koncepcję rozwoju turystyki kolejowej w regionie wałbrzyskim. Koncepcja ta uwzględnia te wszystkie walory, o których mówiłem. Liczymy tu na wykorzystanie możliwości stworzenia skansenu pojazdów trakcji parowej w Jaworzynie Śląskiej. W ten sposób udałoby nam się połączyć turystykę ze stworzeniem nowej

placówki o charakterze muzeum techniki, przy wykorzystaniu tego potencjału, który w tej chwili, niestety, niszczeje.

Bardzo poważnie rozważamy możliwości rozwoju agroturystyki w woj. wałbrzyskim. Minister Paszucha wskazywał na znaczenie wykorzystania możliwości, jakie niesie ze sobą gospodarka wiejska, zwłaszcza na terenach górskich. Mogłoby to być z jednej strony pewną atrakcją dla turystów, z drugiej pewnym uzupełniającym źródłem dochodu dla ludności wiejskiej. Byłoby to istotne zwłaszcza w rejonie bystrzyckim, gdzie do niedawna przeżywaliśmy żywiołowe zjawisko wyludniania się wsi górskich. Koncepcję tę pilotuje Ośrodek Doradztwa Rolniczego z siedzibą w Świdnicy. Przygotował już koncepcję rozwojową agroturystyki oraz plan działań zmierzających do jej rozwijania i wdrożenia. Powołana też została Społeczna Rada Rozwoju Agroturystyki. Dokonaliśmy ankietowania 30 pierwszych gospodarstw, które wyraziły chęć świadczenia takich usług na rzecz turystów.

Zaplanowaliśmy też na rok bieżący szkolenie dla tych, którzy wyrazili zainteresowanie udostępnianiem kwater i świadczeniem innych usług na rzecz turystów. Szkolenie będzie prowadzone na temat: "Agroturystyka jako alternatywne źródło dochodu dla ludności wsi na terenie woj. wałbrzyskiego", ze szczególnym uwzględnieniem rejonu Kotliny Kłodzkiej, ponieważ ten rejon jest do tego szczególnie predysponowany.

Pan minister wspominał tu o szczególnej roli, jaką dla rozwoju przemysłu turystycznego odgrywają samorządy. Jako przykład chciałbym podać gminę Stronie Śląskie, która z punktu widzenia walorów przyrodniczych i krajobrazowych może być zaliczona do najatrakcyjniejszych w województwie wałbrzyskim. Jest ona położona w obrębie Śnieżnickiego Parku Krajobrazowego. Tam właśnie znajduje się rezerwat geologiczny Jaskinia Niedźwiedzia. Obecnie gmina jest zdominowana przez przemysł, głównie przez Hutę Szkła Kryształowego "Violetta" oraz Zakłady Kamienia Budowlanego. Na zlecenie zarządu gminy, zespół składający się z samych mieszkańców gminy opracował program restrukturyzacji zawierający nowe spojrzenie na plan jej zagospodarowania przestrzennego. Godne podkreślenia jest to, że 1/4 swego budżetu gmina przeznaczą właśnie na utrzymanie dróg. Jest to także gmina, która wykazuje szczególną inicjatywę jeśli chodzi o rozwój telekomunikacji na obszarze Kotliny Kłodzkiej. Jest to gmina poświęcająca wiele uwagi wydawnictwom promocyjnym, takim jak foldery czy chociażby widokówki. Fakt posiadania Jaskini wykorzystuje do promowania wiedzy o gminie w ogóle. Prowadzi też bardzo interesującą politykę podatkową jeśli chodzi o inwestycje dokonywane w terenie, z zachowaniem, oczywiście, wszelkich rygorów, związanych z koniecznością ochrony tych walorów, które na jej terenie występują.

Oprócz Huty Szkła Kryształowego istotną rolę na terenie tej gminy odgrywają również Stronkie Zakłady Kamienia Budowlanego, które przez kontynuowanie eksploatacji stworzyły zagrożenie dla dalszego istnienia Jaskini Niedźwiedziej w Kletnie jako obiektu turystycznego. Bez wątpienia bolesna dla gminy była decyzja o zaprzestaniu działalności jednego z kamieniołomów o dużym znaczeniu gospodarczym, w celu uratowania wartości, jaką stanowi Jaskinia Niedźwiedzia. Wierzę, że działania podejmowane przez gminę pozwolą

zrekompensować straty, które powstaną w wyniku zaprzestania eksploatacji kamienia, właśnie dzięki dochodom z działalności gospodarczej w dziedzinie turystyki.

Mamy jeszcze niezwykle interesujący skansen dawnego budownictwa w Strążnej. W tej chwili jest tam 18 zabytkowych obiektów budownictwa drewnianego.

Władze samorządowe i administracja wojewódzka powołały instytucje, które mają się zajmować zarówno problemami rozwoju regionalnego w całym woj. wałbrzyskim, jak i na pewnych szczególnych obszarach tego województwa. Wszystkie te instytucje dostrzegają wielką szansę rozwoju alternatywnej działalności gospodarczej, takiej która wprawdzie istniała w woj. wałbrzyskim, ale funkcjonowała w cieniu przemysłu, zwłaszcza wydobywczego. Jego losy dobiegają końca, co sprawia, że w sposób szczególnie intensywny staramy się podejmować m.in. działania służące rozwojowi turystyki. Działalność naszą koncentruje się na stworzeniu pewnych warunków zewnętrznych sprzyjających rozwojowi turystyki, na zachowaniu walorów naturalnych tego obszaru. Dotyczy to głównie problemu ochrony środowiska i ochrony infrastruktury przemysłowej.

Rola turystyki w rozwoju gospodarczym Dolnego Śląska: odniesienia do doświadczeń zachodnioeuropejskich

Cele referatu

Referat ten ma trzy następujące cele:

- krótkie omówienie, czym jest program PHARE i dlaczego może być pomocny dla Dolnego Śląska,
- wykazanie, że procesy gospodarcze, przez które obecnie przechodzi region Dolnego Śląska, są podobne do tych, przez które niedawno przechodziło kilka spośród przemysłowych regionów Europy Zachodniej. W erze późno i postindustrialnej turystyka staje się często nową znaczącą gałęzią przemysłu. Pozytywne doświadczenia przemysłowej Południowej Walii w sposób szczególny odnoszą się do Dolnego Śląska, dlatego też w moim referacie można będzie znaleźć pewne odniesienia do tamtejszych doświadczeń,
- region Dolnego Śląska może czerpać duchowe wsparcie z doświadczeń południowo-walijskich Dolin Górniczych, gdzie powstaje właśnie nowy przemysł turystyczny i gdzie podejmuje się nowe, ciekawe wysiłki marketingowe.

Co to jest PHARE i co ma z tym wspólnego Dolny Śląsk?

PHARE jest programem pomocy (wartości 4,5 mln ECU) udzielonej Polsce przez Wspólnoty Europejskie w celu wspomoczenia rozwoju polskiego przemysłu turystycznego. Obejmuje on dwuletni program działania, w ramach którego pracują eksperci zagraniczni, z pomocą wielu polskich specjalistów. W tok prac włączone są Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki oraz Instytut Turystyki. Prowadzona jest współpraca z władzami centralnymi, wojewodami, gminami, przedstawicielami biur podróży, zarówno detalistami jak i hurtownikami, szeroką reprezentacją branży oraz osobami i instytucjami zajmującymi się szkoleniem zawodowym na rzecz turystyki.

Fundusze są wykorzystywane do finansowania czterech dziedzin wybranych przez rząd, a mianowicie:

- wzmocnienia struktury instytucjonalnej, prawodawstwa w zakresie turystyki, organizacji i prywatyzacji,
- marketingu turystycznego i badań rynku,
- rozwoju produktu turystycznego i strategii jego rozwoju,
- kształcenia i szkolenia zawodowego dla turystyki.

Celem tego programu jest wspomaganie tych inicjatyw, których autorzy wykazują zdolność do samodzielnego działania, i umożliwienie Polsce, polskim produktom turystycznym i ofertom skutecznego konkutowania na coraz bardziej wymagającym rynku.

Region Dolnego Śląska już zaczął uczestniczyć w tym procesie. Dla innych regionów w Polsce jest przykładem zaradności, nowatorstwa i partnerskiego podejścia do turystyki. Zaczyna pokazywać innym, jak robić pewne rzeczy i jak twórczo odpowiadać na wymagania rynku zagranicznego, które mają ogromny wpływ na ten kluczowy region przygraniczny.

Dolny Śląsk może skorzystać z funduszu PHARE w trojaki sposób:

- poprzez uzyskanie poparcia i ewentualnie funduszy dla wspólnych wysiłków marketingowych, przez porozumienie się wchodzących w jego skład województw lub gmin (jak w przypadku Turystycznej Szóstki), lub też przemysłu turystycznego,
- poprzez wybór produktów turystycznych, które będzie się rozwijać, na które istnieje znaczące zapotrzebowanie rynku, wybór segmentów rynku zarówno za granicą, jak i w Polsce,
- poprzez wspieranie wybranych inicjatyw w dziedzinie szkolnictwa na terenie tego regionu.

Jest to już druga wizyta ekspertów PHARE na Dolnym Śląsku i chcielibyśmy wyrazić nasz podziw dla waszej siły, zaangażowania, nowatorstwa i energii, z jaką rozwiązujecie swoje problemy. Główne problemy nadal nie są rozwiązane, lecz to, że określono potrzeby i wykształcono właściwe postawy, oznacza, że przezwyciężyliście pierwszą barierę w tym procesie.

Zmiany zachodzące w uprzemysłowionych regionach Europy Zachodniej i ich związek z sytuacją Dolnego Śląska

Zmiany strukturalne i potrzeba działania jako siły napędowe

W uprzemysłowionych regionach Europy Zachodniej obserwuje się ostatnio zmiany strukturalne. Gospodarka tych regionów rozwinęła się na początku dzięki przemysłowi wydobywczemu (np. węgla kamiennego), co w rezultacie doprowadziło do rozwoju hutnictwa stali, cynku, miedzi i innych gałęzi przemysłu metalurgicznego. Już przed II wojną światową zaczął się tam rozwój w kierunku przemysłu lekkiego, który spowodował, iż górnictwo węglowe schodziło na dalszy plan. Przez ostatnie dziesięć lat widać wyraźnie świadome dążenie do rozwijania gałęzi przemysłu opartych na najnowocześniejszej technice i naukowych badaniach oraz sektora usług. W ciągu ostatnich dwudziestu lat wraz ze spadającym popytem i zaostreniem się konkurencji w Europie Zachodniej miało miejsce masowe zamykanie kopalń węgla kamiennego, hut żelaza oraz innych zakładów wytwórczych i wydobywczych. W tej sytuacji znalazły się takie regiony, jak południowa Walia, środkowo-wschodnia część Anglii, hrabstwo Yorkshire w północnej Anglii, środkowa Szkocja, a także północna Francja, wschodnia część Belgii i niektóre rejony Niemiec. Skala i tempo tych

zmian strukturalnych nagle zrodziły podstawowe pytanie o przyszłość gospodarki tych regionów, której badanie mogłoby wskazać na nowe gałęzie przemysłu.

Ponieważ regiony te są zwykle łatwo dostępne, mają świetnie rozwiniętą infrastrukturę, włożyły i nadal wkładają wiele wysiłku w oczyszczenie zniszczonego środowiska naturalnego oraz mają na swoim terenie szereg form poprzemysłowych, czyste zasoby wodne, na nowo zalesione tereny, przepiękne tereny górskie i pagórkowate, dziką przyrodę, a także najrozmaitsze rodzaje zabytków, powstał w nich popyt na nowe produkty turystyczne i oferty. Stało się tak np. w Walii, środkowych hrabstwach Anglii (Midlands), niemieckim Saarlandzie, czy wreszcie w okręgu węglowym St. Etienne we Francji. Dla takich obszarów proponuje się obecnie rozwój turystyki jako jednego ze znaczących składników miejscowej gospodarki.

Regiony przemysłowe, które w okresach świątecznych i wakacyjnych wysyłały własną ludność w inne rejony, stają się coraz częściej celem dla nowych form turystyki, przez co tworzą się nowe miejsca pracy i wzrastają dochody. Jednak sytuacja taka zdarza się jedynie tam, gdzie tereny przemysłowe zostały oczyszczone i są aktywnymi, czystymi i ciekawymi miejscami, do których turysta chce przyjechać, a zarazem miejscami, gdzie żyje się zdrowo i ludzie chcą tam wychowywać swoje dzieci. Śląsk się zmienia, lecz ma jeszcze wiele zmian przed sobą, jeśli chce skutecznie konkurować na międzynarodowym rynku turystycznym. Audycje prof. Kozłowskiego na temat problemów zanieczyszczenia sprawiają, że turysta dwa razy pomyślałby, zanim by tu przyjechał.

Kwestia gospodarczych zmian strukturalnych została już postawiona dla całego Śląska. Przechodzi on proces zmian, które dotyczą kilka innych regionów o dużej koncentracji przemysłu wytwórczego i wydobywczego w byłych krajach komunistycznych Europy Środkowej i Wschodniej. Czas więc przyjrzeć się podobnym doświadczeniom z Europy Zachodniej i zobaczyć, co z tego nada się dla Dolnego Śląska, jego województw, gmin, przedsiębiorstw i gospodarki zasobami. To, przed czym dzisiaj stoi Dolny Śląsk, jest zadaniem trudnym i ambitnym, lecz już sam fakt, że ta konferencja odbywa się właśnie tu i teraz, będzie niezmiernie pomocny w przyszłości.

Wybrałem przypadek Południowej Walii, aby dokonać przeglądu bieżących problemów związanych ze zmianami zachodzącymi w innym regionie, pod wieloma względami podobnym do Dolnego Śląska. W Południowej Walii dokonano próby wykorzystania przemysłu turystycznego nie tylko jako elementu rozwoju ekonomicznego i działalności rynkowej, ale również jako nowego rodzaju broni do walki z bezrobociem i kryzysem gospodarczym. Ludność Południowej Walii, podobnie jak ludność Dolnego Śląska, ma silne korzenie społeczne i kulturowe oraz instytucje "z dziada pradziada" związane z ich ziemią. Ludzie chcą tam pracować, nie pragną wyprowadzać się w poszukiwaniu pracy. Infrastruktura społeczna, podobnie jak infrastruktura materialna, jest podczas zmian strukturalnych majątkiem, a nie przeszkodą.

Południowa Walia liczy około 2 mln ludności (mniej więcej połowa ludności Dolnego Śląska), z tego połowa mieszka w Przemysłowych Dolinach Południowej Walii, które stanowiły największy okręg górniczy w Wielkiej Brytanii. Górnictwo węglowe z setkami

kopalń było źródłem urbanizacji i uprzemysłowienia regionu. W węgiel zaopatrywała się energetyka, handel, pobliskie huty żelaza, cynku i innych metali. Nadmiar węgla wysyłany był koleją i poprzez porty węglowe. Wspaniale rozwinięte połączenia drogowe, lotnicze i morskie, pobliskie rynki zbytu w Anglii (Południowa Walia jest również regionem przygranicznym) oraz dwa duże miasta w Okręgu Węglowym (Cardiff i Swansea) - wszystko to oznaczało, że pod względem struktury region ten miał dużo cech charakterystycznych również dla Dolnego Śląska.

Doliny Południowej Walii (znów jak Dolny Śląsk) jako region posiadają nie tylko tereny przemysłowe, lecz również 3 rodzaje zasobów:

- zasoby naturalne w postaci wspaniale utrzymanych parków narodowych i terenów wiejskich - z górami, lasami, rzekami, kanałami, jaskiniami, wodospadami i uzdrowiskami,
- zasoby kulturalne w postaci dobrze znanych festiwali i imprez muzyczno-kulinarnych, miejsc związanych z życiem sławnych ludzi, muzeów i teatrów,
- zasoby zabytkowe z historycznymi miastami, wioskami, pomnikami, charakterystycznymi obiektami archeologicznymi i architektonicznymi, a także bogactwo archeologii przemysłowej.

Rozwijając turystykę w Dolinach Południowej Walii borykano się z problemami związanymi z obrazem, informacją, siłą oddziaływania i przyciągania - czyli elementami, które były potrzebne, by odpowiedzieć na popyt rynkowy i stworzyć odpowiednie produkty, które dzięki wysiłkom marketingowym można było skierować na pobliskie rynki (przez granicę) w Anglii.

Zapotrzebowanie na nowe produkty i nowatorskie produkty zaspokajające to zapotrzebowanie

Nie sprawdza się to ani w Polsce, ani w Walii, gdyż jeżeli chce się stworzyć miejsca pracy w turystyce, tworzy się produkty turystyczne i oferty i zakłada, że turyści przyjadą nie wiadomo skąd i je kupią. Musi istnieć realne zapotrzebowanie rynku na konkretne produkty w konkretnych miejscach, a oferty muszą być konkurencyjne w stosunku do innych ofert zarówno pod względem ceny, jak i jakości. Turysta szuka wartości, za które chce zapłacić i chce znaleźć produkt, który jest inny niż pozostałe i obiecuje wiele atrakcji za właściwą cenę. Pojedzie on gdzie indziej, jeżeli nie zaoferuje mu się tego, czego chce. Kiedy próbuje się wypuścić na rynek jakiś produkt materialny (powiedzmy płatki mydlane), to można go od razu ocenić w stosunku do wyrobów konkurencji. Turystyka jednak zajmuje się produktem niematerialnym: przygodami związanymi z konkretnymi miejscami, wydarzeniami i ludźmi; jest on bardziej ulotny i subtelny, związany w dużej części z ludzkimi oczekiwaniami, nadziejami i marzeniami. Dobry produkt turystyczny może spowodować powrót turysty w to samo miejsce, a zły może szybko doprowadzić do samozniszczenia.

Odniesienia do problemów Dolin Południowej Walii

Proces

Jakie są główne odniesienia sytuacji Dolnego Śląska do doświadczeń programu w Dolinach Południowej Walii, który rozpoczął się zaledwie dziesięć lat temu pod moim kierownictwem?

Pierwsza lekcja nauczyła nas, że potrzebna jest strategia regionalna, która oznacza proces będący połączeniem wielu działań:

- badania rynku dotyczące zapotrzebowania na turystykę w tym regionie,
- kształtowanie obrazu regionu, jego tożsamości i opinii turystów na jego temat,
- rozwój infrastruktury i inwestycji ułatwiających dotarcie do tego regionu,
- rozwój bazy produktów turystycznych: nowe atrakcje, miejsca noclegowe, gastronomia, usługi handlowe i informacja turystyczna, a także nowe imprezy,
- organizacja i zarządzanie - w celu rozwinięcia, wprowadzenia na rynek oferty i kooperacji w zarządzaniu przemysłem turystycznym,
- promowanie inwestycji,
- przekwalifikowanie istniejącej i wyszkolenie nowej siły roboczej dla przemysłu turystycznego.

Podkreślano, że region będący celem turystyki przyjazdowej musi dobrze znać swoje rynki, dopasować do tych rynków produkty-oferty oraz znać tereny konkurentów i ich oferty, by móc wygrać w tej ostrej konkurencji.

Ograniczenia

Okazało się, że są co najmniej trzy ich rodzaje:

- psychologiczne: negatywne nastawienie do nowej, nieznanej gałęzi przemysłu, głównie środowiska górniczego, dla którego praca usługowa, szczególnie w turystyce, kojarzyła się z pracą dla kobiet, a nie z prawdziwą robotą dla prawdziwego mężczyzny!
- finansowe: władze lokalne i nowo powstałe przedsiębiorstwa często nie wiedziały, jak zdobyć pieniądze lub od kogo je zdobyć, jeżeli nie przychodziły one jako dotacja z budżetu centralnego,
- niezrozumienie tego, że:
  - turystyka jest gałęzią gospodarki charakteryzującą się ostrą konkurencją, gdzie trzeba dobrze znać swoje własne rynki, znać przeciwnika w konkurencji i współpracować z siłami lokalnymi,
  - turystyka jest złożoną działalnością gospodarczą, która aby odniosła jakiś skutek, wymaga powiązań pomiędzy wieloma małymi firmami i organizacjami.

Rola rządu

W Południowej Walii i w innych miejscach minęło również trochę czasu, zanim rząd znalazł dla siebie właściwą rolę. Nie od razu nauczono się, że rząd może stwarzać

mechanizmy motywujące, wspierać w pewnym stopniu ciekawe pomysły i zachęcać innych do podejmowania inicjatyw. Konieczna była strategia oddolna, nie zaś odgórna.

Skutki

W ciągu pięcioletniego okresu "Doliny" rozwinęły nową strukturę przemysłu, w której powoli wzrastała rola turystyki. Minęło nieco czasu zanim stworzono nowe, wysokiej jakości atrakcje turystyczne, inne niż pozostałe i przemawiające do gustów turystów. Usprawnienie takich usług, jak informacja, kawiarnie, toalety, stacje benzynowe, stało się niezbędne, a następnie oczywiste. Jakość i wielkość bazy noclegowej były niedostateczne. Należało nadal doskonalić infrastrukturę, transport i telekomunikację. Trzeba było o wiele więcej inwestować w poprawę stanu środowiska naturalnego. Polityczne zaangażowanie w turystykę wyraźnie wzrastało i w końcu rozwój produktu dogonił działania marketingowe. Wraz ze wzrostem entuzjazmu mieszkańców dla turystyki mógł postępować rozwój tej gałęzi przemysłu.

Muzea górnicze, nowoczesne ośrodki kultury, ciekawe imprezy sportowe i międzynarodowe festiwale, a także zamknięcie dla ruchu kołowego centrów małych miasteczek i kosmetyka ekologiczna - wszystko to złożyło się na zmianę otaczającej rzeczywistości i jej obrazu.

Niech te pozytywne doświadczenia Południowej Walii i jej Dolin będą oznaką nadziei dla Dolnego Śląska i jego przyszłości.

Południowa Walia nauczyła się, jak korzystać ze swojego dziedzictwa i zasobów w celu stworzenia produktów turystycznych: a więc swoich lasów i gór nadających się do jazdy konnej, pieszych wycieczek, wspinaczki i wycieczek samochodowych. Fabryki i kopalnie, muzea folkloru i muzea archeologiczne dają możliwość rozwijania turystyki krajoznawczej, możliwość prowadzenia sprzedaży dla turystów i wreszcie tworzą nowe miejsca pracy. Skoro Południowa Walia odnosi sukcesy w rozwijaniu konkurencyjnego przemysłu turystycznego, to i Śląsk też może!!

Tworzenie produktu turystycznego

Kiedy Pan Bóg kazał Adamowi i Ewie opuścić Raj i udali się oni w swą wędrówkę, to okazało się, że nikt nie zapewnił im niezbędnych warunków do kontynuowania tej podróży. Po prostu dlatego, że nie było komu przygotować produktu turystycznego dla tych pierwszych turystów. I tak od tego momentu ludzkość podzieliła się na tych, którzy przygotowują produkt w przeróżnej postaci, i na tych, którzy ten produkt konsumują. My podjęliśmy jako Urząd pierwszą próbę wspólnego działania na rzecz tego, ażeby produkt ujęty ogólnie został tak przygotowany, aby znalazł nabywców i żeby region czerpał z tego korzyści - region jako całość, poszczególni obywatele i poszczególne gminy.

Wszyscy eksperci zagraniczni, którzy z nami współdziałają, przekonali nas i nauczyli tego, że po pierwsze, nie ma jednego produktu turystycznego, jest tych produktów olbrzymia mnogość, że te produkty muszą być poddane odpowiedniej segmentacji, a dopiero wielość tych produktów stanowi ofertę danego regionu. Powstanie wówczas możliwość sprzedaży tego produktu i region zacznie z tego czerpać korzyści. Nauczyli nas również tego, że nie ma produktów w skali kraju, dlatego że kraj jest różnorodny i że segmentacja musi dotyczyć regionów. Minister Paszucha w swoim wystąpieniu podał motywy, jakimi się kierowaliśmy zaczynając tę wspólną pracę od Dolnego Śląska i Ziemi Opolskiej. Sądzę, że w toku dzisiejszych wypowiedzi pokazana zostanie ta przeogromna mnogość możliwych do uzyskania produktów i że podejmiemy decyzję, jak organizacyjnie to kontynuować i rozwijać. W ciągu jutrzejszego dnia ustalimy, jakimi metodami będziemy ten produkt pokazywać na rynku krajowym, międzynarodowym i w przeróżnych formach promować.

Nie ma chyba regionu Polski, który by miał takie możliwości naturalne i stan zainwestowania pozwalający na rozwinięcie różnorodnego produktu. Wypowiedź wojewody wałbrzyskiego ukazała, jak pilne jest podjęcie tego wysiłku. Pan wojewoda przekazał nam, że w 1992 roku liczba osób, które przekroczyły granicę Polski na terenie woj. wałbrzyskiego, wzrosła o milion, czyli o ok. 33% w stosunku do 1991 roku, a jednak liczba noclegów udzielonych w tym samym okresie spadła, czyli nie potrafiliśmy całego tego bogactwa programowego właściwie skompletować i tak zaoferować turyście, aby po przybyciu na teren województwa skorzystał z naszej oferty i część pieniędzy przeznaczonych na podróż zostawił na tym terenie.

Oczywiście, we współpracy pięciu województw z Urzędem jesteśmy dopiero na początku drogi. Wiemy już, że np. możemy przygotować bardzo atrakcyjną ofertę zimową w dziedzinie narciarstwa. I dzieje się w tej sprawie wiele; Szklarska Poręba na przykład będzie miała nowoczesny wyciąg; jutro Zieleniec prezentuje swoje zamierzenia na najbliższy okres. Jesteśmy więc w stanie przedstawić kompleksową ofertę pobytu zimowego. Czy jest ona już

kompletna? Nie wiem. Trzeba to przestudiować i jako jeden oddzielny segment potraktować propozycję produktu zimowego wykorzystującego naturalne walory środowiska.

Mamy interesujące obiekty działalności przemysłowej w ostatnich stuleciach: jest tu Muzeum Przemysłu Papierniczego w Bystrzycy, chyba unikalne w skali Europy, jest kapitalna inicjatywa utworzenia tutaj muzeum górnictwa, zresztą z prezentacji dokonanej przez profesora Trávisa wiemy, że jest to atrakcja, którą zaoferowała również Południowa Walia. Możemy więc proponować zapoznanie się z dawną działalnością przemysłową człowieka, pokazanie autentycznych maszyn, zwłaszcza pokazanie ich w ruchu.

Mamy bogactwo w postaci takich obiektów jak Książ. Uważam, że jest dziesięć razy łatwiej namówić zagranicznych inwestorów do inwestowania w hotele w Warszawie, Szczecinie, Jeleniej Górze niż do ulokowania pieniędzy w tym obiekcie.

Minister Paszucha przeznaczył na ten obiekt przyrzeczoną nam pomoc rządu włoskiego. W najbliższym czasie eksperci włoscy zaczną pracować nad koncepcją uczynienia z tej olbrzymiej kubatury, z tych nieprzebranych możliwości programowych obiektu, w którym można by dziennie zarabiać setki tysięcy dolarów.

Na tym terenie ogromne możliwości ma turystyka rowerowa, tak dzisiaj modna: turysta przyjeżdża samochodem, przywozi rower czy przyjeżdża autobusem posiadającym przyczepę z rowerami. To są tylko niektóre przykłady. Wiem, że jest możliwość uprawiania tutaj sportu szybowcowego, lotniarstwa - wszystko to, z czego na całym świecie miejscowości i regiony turystyczne czerpią olbrzymie pieniądze.

Musimy pamiętać, że moda na turystykę "słoneczną", wyjazdy na wybrzeże Morza Śródziemnego, na wylegiwanie się całymi dniami na plaży minęła, i że dzisiaj człowiek pragnący odpocząć chce korzystać z najrozmaitszych ofert. Przestudiowałem dość dużo materiałów promocyjnych z innych krajów. Wynika z nich, że świat odchodzi od produktu zlokalizowanego w jednej miejscowości, gdyż nowocześnie wypoczywający człowiek wyjeżdżając na urlop nie chce być w jednej miejscowości, chce się w niej zatrzymać, zobaczyć region, poznać najbliższe okolice, najbliższe otoczenie. A zatem segmentując produkty turystyczne musimy je powiązać w pewien układ programu rozkładający się między poszczególne miejscowości, ośrodki. Pracując z przedstawicielami urzędów wojewódzkich muszę z całą przyjemnością stwierdzić, że nigdy nie powstał moment konkurencji między województwami, że cały czas pracujemy w formule, iż robimy to dla regionu. A przecież ten produkt turystyczny chcemy stworzyć nie dla samego posiadania, lecz dla sprzedania go. Wysiłek tych, którzy ten produkt wytwarzają, ma sens tylko wówczas, jeśli ten produkt zostanie sprzedany. I dlatego będziemy równolegle z tworzeniem tego produktu prowadzić bardzo intensywną pracę promocyjną, aby efekty wystąpiły jak najszybciej.

We Włoszech gdziekolwiek jest jakiś zabytek, koło którego zatrzymują się turyści, jest również parking, a także cały wybór najrozmaitszych pamiątkowych wyrobów z marmuru, kamienia. Z tego żyje miejscowa społeczność. Góry dolnośląskie mają niespotykane bogactwo najrozmaitszych kamieni półszlachetnych, naturalnych. Podjęcie produkcji w tym zakresie na pewno da dodatkowe zajęcie miejscowej ludności. Na pewno znacznie korzystniej jest

sprzedać kryształ Huty Violetta turyście po cenie detalicznej, aniżeli wysyłać je do Stanów Zjednoczonych czy gdzie indziej i uzyskiwać bardzo niską cenę producenta przy olbrzymim nakładzie kosztów na ekspedycję. Jeżeli będziemy przygotowywać produkt tylko w rozumieniu tradycyjnym: nocleg, żywienie itd., a nie uruchomimy tutaj produkcji rodzimej, stracimy dużą część możliwego do uzyskania dochodu. Różne są przeliczenia, szacunki, ale w takim globalnym układzie żywienie i nocleg to tylko około 40% wydatków turysty, a reszta to pieniądze, które zostawia na miejscu, kupując rzeczy tu wytworzone. Byłem kiedyś na Mazurach z ekspertami francuskimi w kościele w Świętej Lipce. Przed kościołem stoi kilkanaście straganów, na których sprzedawane są w dużych ilościach najrozmaitsze wyroby. Największe zainteresowanie ekspertów dotyczyło tego, czy są one skądś przywożone, czy jest to produkcja tego regionu. I okazało się, że ponad 80% tego, co było na tych stoiskach, to produkcja miejscowej ludności, uprawiającej ziemię, a w okresie zimowym wytwarzającej te produkty. Ta działalność jest w polityce gospodarczej państwa bardzo promowana. Podejmujący ją mogą uzyskać dodatkowe środki z różnych funduszy promocji; ważne jest, że nie wymaga to tak dużego zaangażowania kapitałowego jak budowa pensjonatu czy zajazdu.

Teraz sprawa bazy, w której turyści mają się zatrzymywać. Region Dolnego Śląska, poza może Legnickiem, jest dość dobrze wyposażony w bazę noclegową. Także Wrocław staje się dla inwestorów zagranicznych miejscem, gdzie chcą zainwestować swoje pieniądze. Trzeba odnotować, że dwie zagraniczne inwestycje na Pomorzu Zachodnim, tzn. Międzyzdroje i Szczecin, dają spodziewane efekty. Jest zachętą dla kapitału zagranicznego, że nie tylko Warszawa, lecz i inne regiony są atrakcyjnymi terenami do inwestycji. Można się więc spodziewać, że Wrocław będzie na pewno w najbliższym czasie posiadał większą bazę.

Baza w regionie jest bardzo liczna, chociaż może nie w tym najlepszym standardzie, bo wiele obiektów jest starych, wymagających nakładów. Ci, którzy chcieliby zmodernizować swoją bazę, mogą skorzystać ze specjalnej linii kredytowej, którą już drugi rok z rzędu ustawa budżetowa przyznała turystyce. Niektórzy twierdzą, że jest za droga, ale jest ona i tak najtańszą linią kredytową, jaka w Polsce istnieje, jest nawet tańsza od linii kredytowej przysługującej rolnictwu.

W tej istniejącej bazie jest oczywiście jeden ogromnie ważny problem: czynnik ludzki. Jest to baza, która przez 47 lat funkcjonowała w strukturze socjalnej, tzn. w strukturze organizacji związkowej czy zakładu pracy. Ludzie kierujący tą bazą nie musieli się starać o pozyskanie klientów. Nie mają podejścia marketingowego, nie są menadżerami tych swoich obiektów. Ale wydaje się, że najprostszą drogą jest przeszkolenie tych ludzi, nie zaś szukanie innych. Na ogół są oni związani z tymi obiektami, prowadzą je od lat, wiedzą, jak te obiekty najlepiej mogą funkcjonować. Trzeba ich przeszkolić w dziedzinie marketingu, w dziedzinie zarządzania obiektem w gospodarce rynkowej, prowadzenia go na nowych zasadach.

W prospekcie zrobionym przez Fundusz Wczasów Pracowniczych, pod bardzo dobrą nazwą "Wczasy na każdą kieszeń", ponad połowę katalogu stanowią obiekty tego regionu. Są to zwłaszcza obiekty województw jeleniogórskiego i wałbrzyskiego, już promowane na rynku,

nie tylko krajowym, lecz również zagranicznym. Nieprawdą jest, że turysta zagraniczny chce tylko wysokiego standardu i gotów jest dużo zapłacić. Wielu turystów szuka podstawowych usług w zakresie żywienia i noclegu, a ważne są dla nich inne atrakcje. Ten standard jest dla nich do zaakceptowania. A więc mamy już przykłady zupełnej zmiany nastawienia: że trzeba szukać klienta dla tych obiektów, że trzeba zacząć te obiekty prowadzić na zasadach rozrachunku gospodarczego.

Wydaje się, że w procesie tworzenia produktu turystycznego musimy skoncentrować nasz wysiłek organizacyjny i finansowy na szkoleniu tej kadry, która jest w województwach, która na pewno będzie szybko zmuszona do zmiany swojej mentalności i której trzeba dać warunki do szkolenia się. To samo zresztą dotyczy tej części kadry, która zajmuje się żywieniem.

Wojewoda wałbrzyski mówił o kwestiach transportu. Myśmy na pierwszym naszym spotkaniu dyskutowali, że główna arteria doprowadzająca ruch z zachodu, tzn. autostrada A-4, jest bardzo niebezpieczna, że ma wiele wad. Zrobiliśmy spotkanie z resortami, które w tej sprawie są współpartnerami. W toku dyskusji okazało się, że autostrada ta nie spełnia żadnego parametru autostrady według norm EWG. Wydaje się dziwne, że na mapach jest ujmowana jako autostrada. Trzeba jednak zaznaczyć, że w programie pomocy Banku Światowego będzie ona w pierwszej kolejności przebudowywana, ale wymaga to podjęcia specjalnych działań. Są już uzgodnienia z Dyrekcją Rejonu Dróg Publicznych i Mostów Dolnego Śląska; będziemy w tej sprawie stale nękać resorty. Turyści, którzy tą autostradą przyjeżdżają, muszą mieć jakieś gwarancje względnie bezpiecznego poruszania się. Jest to jeszcze o tyle ważne, że w koncepcji promocyjnej chcemy wyjść nie tylko na rynek niemiecki, ale również na duński, południowoskandynawski, państw Beneluksu; ruch z tych kierunków odbywać się będzie tą drogą. Musimy więc nie tylko w pracach resortu, ale i na szczeblu wojewodów stale prezentować pogląd, że w koncepcji rekonstrukcji polskich dróg i w nakładach przeznaczanych na drogi, układ komunikacyjny regionu jest niesłychanie ważny i musi być odpowiednio zabezpieczony.

Na pewno jest rzeczą bardzo pozytywną, że ten region uzyskał międzynarodowe połączenie lotnicze, że prezentując region, jego produkty w najrozmaitszych przekrojach dla rynków duńskich, skandynawskich, możemy powiedzieć: droga dotarcia jest prosta. Jest międzynarodowe lotnisko, kilka połączeń międzynarodowych, a możliwość lotów czarterowych pozwala na szybkie dotarcie do regionu.

Drugim ważnym elementem jest sprawa łączności telekomunikacyjnej. Wysiłek samorządów terytorialnych, gestorów bazy, organizatorów agroturystyki może pójść na marne, jeśli nie ma możliwości zapewnienia turystom zagranicznym i krajowym automatycznego połączenia z domem, rodziną, miejscem pracy. Dlatego jeśli mamy zrobić krok do przodu, to musimy absolutnie mieć gwarancję, że w programach telekomunikacji ten region uzyska możliwość bezpośrednich połączeń międzynarodowych.

Są oczywiście elementy, które wymagają ciągłej troski w procesie przygotowywania produktu turystycznego, takie jak kwestia ochrony środowiska. W tej dziedzinie są ciągle zmiany na korzyść. Trzeba sobie powiedzieć, że katastroficzny obraz stanu środowiska był

przesadzony. Nie chodzi też o to, aby pomniejszać rzeczywiste zagrożenia, dlatego że środki masowego przekazu za granicą precyzyjnie udowodnią nam, że przedstawiamy nieprawdę.

Następny element, który jest również warunkiem tego, żeby ten produkt był możliwy do zaoferowania, to kwestia bezpieczeństwa. Nikt nie jedzie do kraju, w którym istnieje zagrożenie dla jego życia czy mienia. W oficjalnym japońskim piśmie turystycznym ukazało się ostrzeżenie dla Japończyków, żeby nie wybierali się do Polski, gdyż doleczą tylko do Warszawy, potem zaś muszą skorzystać z pociągu, a w pociągach turyści zagraniczni są okradani. Więc kwestia bezpieczeństwa jest niesłychanie istotnym elementem w infrastrukturze. Rozumiem, że służby mają określone wskaźniki proporcji między liczbą ludności w danej miejscowości a liczbą funkcjonariuszy policji. Trzeba jednak uwzględnić nie tylko liczbę miejscowej ludności, ale także przebywających w danej miejscowości turystów. I znów jest tu rola środków łączności, gdyż wraz z poprawą telekomunikacji poprawia się stan bezpieczeństwa. Nie jest moją rolą wydłużanie tu listy spraw ogólnej infrastruktury: chodzi tylko o to, żeby by przy tworzeniu produktu turystycznego zapamiętać te uwarunkowania, inaczej mógłby zostać zniweczony wysiłek włożony w przygotowanie produktu.

Bardzo wierzymy w to, że turystyka, w której wykorzystuje się las jako przestrzeń rekreacyjną, ma tu bardzo dobre warunki rozwoju. Dolny Śląsk to region, gdzie substancja mieszkalna ma pewne rezerwy i jest wielu ludzi, którzy dla poprawy dochodu z chęcią część pomieszczeń przygotowują do świadczenia usług noclegowych i żywieniowych. I tu zwracam uwagę, że na obszarach leśnych bardzo istotne jest opracowanie właściwych tras, gdyż przyjeżdżający ludzie, zwłaszcza z Zachodu, są wyczuleni na możliwość otrzymania pełnej informacji. Są np. takie prospekty, które informują, ile straci się kalorii w ciągu godziny marszu czy spaceru.

Las też jest produktem, który musi być odpowiednio opisany, zinwentaryzowany. Otrzymałem wczoraj bardzo ciekawą lekturę na temat uprawiania w tym regionie wspinaczek górskich, czyli formy tutaj dostępnej szczególnie dla ludzi początkujących czy dla tych, którzy nie chcą w przyszłości osiągnąć liczących się wyników, ale po prostu sprawdzić swoją kondycję fizyczną.

Jest tutaj kilka ośrodków, świetne zaplecze jeździeckie. I znów można pomyśleć o jakiejś ofercie monograficznej, dla innego segmentu rynku. Powtarzam, że nie ma jednego rynku konsumenckiego, oferta musi być adresowana do najrozmaitszych grup potencjalnych klientów, którzy chcą konkretnie wiedzieć, czy mogą tu uprawiać tę czy inną formę wypoczynku.

To nasze przedsięwzięcie wymaga jednej podstawowej rzeczy, tzn. koncepcji organizacyjnej, wypracowanego w szerokim gronie planu. Poszczególne segmenty rynku muszą być ze sobą spięte. Ktoś musi też prezentować produkt na rynku krajowym i zagranicznym. Potrzebne są odpowiednie struktury. Są tu różne możliwości i propozycje. Z naszej strony wiemy, że Bank Turystyki jest gotów w te struktury wejść, wspierać je

finansowo i organizacyjnie, oczywiście zostawiając absolutnie suwerenną decyzję tym, którzy zamierzają ten produkt tworzyć.

Dla regionu jest to wielka szansa, której nie wolno zmarnować. Musimy więc tak pracować, aby były to efekty natychmiastowe, żeby produkt został sprzedany, żeby pieniądze z tego wpłynęły dla województw, gmin i mieszkańców tego terenu.

Leo Theuns

Ekspert ds. polityki turystycznej

Szanse rozwoju przemysłu turystycznego w Polsce, ze specjalnym uwzględnieniem Dolnego Śląska

Wprowadzenie

Badanie możliwości rozwoju przemysłu turystycznego w Polsce zakłada zwrócenie odpowiedniej uwagi na następujące zagadnienia:

1. Podstawowe założenia i definicje turystyki.
2. Cechy charakterystyczne systemu turystycznego i warunki jego funkcjonowania.
3. Warunki funkcjonowania turystyki jako rodzaju działalności gospodarczej podporządkowanej regułom gry wolnorynkowej.
4. Zróżnicowanie popytu na usługi turystyczne.
5. Analizy zróżnicowanego wpływu, jaki może wywierać przemysł turystyczny, ze szczególnym uwzględnieniem różnic w rodzajach popytu, specyficznych cech charakteryzujących instytucjonalne i materialno-środowiskowe uwarunkowania rozwoju turystyki w danym regionie.

Niniejsze opracowanie koncentruje się głównie na zagadnieniach 1-3 i przedstawia pewne propozycje związane z rozwojem produktu turystycznego Dolnego Śląska.

Turystyka - podstawowe założenia i definicje oraz ich zastosowanie w Polsce

Zarówno w mowie potocznej, jak i w dziedzinie badań socjologicznych turystyka oznacza podróżowanie dla przyjemności. Z tego punktu widzenia turystyka jest formą wypoczynku, która może być klasyfikowana jako forma konsumpcji. Niemniej, niezależnie od bycia działalnością nastawioną na konsumpcję, turystyka może też stanowić działalność produkcyjną. W definicji "podażowej" potrzeby i motywy osób podróżujących nie są już czynnikiem o decydującym znaczeniu. Uwaga jest tu zogniskowana na "jednostkach gospodarczych mających tę samą funkcję lub produkt" (Baum 1985, s. 71). Tutaj czynnikiem definiującym jest produkcja dóbr i usług, które następnie staną się przedmiotem konsumpcji ze strony odwiedzających i podróżnych.

W konsekwencji, z punktu widzenia zaspokajania popytu, turystyka, a w zasadzie sektor gospodarczy o tej nazwie, może być określany jako "zespół przedsięwzięć natury gospodarczej nakierowanych bezpośrednio na zaspokajanie popytu na dobra i usługi służące obsłudze

działalności zarówno typu business, jak i wypoczynkowej poza miejscem zamieszkania." (Smith, 1988, s. 183).

Odpowiada to określenie definicji "gości zagranicznych" używanej w międzynarodowych statystykach. W statystykach tych "gość zagraniczny" jest to "osoba odwiedzająca kraj inny niż ten, w którym ma stałe miejsce zamieszkania, w innym celu niż podjęcie pracy, za którą otrzymuje się wynagrodzenie w kraju odwiedzanym". Goście zagraniczni mogą być turystami lub wycieczkowiczami. Turyści międzynarodowi są to osoby określane jako goście przebywający przynajmniej przez jedną noc w kraju odwiedzanym, gdy wycieczkowicze są definiowani jako goście, którzy nie spełniają podanego kryterium czasu lub też są uczestnikami rejsu (Unicad, 1971, s. 8-9). Obok turystyki podejmowanej w celach rekreacyjnych lub/i rozrywkowych, ta szeroka definicja obejmuje turystów przybywających w interesach, na spotkania i konferencje, odwiedzających przyjaciół i krewnych, biorących udział w pielgrzymkach itp.

W Polsce pod rządami poprzedniego ustroju stawiano sobie za cel "stworzenie turystyki dla wszystkich i posługiwanie się nią jako środkiem edukacji, przede wszystkim w stosunku do młodzieży" (Ostrowski, 1976, s. 185). Turystykę w związku z powyższym uważano za drogę realizowania założeń polityki socjalnej i edukacyjnej, na co państwo przyznawało dotacje z budżetu. Nie przywiązywano zbyt wielkiej wagi do zagadnienia kosztów ekonomicznych turystyki jako przemysłu, ani korzyści z niej płynących. Pociągało to za sobą odpowiednie dopasowanie międzynarodowych założeń i definicji do istniejącego modelu ustrojowego. Jednak w sytuacji obecnej, kiedy opieranie się na subsydiach państwowych nie jest już podstawą działania, a czynnikiem, który nabrał podstawowego znaczenia, jest efektywność gospodarcza, niepokoi to, że podstawowe międzynarodowe pojęcia i definicje dalej nie znajdują zastosowania, a istniejące odbiegają od wzorców uznanych w międzynarodowej praktyce.

Następujące przykłady mogą służyć jako ilustracja tej sytuacji. Terminu "wycieczkowicze" używa się w sposób nieprawidłowy na oznaczenie turystów przybywających w grupach, aby odróżnić ich od turystów indywidualnych (Warszyńska, 1992, s. 32); niejasne jest rozróżnienie pomiędzy turystami i wczasowiczami, których traktuje się jako dwie oddzielne grupy, nie biorąc pod uwagę faktu, że w dużej mierze się one pokrywają (Kostrzewa i Wilus, 1992, s. 77). Tendencja ta jest także widoczna w praktycznie zamiennym używaniu terminu szerszego, jakim jest "ruch gości zagranicznych", i węższego, czyli "ruch turystyczny". Wydaje się, że Kuszewska jest świadoma tego zamieszania. Przyznaje ona przynajmniej, że "w statystyce przyjazdów zagranicznych właściwie wszyscy cudzoziemcy są określanii jako turyści". Tym sposobem Polska podaje, że w 1991 r. przebywało tu 36 845 800 turystów, gdy praktycznie biorąc, większość stanowili wycieczkowicze. Na podstawie danych dostarczanych przez GUS można stwierdzić, że spośród wszystkich gości zagranicznych najwyżej 2 128 835 osób (czyli mniej niż 6%) można określić według wyżej podanych kryteriów jako turystów, czyli osoby, które były zakwaterowane przynajmniej przez jedną noc na terenie kraju (GUS, 1992, s. 32). Z powodu przyjazdów z wizytą do przyjaciół lub rodziny dużej liczby osób, które korzystają

z nierejestrowanych kwater, rzeczywista liczba odwiedzających Polskę turystów przekracza znacznie liczbę osób korzystających z zarejestrowanych form zakwaterowania. Zgodnie z danymi Światowej Organizacji Turystyki liczba przyjazdów turystycznych do Polski w 1991 r. przekroczyła 3 miliony, to jest 10,3% wszystkich przyjazdów cudzoziemców do tego kraju. Przyjmowanie, że w 1991 r. liczba turystów w Polsce wynosiła prawie 37 mln prowadzi do bezzasadnie optymistycznych wniosków dotyczących ekonomicznych korzyści z turystyki dla kraju. Również nie wywiera to pozytywnego wpływu w dziedzinie planowania możliwości kwaterunkowych zarówno w skali kraju, jak też poszczególnych regionów.

Dla specjalistów z branży turystycznej sytuacja jednak nie przedstawia się tak źle, jakby mogło się wydawać na pierwszy rzut oka. GUS publikuje szeroki przegląd szczegółowych danych na temat turystyki, na których podstawie można przeprowadzić wiele wartościowych statystyk. Co za tym idzie, mogą się one okazać bardzo pomocne w opracowywaniu realistycznych założeń dalszej polityki rozwoju przemysłu turystycznego w Polsce, zarówno w skali kraju, jak i regionów.

Zalecenia, propozycje działań.

GUS we współdziałaniu z Instytutem Turystyki powinien się zająć opracowaniem danych na podstawie międzynarodowych kryteriów, zarówno jeżeli chodzi o zakres ogólnokrajowy, jak też dla poszczególnych obszarów.

Cechy charakterystyczne systemu turystycznego i warunki jego funkcjonowania

Z definicji turystyki jako zespołu przedsięwzięć natury gospodarczej nakierowanych bezpośrednio na zaspokajanie popytu na dobra i usługi służące obsłudze działalności zarówno typu business, jak i wypoczynkowej poza miejscem zamieszkania wynika jasno, że produkt uzyskiwany w przemyśle turystycznym jest złożony z usług o tak różnej naturze, jak usługi transportowe, zakwaterowanie, handel związany z turystyką, centra informacyjne, rozrywka i atrakcje turystyczne.

Turystyka składa się w zasadzie z dwóch komponentów. Pierwszym jest podróż do miejsca przeznaczenia, drugim pobyt. Pierwszy jest uwarunkowany istnieniem możliwości dojazdu, co pociąga za sobą konieczność powstania odpowiedniej infrastruktury transportowej (drogi, koleje, porty lotnicze i morskie) oraz środków transportu (samochody, autokary, kolej, samoloty i statki). Czynnikiem pobytu jest z kolei zależny od istnienia takich przesłanek, jak żywność, kwatery oraz rozrywka.

Dziegieć (1992, s. 86) słusznie zauważa, że "rozmiar i formy ruchy turystycznego są zależne od istnienia wielu czynników, ale głównie od istnienia atrakcji turystycznych i

odpowiednich udogodnień". W wypadku podróżowania dla przyjemności popyt na zakwaterowanie jest popytem pochodnym, uzależnionym od istnienia popytu na atrakcje i walory turystyczne. Tym sposobem różnorodność i liczba oferowanych atrakcji, jak też ich jakość staje się tu sprawą podstawowej wagi. "Efektywnie działający przemysł turystyczny jest pochodną istnienia walorów turystycznych nie będących powszechnie dostępnymi i niemożliwych do przeniesienia na inne miejsce. Walory takie są fundamentalne dla zaistnienia przemysłu turystycznego." Tak więc "prawdopodobnie nic nie jest bardziej istotne w podejmowaniu analiz turystyki niż zachowanie tych fundamentalnych walorów i atrakcji". (Gray, 1982, s. 100-111)

W świetle powyższych rozważań, nic nie powinno być bardziej w centrum uwagi i nic nie powinno bardziej niepokoić wszystkich twórców założeń polityki turystycznej niż obecny stan środowiska w Polsce. Istniejący w świecie obraz Polski jako kraju o wysokim stopniu zanieczyszczenia środowiska naturalnego bardzo szkodzi szansom rozwoju polskiej turystyki. Nie jest rzeczą dobrą ani dla rodzimej ludności, ani tym bardziej dla potencjalnych turystów to, że ponad jedna trzecia mieszkańców Polski żyje w rejonach stwarzających zagrożenie dla zdrowia i zmierzających do stanu ekologicznego kryzysu. Fakt ten powinien się stać centralnym problemem dla twórców polityki turystycznej na poziomie ogólnokrajowym. Podawane przez tych autorów fakty, "że wspaniałe lasy sosnowe w Górach Izerskich wymierają, że ze zdrowotnego punktu widzenia trudno stwierdzić, że pobyt wypoczynkowy w Karkonoszach jest o wiele lepszy od pozostania w domu" oraz opinie specjalistów (Jagusiewicz 1985, s. 10), że cztery miejscowości uzdrowiskowe są zagrożone utratą swoich właściwości leczniczych, powinny zaalarmować osoby odpowiedzialne za politykę turystyczną w województwach i gminach na terenie Dolnego Śląska.

Zalecenia i propozycje działań.

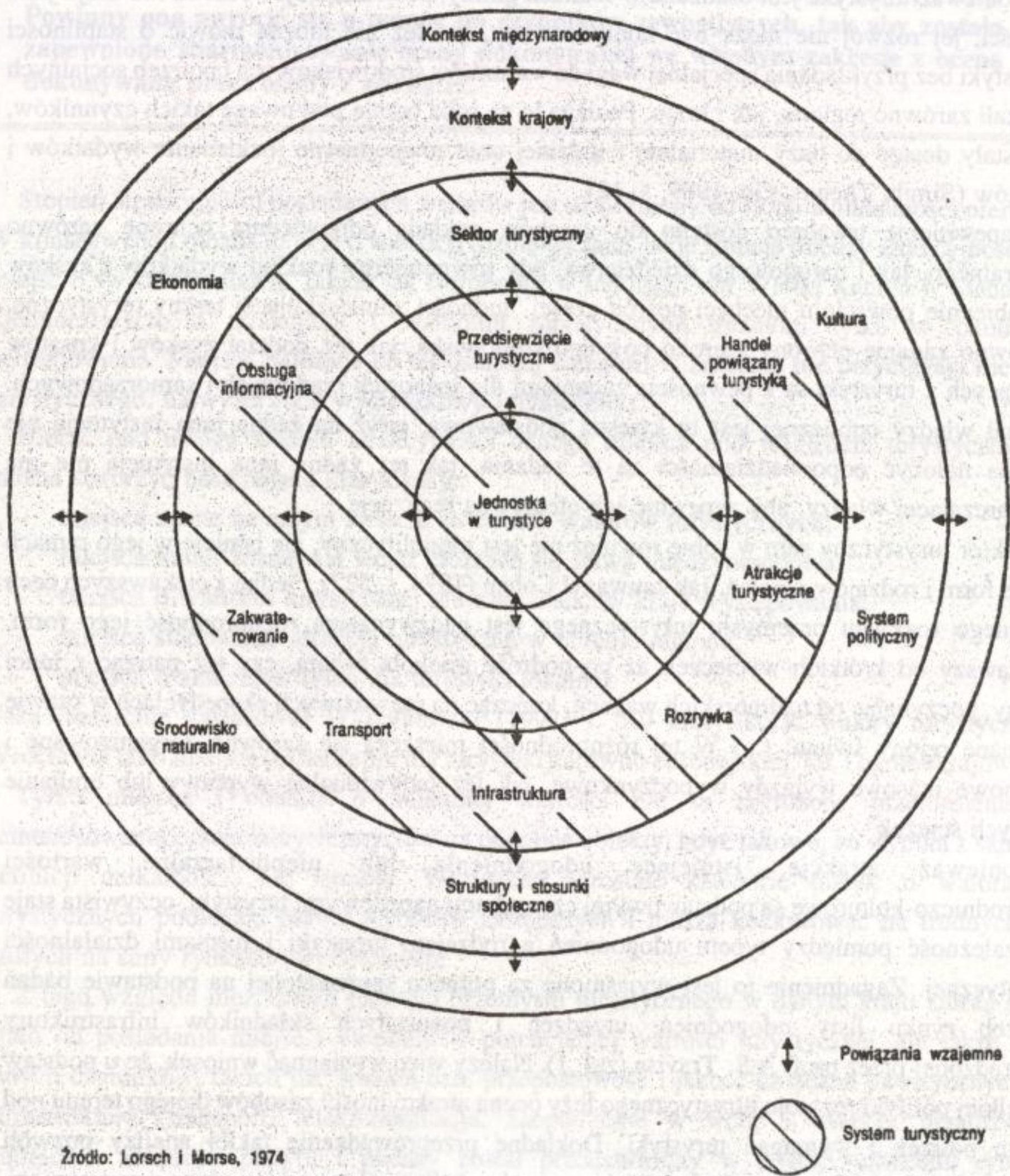
Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki powinien nawiązać ścisłą współpracę z Ministerstwem Ochrony Środowiska w celu otrzymania pełnych, bieżących danych na temat stanu środowiska w rejonach turystycznych oraz w celu opracowania wspólnego programu mającego na celu poprawę sytuacji oraz zapobieżenie przekształceniu się turystyki w czynnik zagrażający środowisku naturalnemu.

Wracając do cech charakterystycznych systemu turystycznego, fakt, że produkt w przemyśle turystycznym jest produktem złożonym, zakłada istnienie łańcucha wartości dodanych (Porter, 1990). Istniejący obecnie w sektorze turystycznym gospodarki trend komputeryzacji służącej łączeniu poszczególnych ogniw tego łańcucha jest tego dowodem. Poszczególni sprzedawcy dóbr i usług w dziedzinie podróży działają w warunkach coraz większego wzajemnego powiązania operacji ekonomicznych. Powodzenie lub niepowodzenie jednej z nich ma wpływ na pozostałe i wymusza kompleksową politykę.

Zalecenia i propozycje działań.

Poszczególne podmioty gospodarcze działające w turystyce powinny dążyć do współdziałania na poziomie gmin, powiatów i województw w celu stworzenia warunków do efektywnego rozwoju turystyki. Służyłoby to także uniknięciu powstawania regionów, gdzie napływ turystów przekraczałby możliwości przepustowe danego terenu (wąskie gardła). Współpraca taka powinna mieć miejsce zarówno w fazie planowania i rozwoju, jak też w zakresie zarządzania i marketingu. W tym celu powinny powstawać dobrowolne zrzeszenia podmiotów i organizacji turystycznych, szczególnie tam, gdzie dotychczas nie istnieją. Na wszystkich poziomach powinna być zwrócona szczególna uwaga na potencjalne korzyści płynące z komputeryzacji.

Turystyka jako sektor działalności gospodarczej nie funkcjonuje w izolacji, ale w szerszym: gospodarczym, kulturalnym, ekologicznym i politycznym kontekście. Dotyczy to nie tylko poszczególnych krajów, ale także działalności międzynarodowej. System wzajemnych powiązań i zależności można przedstawić w postaci systemu kół koncentrycznych (rys. 1). W kontekście jednego kraju, w tym wypadku Polski, można mówić o trzech poziomach - gminnym, powiatowym i wojewódzkim. Na szerszy kontekst międzynarodowy składają się strefa wewnętrzna, strefa zewnętrzna i strefa peryferyjna (Ritter. 1966), które można w przybliżeniu uznać za równoważne z regionami, skąd wywodzi się turystyczny ruch na bliskie, średnie i dalekie odległości.

Rys. 1 System turystyczny i jego powiązania

Warunki rozwoju turystyki

Ponieważ turystyka jest osadzona w realiach gminy, powiatu, województwa lub kraju jako całości, jej rozwój nie może być kontynuowany, ani też nie można mówić o stabilności turystyki bez przykładania specjalnej wagi do warunków środowiskowych i potrzeb socjalnych w skali zarówno regionu, jak i kraju. Pociąga to za sobą branie pod uwagę takich czynników, jak stały dostęp do bazy materialnej i ludzkiej oraz równomierne rozkładanie wydatków i zysków (Singh, Theuns, Go, 1989, s. 12).

Zapewnienie trwałego dostępu do zasobów zakłada odpowiednią ochronę zarówno naturalnego, jak i narodowego dziedzictwa, gdy równomierny rozkład wydatków i zysków zapobiegnie powstaniu niechęci pośród części ludności zamieszkującej tereny turystyczne. Zarówno zadanie ochrony szeroko pojętego środowiska, jak też podział zysków i kosztów płynących z turystyki są z pewnością zadaniami dla jednostek rządowych i samorządowych. Udział władzy publicznej jest tu kwestią podstawową, gdyż na żadną inną instytucję nie można nałożyć odpowiedzialności za te zadania, jak też żadna inna instytucja nie ma wystarczającej władzy, aby zapewnić ich efektywną realizację.

Sektor turystyczny sam w sobie również nie jest monolityczny, ale istnieje w jego ramach wiele form i rodzajów działań. Jak zauważył Cohen (1974, s. 527), "jedną z ciekawszych cech obecnego rozkwitu przemysłu turystycznego jest nadzwyczajna różnorodność jego form, począwszy od krótkich wycieczek aż po podróże dookoła świata, czy też patrząc z innej strony, poczynając od nadmorskich wakacji, kończąc na prawdziwych ekspedycjach w prawie nieznane rejony świata. (...) W tej różnorodności mieszczą się zarówno zorganizowane i rutynowe masowe wyjazdy wypoczynkowe, jak też indywidualne wyprawy lub omijanie utartych ścieżek".

Ponieważ atrakcje, istniejące udogodnienia lub niepowtarzalne wartości przyrodniczo-kulturowe są podstawowymi czynnikami napędowymi turystyki, oczywista staje się zależność pomiędzy typem udogodnień a rodzajem turystyki i formami działalności turystycznej. Zagadnienie to jest wyjaśnione za pomocą sporządzonej na podstawie badań potrzeb rynku listy udogodnień, urządzeń i pozostałych składników infrastruktury sporządzonej przez prof. A.S. Trávisa (zał. 1). Należy więc wyciągnąć wniosek, że u podstaw wszelkiej polityki rozwoju turystycznego leży ocena atrakcyjności zasobów danego terenu pod kątem potrzeb i wymagań turystyki. Dokładne przeprowadzenie takiej analizy pozwoli uzyskać wskazówki co do rodzaju i liczby turystów, którzy zostaną daną ofertą przyciągnięci. Stanowiąc będzie to także wskazówkę, jakie należy przeprowadzić inwestycje.

Zalecenia i propozycje działań.

Gminy, powiaty i województwa zainteresowane rozwojem turystyki powinny przyznać pierwszeństwo rynkowej ocenie możliwości posiadanej bazy turystycznej. Powinny one zwrócić się o pomoc do czynników zewnętrznych, tak aby zostało zapewnione zharmonizowanie oceny dokonywanej we własnym zakresie z oceną dokonywaną przez osoby z zewnątrz.

Stopień atrakcyjności posiadanych walorów jest uzależniony od stopnia unikalności oferty. W konsekwencji można mówić o wielkich rozpiętościach, jakie istnieją między atrakcyjnością miejsc o światowej sławie, takich jak Borobodur w Indonezji czy Wielki Kanion w Stanach Zjednoczonych, a atrakcjami i walorami turystycznymi znanymi tylko w okolicy występowania. Miejsca należące do tej ostatniej kategorii w zasadzie nie przyciągają ruchu turystycznego, najwyżej ruch wycieczkowy (przejezdny).

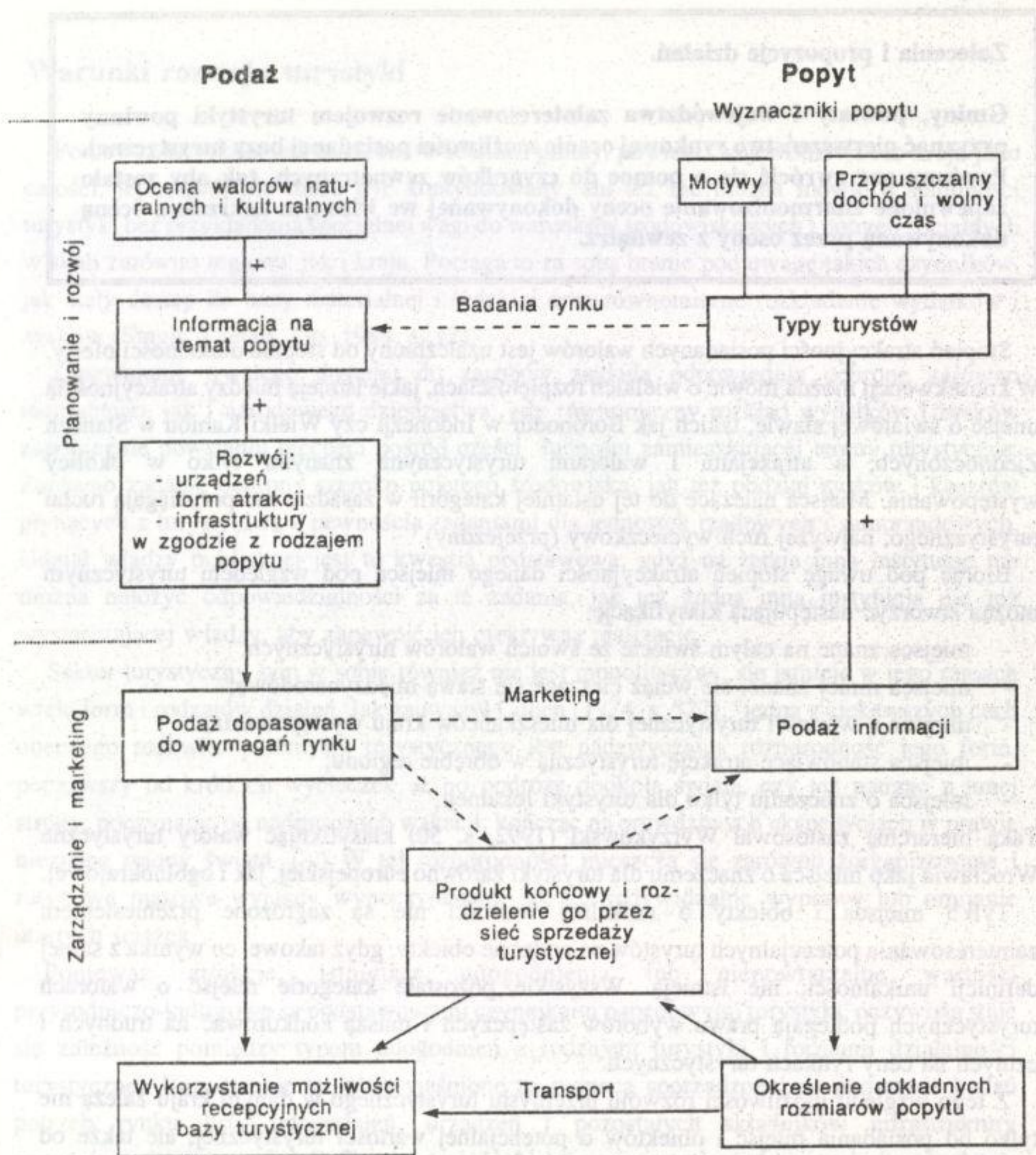
Biorąc pod uwagę stopień atrakcyjności danego miejsca pod względem turystycznym można stworzyć następującą klasyfikację:

- miejsca znane na całym świecie ze swoich walorów turystycznych;
- miejsca mniej znane, ale wciąż cieszące się sławą międzynarodową;
- miejsca o wartości turystycznej dla mieszkańców kraju występowania;
- miejsca stanowiące atrakcję turystyczną w obrębie regionu;
- miejsca o znaczeniu tylko dla turystyki lokalnej.

Taką hierarchię zastosował Wyrzykowski (1992, s. 50) klasyfikując walory turystyczne Wrocławia jako miejsca o znaczeniu dla turystyki zarówno europejskiej, jak i ogólnokrajowej.

Tylko miejsca i obiekty o unikalnej wartości nie są zagrożone przeniesieniem zainteresowania potencjalnych turystów na podobne obiekty, gdyż takowe, co wynika z samej definicji unikalności, nie istnieją. Wszystkie pozostałe kategorie miejsc o walorach turystycznych podlegają prawu wyborów zastępczych i muszą konkurować na trudnych i czułych na ceny rynkach turystycznych.

Z tego względu możliwości rozwoju przemysłu turystycznego w danym kraju zależą nie tylko od posiadania miejsc i obiektów o potencjalnej wartości turystycznej, ale także od innych czynników, takich jak poziom cen, przepustowość i jakość urządzeń turystycznych i infrastruktury (transport, telekomunikacja, zaopatrzenie w wodę i energię, urządzenia sanitarne). Stosunek popytu i podaży został przedstawiony w postaci schematu rynku turystycznego (rys. 2)

Źródło: Theuns, 1989

Rys. 2 Rynek turystyczny

Konkurencyjność danego miejsca/obiektu, zarówno w krótkiej, jak i długiej perspektywie czasowej, jest uwarunkowana polityką prowadzoną w innych sektorach gospodarki. Polityka taka, prowadzona zarówno przez organa państwowe, jak organizacje prywatnych podmiotów gospodarczych, mająca miejsce na poziomie gmin, powiatów, województw lub też na terenie całego kraju, może być realizowana bądź osobno w stosunku do każdego sektora, bądź w ramach założeń kompleksowego planowania i rozwoju. Podejście takie jest zalecane w pracy Gunna (1997).

Zalecenia i propozycje działań

Polityki sektorowe powinny być przede wszystkim włączone i wprowadzane w życie przez administrację państwową na różnych poziomach w ścisłej współpracy ze stowarzyszeniami gospodarczymi działającymi w sektorze turystycznym. Jeżeli takie stowarzyszenia do tej pory nie istnieją, należy poważnie rozważyć ich utworzenie.

Konsekwencje dla rozwoju produktu turystycznego na Dolnym Śląsku

"Przemysł turystyczny jest w każdym kraju pochodną istnienia i dostępności miejsc/obiektów o dużych walorach turystycznych, jak też istnienia odpowiednich udogodnień oraz popytu na nie" (Dawson, 1991, s. 194). W warunkach gospodarki rynkowej, gdzie istnieje wolność podróżowania, popyt określa, jakie miejsce jest atrakcyjne turystycznie i jakie udogodnienia są potrzebne. Fakt, że 46,5% terytorium Polski jest określane jako atrakcyjne turystycznie (Rocznik statystyczny, 1987), nie stanowi czynnika pozytywnie wpływającego na opracowywanie strategii rozwoju przemysłu turystycznego. Jeżeli taki procent terytorium kraju jest uważany za mający wartość turystyczną, to wynika z tego, że poszczególne miejsca o walorach turystycznych są rzadko rozrzucone na dużych terenach. To samo tyczy się, choć może w mniejszym stopniu, stwierdzenia Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki, że dla jednej trzeciej gmin i województw Polski turystyka jest jedyną szansą uzdrowienia gospodarczego. Ponieważ dla rozwoju turystyki potrzeba zarówno odpowiedniego planu działania, jak też wysiłku finansowego powyżej pewnego minimum krytycznego, należy szukać regionów, gdzie występuje taka liczba walorów turystycznych, że wzięte pod uwagę wszystkie razem będą stanowić o wystarczającym stopniu atrakcyjności turystycznej danego terenu, tak że rozwój turystyki stanie się tam prawdopodobny. W Polsce "istniejąca struktura przestrzenna (...) charakteryzuje się znacznym rozproszeniem przy jednoczesnym brakach" (Jagusiewicz, 1985, s. 11). Z tego względu powstanie międzygminnego stowarzyszenia "Konsorcjum Turystyczna

Szóstka" w województwie wałbrzyskim może być uważane za krok w pożądanym kierunku, a co za tym idzie za inicjatywę godną pochwały i naśladowania.

Zalecenia i propozycje działań

Zarówno organa państwowe, jak też stowarzyszenia podmiotów gospodarczych przemysłu turystycznego na poziomie województw powinny dla swoich planów rozwoju turystyki wyszukiwać i identyfikować tereny o stosunkowo niewielkiej powierzchni, których stopień potencjalnej atrakcyjności turystycznej wskazuje na prawdopodobieństwo ich rozwoju turystycznego.

W procesie poszukiwania takich lokalnych terenów turystycznych lub też miejsc o szczególnie wysokim wskaźniku przyjazdów w ich granicach, należy korzystać ze wskazówek specjalistów w dziedzinie turystyki, zagranicznych central turystycznych oraz przewodników turystycznych istniejących na zagranicznych rynkach. Nie wolno traktować rozmieszczenia istniejącej w Polsce bazy noclegowej jako jedyne wskaźnika w procesie planowania rozwoju turystyki. Takie podejście w warunkach przechodzenia Polski do gospodarki rynkowej jest niewłaściwe i często może prowadzić do mylnych wniosków. Ponieważ w warunkach gospodarki rynkowej ostatnie słowo należy do turystów, udział danego regionu w liczbie przyjazdów można uznać za wskaźnik, którego znaczenie będzie wzrastać wraz z upływem czasu.

W odniesieniu do Dolnego Śląska zarówno zagraniczni specjaliści (Kerpel, 1990, s. 93; Dawson, 1991, s. 198), zagraniczne centrale turystyczne (patrz broszury niemieckich central GTI, Ost Reise Service i Touristik Union International, duńskich central De Jong Intra Vakanties i Hotelplan), jak też informacje zawarte w niektórych przewodnikach turystycznych (np. Horn and Pietras, 1992; Satler and McLachan, 1991) wskazują jednoznacznie, że dwa województwa, to jest jeleniogórskie i wałbrzyskie, mają cechy pozwalające je określić jako tereny turystyczne. Jest to potwierdzone przez dane statystyczne dotyczące przyjazdów turystycznych i pobyków noclegowych, które można znaleźć w tabelach 1 i 2. Tabela 1 pokazuje, że w 1991 roku 10% zagranicznych turystów przebywających na kwaterach zarejestrowanych i 11,7% pobyków zarówno cudzoziemców, jak i gości krajowych w obiektach noclegowych w Polsce zarejestrowano właśnie na Dolnym Śląsku. Prawie 36% przyjazdów gości zagranicznych i 53% ogółu pobyków w obiektach noclegowych na Dolnym Śląsku miało miejsce w dwóch wymienionych województwach. Mocna pozycja województwa wrocławskiego jest związana z dominującą rolą historycznego Wrocławia. Można na podstawie danych stwierdzić, że ponad 40% wszystkich noclegów w hotelach i motelach oraz ponad 50% gości zostających na noc w hotelach i motelach na terenie Dolnego Śląska zarejestrowano w tym województwie.

Tabela 2 pokazuje, że w 1992 r. 10,2% wszystkich noclegów, zarówno gości krajowych, jak i zagranicznych, w obiektach zarejestrowanych miało miejsce na Dolnym Śląsku. Z tych

44,4% oraz 64,6% dotyczyło odpowiednio Jeleniogórskiego i Wałbrzyskiego, co wskazuje, że te dwa województwa są typowymi obszarami wakacyjnymi, gdy turystyka we Wrocławskim koncentruje się w hotelach i motelach, o stosunkowo krótkim okresie pobytu typowym dla podróży służbowych.

Dane dotyczące przeciętnej długości pobytów są przedstawione w tabeli 3.

Chociaż w trzech z pięciu omawianych województw przeciętny pobyt jest stosunkowo długi, to jednak w skali roku wskaźnik wykorzystania łóżek jest zbyt niski, aby zapewnić dochodowość bazy noclegowej (tab. 4). Sytuacja ta dotyczy zwłaszcza hoteli i moteli, które mają wysokie koszty stałe utrzymania. W celu rozwiązania tego problemu należy:

- Zwiększyć liczbę przyjazdów turystycznych, zarówno z zagranicy, jak i z kraju. Można to uzyskać poprzez zwiększenie nakładów na marketing. Dotyczy to nawet miesięcy szczytu (luty, lipiec i sierpień - tab. 5), kiedy trwają zimowe lub letnie wakacje w Polsce. Nawet w tych miesiącach pozostaje wolnych wiele miejsc.
- Starać się o przedłużenie długości pobytu turystów krajowych i zagranicznych rozbudowując bazę urządzeń rekreacyjnych.
- Zamykać te obiekty noclegowe, które nie mają szansy przetrwania w dłuższej perspektywie.
- Przeprowadzić inwestycje w niektórych obiektach, mających szczególne szanse na rynkach zagranicznych, zarówno przeprowadzając ich remonty, jak też odnawiając i rozbudowując całoroczną bazę rekreacyjną.

Ponieważ stopa bezrobocia w Jeleniogórskim i Wałbrzyskim wynosiła prawie 17% już w 1989 r., potrzeba utworzenia prężnego sektora turystycznego na tych terenach jest niezaprzeczalna. Ze względu na to, że stopa bezrobocia w tych województwach jest znacznie wyższa niż krajowa (11% w 1989 r.), należy uznać je za region depresji gospodarczej, szczególnie predysponowany do uzyskania ulg podatkowych na rzecz rozwoju regionalnego przemysłu turystycznego. Ponieważ udział tych województw w recepcji ruchu turystycznego jest znacznie wyższy niż przypadający proporcjonalnie do terytorium i ludności, należy je uznać za strefę turystyczną, szczególnie zasługującą na uwagę ze strony władz centralnych.

Liczba korzystających z turystycznej bazy noclegowej Dolnego Śląska w 1991 r.

Tabela 1

Województwo	Hotele/motele		Pensjonaty		Ośrodki wypoczynkowe		Kwatery prywatne		Campingi		Zakwaterowanie zbiorowe		Inne rodzaje zakwaterowania		Liczba gości w całej bazie		Liczba gości w całej bazie w %	
	Ogółem	cudzo.	Ogółem	cudzo.	Ogółem	cudzo.	Ogółem	cudzo.	Ogółem	cudzo.	Ogółem	cudzo.	Ogółem	cudzo.	Ogółem	cudzo.	Ogółem	cudzo.
Jeleniogórskie	88 562	37 012	13 848	4 771	123 857	4 311	13 506	1 635	4 260	3 011	10 649	571	81 289	3 119	335 971	54 430	32,6	25,7
Legnickie	31 999	9 957	...	...	1 255	1	...	...	211	68	4 546	917	12 839	1 236	50 668	12 179	4,9	5,7
Opolskie	55 773	17 831	...	...	20 816	428	7 006	1 845	14 940	1 125	7 184	339	46 058	2 532	151 777	24 100	14,7	11,4
Wałbrzyskie	49 804	11 705	2 307	1 454	71 016	2 224	2 472	31	6 177	1 297	21 809	2 461	58 390	2 378	211 975	21 550	20,6	10,2
Wrocławskie	153 748	81 289	...	...	6 626	...	8 474	375	11 102	3 675	31 327	6 134	69 656	8 125	280 933	99 578	27,2	47,0
Ogółem	379 886	157 774	16 155	6 225	223 570	6 964	31 458	3 886	36 690	9 176	75 533	10 422	268 032	17 390	1 031 324	211 837	100,0	100,0
% w stosunku do całej Polski	11,6	10,9	18,8	23,3	11,7	9,5	10,3	8,0	9,8	8,2	9,2	4,7	13,0	8,9	11,9	10,0	---	---

Źródło: Dane Głównego Urzędu Statystycznego, 1992

Noclegi w turystycznej bazie noclegowej Dolnego Śląska, 1991

Tabela 2

Województwo	Hotele/motele		Pensjonaty		Ośrodki wypoczynkowe		Kwatery prywatne		Campingi		Zakwaterowanie zbiorowe		Inne rodzaje zakwaterowania		Liczba noclegów w całej bazie		Liczba noclegów w całej bazie w %	
	Ogółem	cudzo.	Ogółem	cudzo.	Ogółem	cudzo.	Ogółem	cudzo.	Ogółem	cudzo.	Ogółem	cudzo.	Ogółem	cudzo.	Ogółem	cudzo.	Ogółem	cudzo.
Jeleniogórskie	186 335	94 705	57 815	15 426	1 017 824	17 947	94 589	8 550	10 537	6 289	42 470	682	335 078	15 938	1 764 648	159 537	38,1	31,3
Legnickie	83 052	17 102	...	...	12 887	1	...	...	629	125	10 370	2 828	52 512	2 458	159 450	22 514	3,4	4,4
Opolskie	94 250	38 023	...	...	217 769	3 593	13 883	3 317	70 493	2 002	51 712	1 562	302 641	15 369	750 748	63 866	16,2	12,5
Wałbrzyskie	93 567	30 906	10 532	6 046	796 108	11 235	13 459	35	13 276	3 490	56 012	5 635	245 021	9 338	1 227 969	68 685	26,5	13,1
Wrocławskie	262 364	162 583	...	...	47 573	...	103 014	3 221	28 932	5 984	68 316	10 425	224 214	15 297	734 413	197 510	15,8	38,7
Ogółem	719 562	343 319	68 347	21 472	2 092 161	32 776	224 945	15 123	123 867	17 890	228 880	21 132	1 179 466	58 400	4 637 228	510 112	100	100
Udział % w danych dot. Polski	11,2	10,8	16,9	28,3	10,0	7,2	10,5	12,2	8,3	7,8	11,6	5,0	11,3	11,1	10,6	10,2	---	---

Źródło: Dane Głównego Urzędu Statystycznego, 1992

Przeciętna długość pobytu na Dolnym Śląsku, 1991

Tabela 3

Województwo	Hotele/motela		Pensjonaty		Ośrodki wypożyczynkowe		Kwatery prywatne		Campingi		Zakwaterowanie zbiorowe		Inne rodzaje bazy nocleg.		Baza nocleg. łącznie	
	Ogółem	Cudzoż.	Ogółem	Cudzoż.	Ogółem	Cudzoż.	Ogółem	Cudzoż.	Ogółem	Cudzoż.	Ogółem	Cudzoż.	Ogółem	Cudzoż.	Ogółem	Cudzoż.
Jeleniogórskie	2,1	2,6	4,2	3,2	8,2	4,2	7,0	5,2	2,5	2,1	4,0	1,2	4,4	5,1	5,3	2,9*
Legnickie	2,6	1,7	...	...	10,3	1,0	...	...	3,0	1,8	2,3	3,1	4,2	2,9	3,1	1,8
Opolskie	1,7	2,1	...	...	10,5	8,4	2,0	1,8	4,7	1,8	7,2	4,6	6,6	6,1	4,9	2,7
Wałbrzyskie	1,9	2,6	4,6	4,2	11,2	5,1	5,4	1,1	2,1	2,7	2,6	2,3	4,2	3,9	5,8	3,1
Wrocławskie	1,7	2,0	...	...	7,2	...	12,2	8,6	2,6	1,6	2,2	1,7	3,2	1,9	2,6	2,0
Dolny Śląsk Ogółem	1,9	2,0	4,2	3,4	9,4	4,7	7,2	3,9	3,4	1,9	3,0	2,0	4,4	3,4	4,5	2,4

Źródło: Dane Głównego Urzędu Statystycznego, 1992

Tabela 4

Przeciętne roczne wykorzystanie miejsc w turystycznej bazie noclegowej Dolnego Śląska w 1991 r.

Województwo	Hotele/motela		Pensjonaty		Ośrodki wypożyczynkowe		Kwatery prywatne		Campingi		Zakwat. grupowe		Inne formy		Ogółem	
	Ogółem	Cudzoż.	Ogółem	Cudzoż.	Ogółem	Cudzoż.	Ogółem	Cudzoż.	Ogółem	Cudzoż.	Ogółem	Cudzoż.	Ogółem	Cudzoż.	Ogółem	Cudzoż.
Jeleniogórskie	26,2	...	11,5	...	27,0	...	12,5	...	6,6	...	20,7	...	17,9	...	21,8	...
Legnickie	20,6	...	...	...	15,2	...	...	...	3,7	...	26,8	...	12,1	...	16,3	...
Opolskie	25,7	...	...	...	17,4	...	17,5	...	10,4	...	29,4	...	14,6	...	16,2	...
Wałbrzyskie	19,5	...	16,8	...	28,9	...	9,4	...	5,1	...	13,7	...	10,6	...	19,4	...
Wrocławskie	30,4	...	...	...	16,3	...	64,1	...	9,8	...	26,6	...	16,5	...	28,8	...
Dolny Śląsk Ogółem	25,5	...	12,1	...	26,0	...	19,8	...	8,8	...	21,1	...	14,4	...	19,9	...

Uwaga: Dane te są znacznie niższe od opublikowanych przez GUS, ponieważ uwzględniono tutaj przepustowość całoroczną.

Źródło: Dane Głównego Urzędu Statystycznego, 1992

Sazonowość długości pobytu w bazie noclegowej Dolnego Śląska, 1990/1991

Tabela 5

Województwo	Miesiące											
	10	11	12	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Jeleniogórskie	86	64	95	96	139	86	74	89	92	140	130	73
Legnickie	92	75	58	70	76	76	107	94	111	153	126	91
Opolskie	64	77	75	82	86	70	73	75	70	164	138	55
Wałbrzyskie	89	69	94	90	127	96	84	100	106	130	112	74
Wrocławskie	101	102	91	84	83	93	105	102	92	122	121	83

Uwaga: Wskaźniki sporządzono przyjmując przeciętną roczną stopę wykorzystania łóżka za 100%.

Źródło: Dane Głównego Urzędu Statystycznego, 1992

Podstawowe dane dotyczące regionu Dolnego Śląska w końcu 1989 r.

Tabela 6

Województwo	Powierzchnia w km ²		Ludność w tys.		Bezrobotni	Stopa bezrobocia w %	% w stosunku do całej Polski w 1991 r.	
	ogółem	%	ogółem	%			gości	noclegów
Jeleniogórskie	4 378	1,4	517,0	1,4	43 000	16,8	3,8	4,0
Legnickie	4 037	1,3	512,0	1,4	36 300	13,9	0,6	0,4
Opolskie	8 535	2,7	1 014,9	2,7	43 600	8,8	1,7	1,7
Wałbrzyskie	4 168	1,3	741,2	1,9	58 900	17,1	2,4	2,8
Wrocławskie	6 287	2,0	1 126,3	3,0	39 900	7,7	3,2	1,7
Dolny Śląsk	27 405	8,7	3 911,4	10,3	221 700	11,8	11,7	10,6
Polska	312 680	100	38 038	100	2 155 600	11,0	100	100

Źródło: Dane Głównego Urzędu Statystycznego, 1992;

Rzeczewska, 1993, tab. 1, 2.

Bibliografia

Bartoszewicz, W.

1992 Incoming Tourist Traffic to Poland, Jan-Sept 1992. Warszawa: Institute of Tourism.

Baum, W.C.; M.T. Stokes

1985 Investing in Development: Lessons of World Bank Experience. New York/Oxford/London: Oxford University Press.

Central Statistical Office

1992 Concise Statistical Yearbook of Poland 1991. Warszawa: Central Statistical Office.

Cohen, E.

1974 Who is a Tourist?: A Conceptual Clarification. Sociological Review 22(4) 527-555.

Dawson, A.H.

1991 Poland. In D.R. Hall (Ed.): Tourism and Economic Development in Eastern Europe and the Soviet Union. London: Belhaven Press, 190-202.

Dziegiec, E.

1992 Rural Tourist Centres in the Polish Uplands Zone. Turyzm 2(1) 83-97.

Główny Urząd Statystyczny

1987 Rocznik Statystyczny. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.

1992 Turystyka i Wypoczynek w 1991 r. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, Departament Badań Społecznych i Demograficznych.

Gray, H.P.

1982 The Contributions of Economics to Tourism Research and Efficiency. Annals of Tourism Research 9(1) 105-125.

Gunn, C.A.

1977 Industry Pragmatism vs Tourism Planning. Leisure Sciences 1(1) 85-94.

Horn, A.; B. Pietras (Eds.)

1992 Insight Guide - Poland. Singapore: APA Publications.

Jagusiewicz, A.

1985 Basic Assumptions of Spatial Policy in Tourist Development of Poland until 1995. Problems of Tourism (2) 7-20.

Kerpel, E.

1990 Tourism in Eastern Europe and the Soviet Union: Prospects for Growth and New Market Opportunities; Special Report No.2042. London: The Economist Intelligence Unit.

Kostrzewa, J.; R. Wilus

1992 Krynica - The Biggest Health Resort in Southern Poland: Problems of Its Development and Functions. Turyzm 2(1) 61-81.

Kuszevska, R.

1992 Foreign Tourists' Visits to Poland in 1980s. Turyzm 2(1) 113-118.

Lorsch, J.W.; J.J. Morse

1974 Organizations and Their Members: A Contingency Approach. New York: Harper & Row.

Ostrowski, S.

1976 Introductory Discussion Paper; Topic F: Over-all Strategies and Policy Measures for the Implementation of Tourism Development Plans. In Economic Commission for Europe (Ed.): Planning and Development of the Tourist Industry in the ECE Region; Proceedings of the Symposium held under the auspices of the ECE at Dubrovnik (Yugoslavia), 13-18 October 1975. New York: United Nations, 184-189.

Porter, M.E.

1990 Competitive Advantage of Nations. New York: Free Press

Ritter, W.

1966 Fremdenverkehr in Europa; Eine wirtschafts - und sozialgeographische Untersuchung ueber Reisen und Urlaubsaufenthalte der Bewohner Europas. Leiden: A.W.Sijthoff.

Rzazewska, B.M.

1993 Lower Silesia and Opole Land - A Compact Characteristic. Warsaw: CEC-PHARE Tourism Programme/Instytut Turystyki.

Salter, M.; G. McLachlan

1991 Poland - The Rough Guide. London: Rough Guides Ltd.

Singh, T.V.; H.L. Theuns; F.M. Go

1989 The Continuing Search for Sustainable Tourism: The Case of Developing Countries; Editorial. In T.V. Singh; H.L. Theuns, F.M. Go (Eds.): Towards Appropriate Tourism: The Case of Developing Countries. Frankfurt am Main/Bern: Peter Lang.

Smith, S.L.J.

1988 Defining Tourism: A Supply-Side View. *Annals of Tourism Research* 15(2) 179-190.

Theuns, H.L.

1989 Tourism - Concepts, Framework for Analysis, Main Characteristics; Paper CBI Seminar Adventure'89. Rotterdam: CBI, 1989.

UNCTAD

1971 Guidelines for Tourism Statistics. New York: UN (TD/B/C.3/836).

Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki (SSTA)

1993 Informacja działalności w zakresie budowy i rozwoju przemysłu turystycznego w 1992 roku (Information concerning expansion and development of the tourist trade in 1992). Warsaw: SSTA.

Warszyńska, J.

1992 Cracow as the Centre of Tourist Traffic. *Turyzm* 2(1) 25-35

WTO Commission for Europe

1992 Tourism Trends Worldwide and in Europe 1950-1991; WTO Commission for Europe, Twenty-fourth meeting, Bruges, Belgium, 7 May 1992. Madrid: World Tourism Organization.

Wyrzykowski, J.

1992 Wrocław as a large Sightseeing Center. *Turyzm* 2(1) 49-60

Podstawowe dane statystyczne i przyrodniczo-kulturowe o Dolnym Śląsku i ziemi opolskiej

Dolny Śląsk oraz Ziemia Opolska zajmują łącznie obszar 27 406 km², tj. prawie 9% powierzchni Polski. Zamieszkuje ten teren około 4 mln ludzi, co stanowi 10,2% ludności kraju. Liczba gmin łącznie z miastami wynosi na tym obszarze 227. Region Dolnośląsko-Opolski ma jeden park narodowy, Karkonoski, o powierzchni 5 562 ha. Ponadto znajdują się tu 64 rezerваты przyrody, tj. nieco ponad 6% zasobów krajowych, 10 parków krajobrazowych o powierzchni 105 363 ha, tj. ok. 8% powierzchni wszystkich parków krajobrazowych w Polsce, oraz 1 773 pomniki przyrody, co stanowi ok. 9% zasobów krajowych. Lesistość tej części Polski wynosi 29% przy średniej krajowej 27,8%; trzeba jednak zaznaczyć, że samo woj. wrocławskie ma lesistość zaledwie 21,5%. Obszar ten jest przeważnie dość dobrze zurbanizowany, dziesięć największych miast to: Wrocław (643,6 tys.), Wałbrzych (141,2 tys.), Opole (128,9 tys.), Jelenia Góra (93,5 tys.), Kędzierzyn-Koźle (71,3 tys.), Świdnica (63,8 tys.), Legnica (55 tys.), Nysa (47,8 tys.), Bolesławiec (44,4 tys.) oraz Lubin (41 tys.). Najpopularniejsze ośrodki turystyczne o dużej frekwencji to między innymi: Wrocław, Opole, Wałbrzych z Książem, Jelenia Góra, Legnica, Karpacz-Bierutowice, Brzeg, Bolesławiec, Kłodzko, Świdnica, Nysa, Krzeszów, Henryków, Lubiąż, Oleśnica, Łambinowice, Trzebnica.

Dolny Śląsk to popularny obszar sportów zimowych, z takimi ważnymi i popularnymi ośrodkami narciarskimi jak Karpacz, Szklarska Poręba, Zieleniec, Duszniki-Podgórze, Rzecznka, Potoczek-Rościszów.

Obszar Dolnego Śląska i Ziemi Opolskiej to teren o starej, ciekawej historii, toteż znajduje się tu prawdziwe bogactwo wysokiej klasy zabytków kultury, takich jak:

- zabudowa Ostrowa Tumskiego i Piasku,
- kościół katedralny p.w. św. Jana Chrzciciela oraz ratusz staromiejski we Wrocławiu,
- zespół zamkowy w Brzegu, jednym z najpiękniejszych miast śląskich,
- zespoły opactwa cystersów w Krzeszewie i Henrykowie,
- zespół klasztorny benedyktynów w Legnickim Polu,
- zespół klasztorny cystersów w Lubiążu,
- zespół klasztorny cysterek w Trzebnicy,
- szereg wspaniałych rezydencji zamkowo-pałacowych: w Książu, Mosznie, Bolkowie, Chojniku, Legnicy, Grodzcu, Wrocławiu, Kłodzku i wielu innych miejscowościach.

Należy zaznaczyć, że w omawianym regionie odbywa się co roku ponad 60 stałych imprez kulturalnych. Liczne są również stałe imprezy turystyczne (ponad 30), co świadczy o bardzo prężnie działającym środowisku organizatorów i miłośników turystyki.

Zbigniew Werner

Instytut Turystyki

Baza noclegowa i ruch turystyczny na obszarze Dolnego Śląska i Ziemi Opolskiej

Baza noclegowa turystyki

W regionie Dolnego Śląska i Opolszczyzny turystyczne zasoby noclegowe liczą 63,7 tys. miejsc, co stanowi 9% całej bazy krajowej. Z zasobów tych 40,2 tys. (63%) to miejsca użytkowane przez cały rok. Najwięcej miejsc (22,1 tys.) występuje w województwie jeleniogórskim, kolejne zaś pod względem wielkości bazy wałbrzyskie liczy o prawie 5 tys. mniej. Najmniejsza jest baza w woj. legnickim: 2,7 tys. miejsc.

Wśród różnego rodzaju obiektów dominują na tym obszarze ośrodki wczasowe, w których koncentruje się jedna trzecia ogółu miejsc; udział ten wynosi prawie 50% zasobów noclegowych województwa jeleniogórskiego. Hotele, w liczbie 68, skupiają 7,4 tys. miejsc, tj. 12% bazy funkcjonującej w regionie. Najwyższa kategoria hoteli to 4-gwiazdkowe: we Wrocławiu (3), Jeleniej Górze (2), Karpaczu i Legnicy (po jednym). Pozostałe 61 obiektów to hotele o niższym standardzie. Pensjonaty funkcjonują tylko w woj. jeleniogórskim (1,4 tys. miejsc) i wałbrzyskim (172 miejsca). Najwięcej pokoi gościnnych notuje się również w woj. jeleniogórskim: 2,1 tys. miejsc; nie ma ich w legnickim, w pozostałych zaś województwach liczba miejsc nie przekracza 500. Obsługę wędrowek górskich zapewnia 1579 miejsc w 19 schroniskach, z których po 9 znajduje się w woj. jeleniogórskim i wałbrzyskim, jedno zaś w opolskim.

Wielkość zagospodarowania jest zróżnicowana przestrzennie, chociaż przeważają gminy liczące do 500 miejsc, a więc o małych zasobach noclegowych. Największą bazę mają: Karpacz (6,7 tys.), Szklarska Poręba (5,5 tys.) i Wrocław (4,5 tys.). Średnie zagospodarowanie (1000-3000 miejsc) występuje w miastach i gminach: Jelenia Góra, Podgórzyn, Kudowa Zdrój, Polanica Zdrój, Bystrzyca Kłodzka, Milicz, Nysa, Głuchołazy i Turawa. Poza wymienionymi gminami pozostały obszar Sudetów charakteryzuje się już słabszym zagospodarowaniem.

Wykorzystanie obiektów noclegowych w skali województw wynosi od 30% w legnickim do 35-40% w pozostałych województwach. Również większość gmin woj. jeleniogórskiego, legnickiego i opolskiego oraz duża część wałbrzyskiego charakteryzuje się bardzo małym wykorzystaniem: poniżej 30%. Frekwencja w obiektach noclegowych Sudetów jest zróżnicowana, ale też nienajwyższa. W najatrakcyjniejszych gminach karkonoskich wykorzystanie wynosi tylko 30-40%. Przekracza ono 50% w kilku uzdrowiskach: Świeradowie, Łądku, Jedlinie oraz w gminie Bardo. W uzdrowiskach Kotliny Kłodzkiej: Dusznikach, Kudowie i Polanicy, prawie połowa zasobów noclegowych nie jest w ogóle wykorzystywana. Zjawisko takie obserwuje się również w Górach Opawskich. Poza obszarem

Podstawowe dane statystyczne i przyrodniczo-kulturowe o Dolnym Śląsku i ziemi opolskiej

Dolny Śląsk oraz Ziemia Opolska zajmują łącznie obszar 27 406 km², tj. prawie 9% powierzchni Polski. Zamieszkuje ten teren około 4 mln ludzi, co stanowi 10,2% ludności kraju. Liczba gmin łącznie z miastami wynosi na tym obszarze 227. Region Dolnośląsko-Opolski ma jeden park narodowy, Karkonoski, o powierzchni 5 562 ha. Ponadto znajdują się tu 64 rezerваты przyrody, tj. nieco ponad 6% zasobów krajowych, 10 parków krajobrazowych o powierzchni 105 363 ha, tj. ok. 8% powierzchni wszystkich parków krajobrazowych w Polsce, oraz 1 773 pomniki przyrody, co stanowi ok. 9% zasobów krajowych. Lesistość tej części Polski wynosi 29% przy średniej krajowej 27,8%; trzeba jednak zaznaczyć, że samo woj. wrocławskie ma lesistość zaledwie 21,5%. Obszar ten jest przeważnie dość dobrze zurbanizowany, dziesięć największych miast to: Wrocław (643,6 tys.), Wałbrzych (141,2 tys.), Opole (128,9 tys.), Jelenia Góra (93,5 tys.), Kędzierzyn-Koźle (71,3 tys.), Świdnica (63,8 tys.), Legnica (55 tys.), Nysa (47,8 tys.), Bolesławiec (44,4 tys.) oraz Lubin (41 tys.). Najpopularniejsze ośrodki turystyczne o dużej frekwencji to między innymi: Wrocław, Opole, Wałbrzych z Książem, Jelenia Góra, Legnica, Karpacz-Bierutowice, Brzeg, Bolesławiec, Kłodzko, Świdnica, Nysa, Krzeszów, Henryków, Lubiąż, Oleśnica, Łambinowice, Trzebnica.

Dolny Śląsk to popularny obszar sportów zimowych, z takimi ważnymi i popularnymi ośrodkami narciarskimi jak Karpacz, Szklarska Poręba, Zieleniec, Duszniki-Podgórze, Rzeczką, Potoczek-Rościszów.

Obszar Dolnego Śląska i Ziemi Opolskiej to teren o starej, ciekawej historii, toteż znajduje się tu prawdziwe bogactwo wysokiej klasy zabytków kultury, takich jak:

- zabudowa Ostrowa Tumskiego i Piasku,
- kościół katedralny p.w. św. Jana Chrzciciela oraz ratusz staromiejski we Wrocławiu,
- zespół zamkowy w Brzegu, jednym z najpiękniejszych miast śląskich,
- zespoły opactwa cystersów w Krzeszewie i Henrykowie,
- zespół klasztorny benedyktynów w Legnickim Polu,
- zespół klasztorny cystersów w Lubiążu,
- zespół klasztorny cysterek w Trzebnicy,
- szereg wspaniałych rezydencji zamkowo-pałacowych: w Książu, Mosznie, Bolkowie, Chojniku, Legnicy, Grodzcu, Wrocławiu, Kłodzku i wielu innych miejscowościach.

Należy zaznaczyć, że w omawianym regionie odbywa się co roku ponad 60 stałych imprez kulturalnych. Liczne są również stałe imprezy turystyczne (ponad 30), co świadczy o bardzo prężnie działającym środowisku organizatorów i miłośników turystyki.

Zbigniew Werner

Instytut Turystyki

Baza noclegowa i ruch turystyczny na obszarze Dolnego Śląska i Ziemi Opolskiej

Baza noclegowa turystyki

W regionie Dolnego Śląska i Opolszczyzny turystyczne zasoby noclegowe liczą 63,7 tys. miejsc, co stanowi 9% całej bazy krajowej. Z zasobów tych 40,2 tys. (63%) to miejsca użytkowane przez cały rok. Najwięcej miejsc (22,1 tys.) występuje w województwie jeleniogórskim, kolejne zaś pod względem wielkości bazy wałbrzyskie liczy o prawie 5 tys. mniej. Najmniejsza jest baza w woj. legnickim: 2,7 tys. miejsc.

Wśród różnego rodzaju obiektów dominują na tym obszarze ośrodki wczasowe, w których koncentruje się jedna trzecia ogółu miejsc; udział ten wynosi prawie 50% zasobów noclegowych województwa jeleniogórskiego. Hotele, w liczbie 68, skupiają 7,4 tys. miejsc, tj. 12% bazy funkcjonującej w regionie. Najwyższa kategoria hoteli to 4-gwiazdkowe: we Wrocławiu (3), Jeleniej Górze (2), Karpaczu i Legnicy (po jednym). Pozostałe 61 obiektów to hotele o niższym standardzie. Pensjonaty funkcjonują tylko w woj. jeleniogórskim (1,4 tys. miejsc) i wałbrzyskim (172 miejsca). Najwięcej pokoi gościnnych notuje się również w woj. jeleniogórskim: 2,1 tys. miejsc; nie ma ich w legnickim, w pozostałych zaś województwach liczba miejsc nie przekracza 500. Obsługę wędrowek górskich zapewnia 1579 miejsc w 19 schroniskach, z których po 9 znajduje się w woj. jeleniogórskim i wałbrzyskim, jedno zaś w opolskim.

Wielkość zagospodarowania jest zróżnicowana przestrzennie, chociaż przeważają gminy liczące do 500 miejsc, a więc o małych zasobach noclegowych. Największą bazę mają: Karpacz (6,7 tys.), Szklarska Poręba (5,5 tys.) i Wrocław (4,5 tys.). Średnie zagospodarowanie (1000-3000 miejsc) występuje w miastach i gminach: Jelenia Góra, Podgórzyn, Kudowa Zdrój, Polanica Zdrój, Bystrzyca Kłodzka, Milicz, Nysa, Głucholazy i Turawa. Poza wymienionymi gminami pozostały obszar Sudetów charakteryzuje się już słabszym zagospodarowaniem.

Wykorzystanie obiektów noclegowych w skali województw wynosi od 30% w legnickim do 35-40% w pozostałych województwach. Również większość gmin woj. jeleniogórskiego, legnickiego i opolskiego oraz duża część wałbrzyskiego charakteryzuje się bardzo małym wykorzystaniem: poniżej 30%. Frekwencja w obiektach noclegowych Sudetów jest zróżnicowana, ale też nienajwyższa. W najatrakcyjniejszych gminach karkonoskich wykorzystanie wynosi tylko 30-40%. Przekracza ono 50% w kilku uzdrowiskach: Świeradowie, Łądku, Jedlinie oraz w gminie Bardo. W uzdrowiskach Kotliny Kłodzkiej: Dusznikach, Kudowie i Polanicy, prawie połowa zasobów noclegowych nie jest w ogóle wykorzystywana. Zjawisko takie obserwuje się również w Górach Opawskich. Poza obszarem

Sudetów dużą frekwencję notuje się w obiektach noclegowych Opola, w gminie Turawa i Nysa oraz w pojedynczych gminach pozostałych województw.

Ruch turystyczny

W okresie październik 1990 — wrzesień 1991 na tym obszarze zarejestrowano w obiektach noclegowych 1 290 tys. turystów. Stanowi to 12% ogółu rejestrowanego ruchu turystycznego w Polsce. Najwięcej osób (427 tys.) przybyło na teren woj. jeleniogórskiego. Następne jest woj. wrocławskie (356,6 tys. turystów), ale na wielkość tę rzutuje ruch w samym Wrocławiu, w którym zarejestrowano największą na całym obszarze liczbę odwiedzin (287,2 tys.). O wiele mniej turystów przybyło do Karpacza (145,8 tys.), Szklarskiej Poręby (87,7 tys.) i Jeleniej Góry (64,5 tys.). W innych gminach Sudetów, w tym też w uzdrowiskach, ruch jest mniejszy. Na pozostałym obszarze dominują wielkości do 10 tys. osób, a wiele gmin rejestruje minimalną liczbę turystów: do 2000 osób.

Odwiedziny turystów zagranicznych wyniosły 247,4 tys. osób, tj. 10% ogółu cudzoziemców korzystających z noclegów w Polsce. Prawie połowa tego ruchu (48%) koncentruje się w woj. wrocławskim, a właściwie w samym Wrocławiu, do którego przybyło 112,4 tys. osób. Znacznie mniej cudzoziemców odwiedziło Opole (11,8 tys.), Jelenią Górę (26 tys.) i Karpacz (19,3 tys.). Pozostałe miejscowości i obszary — dotyczy to również uzdrowisk — nie cieszą się dużym zainteresowaniem gości zagranicznych, a w znacznej ich części zarejestrowano tylko kilkuset turystów.

Omówienie dyskusji

Henryk Zubrzycki — prezes Izby Turystyki Regionalnej we Wrocławiu

Przedstawił dane dotyczące turystyki przyjazdowej. W ubiegłym roku granicę w Zgorzelcu i Kudowie przekroczyło ponad 15 mln osób. Wielu cudzoziemców nie korzysta jednak z ofert polskich biur podróży, ograniczając się wyłącznie do usług hotelowych. To zjawisko niekorzystnie wpływa na kondycję biur, zwłaszcza niedawno powstałych, również na terenie Dolnego Śląska.

Następnie skoncentrował się na problemie promocji turystycznej tego regionu. Wspólne przedsięwzięcia władz gminnych, miejskich, wojewódzkich oraz biur podróży powinny zmierzać do stworzenia podstaw rozwoju dolnośląskiego przemysłu turystycznego. Pozytywnym przykładem takich działań było, zdaniem mówcy, uczestnictwo województw Dolnego Śląska w targach turystycznych w Lipsku i Berlinie. Kolejną okazją do wspólnego zaprezentowania oferty turystycznej regionu będą Targi Rekreacja '93 we Wrocławiu. Szczególnie ważny będzie udział w nich gmin dobrze przygotowanych do prezentacji walorów turystycznych swoich regionów.

Na zakończenie poruszył problem angażowania przewodników miejskich. Jego zdaniem rady miejskie powinny wydać zakaz oprowadzania wycieczek przez obcych przewodników.

Janusz Lignarski - burmistrz gminy Stronie Śląskie

Poinformował o problemach i osiągnięciach gminy związanych z restrukturyzacją turystyki. Położona na obszarze Śnieżnickiego Parku Krajobrazowego, zaliczana jest do najatrakcyjniejszych gmin w Sudetach. Większość mieszkańców pracuje w dużych zakładach przemysłowych, m.in. w Hucie Szkła Kryształowego i Zakładach Kamienia Budowlanego, znajdujących się na terenie gminy.

Nadmienił, że przez wiele lat przemysł ważny dla województwa i kraju uniemożliwiał rozwój turystyki, a ponadto dokonał wielu zniszczeń w parku krajobrazowym; zwłaszcza słynna Jaskinia Niedźwiedzia odczuła skutki bliskości kamieniołomów. Nie rozwinęła się wokół niej żadna infrastruktura turystyczna.

Skutkiem wielu wysiłków różnych podmiotów była decyzja zamknięcia kamieniołomów i jednocześnie koncepcja nowego, turystycznego zagospodarowania tego terenu.

Zdaniem mówcy nazwanie tej koncepcji "nowym chlebem" zobowiązuje gminę, administrację rządową, organizacje turystyczne, przedsiębiorstwa oraz wiele innych instytucji i organizacji do podjęcia niezwłocznie działań zmierzających do stworzenia realnych podstaw rozwoju turystyki w tej przemysłowej gminie oraz zorganizowania nowych miejsc pracy w usługach turystycznych.

Manfred Tkacz - wójt gminy Podgórzyn

Po przedstawieniu charakterystyki gminy skoncentrował się na omówieniu problemów związanych z całorocznym wykorzystaniem walorów turystycznych terenu między Karpaczem a Szklarską Porębą.

Dokonał oceny bazy turystycznej gminy. Branżowe ośrodki czasowe, dominujące na jej terenie, wymagają modernizacji; niewiele jest pensjonatów prywatnych.

Bardzo ważna, zdaniem mówcy, jest współpraca gmin w zakresie promocji walorów turystycznych swoich regionów. Ofertę Podgórzyńska można będzie wkrótce obejrzeć na kasecie video i w katalogu.

Zwrócił uwagę na konieczność podjęcia działań zmierzających do połączenia rolnictwa i turystyki na tym terenie. W związku z tym niezwłocznie należy przystąpić do szkolenia ludzi chcących zająć się agroturystyką, chociaż mentalność mieszkańców gminy może stanowić nie lada przeszkodę.

Marian Maziarz - burmistrz miasta i gminy Otmuchów

Wyraził przekonanie, że oferta turystyczna regionu wałbrzysko-opolskiego może być uatrakcyjniona przez włączenie do niej propozycji gminy Otmuchów.

Podkreślił walory turystyczne jezior znajdujących się na terenie gminy. Podjęte zostaną działania zmierzające do lepszego wykorzystania nabrzeży oraz rozbudowy infrastruktury.

Jego zdaniem, gmina powinna wreszcie uzyskać wsparcie z zewnątrz, zwłaszcza jeśli chodzi o promocję jej oferty turystycznej.

Stefan Jerzak - prezes Zarządu Banku Turystyki S.A.

Zwrócił uwagę na potrzebę ściślejszego związku banku z branżą turystyczną. Wzajemne powiązania mogą być korzystne dla obu stron: bank ma lepsze rozeznanie potrzeb i kondycji firm turystycznych, wzrastające zaś środki finansowe w dużej części będą kierowane na rozwój infrastruktury turystyki.

Wystąpił z propozycją tworzenia spółek z o.o., które inwestowałyby w turystykę. Należy zacząć od przygotowania przez ekspertów polskich i zagranicznych programów rozwoju turystycznego poszczególnych regionów, następnie uzyskać środki finansowe i równocześnie przystąpić do działalności marketingowej.

Zaproponował przykładowe wysokości wkładów finansowych, które wniosłyby do spółek: miasto, gmina, Bank Turystyki, przedsiębiorcy prywatni.

Działalność spółek koncentrowałaby się na: prowadzeniu doradztwa, przygotowywaniu programów rozwoju turystyki i przedsięwzięć turystycznych, inwestowaniu w turystykę i restrukturyzację firm turystycznych, na handlu, pośrednictwie w sprzedaży nieruchomości, marketingu oraz informacji turystycznej.

Wypowiedź zakończył szczegółowym przedstawieniem zasad udzielania kredytów przez Bank Turystyki S.A.

Profesor Aleksander Kornak - Akademia Ekonomiczna, Wydział Zamiejscowy w Jeleniej Górze

Rozpoczął od stwierdzenia, że EWG jest organizacyjnym i gospodarczym wyzwaniem dla polskich miast, gmin i regionów turystycznych, które muszą się od podstaw przekształcać, równocześnie organizując nowe zasady funkcjonowania turystyki, oraz samodzielnie rozwijać generalną politykę państwa w stosunkach z europejską wspólnotą.

Poruszył problem współpracy w ramach euroregionów odnosząc się do niedawnych dyskusji na temat związku międzyregionalnego Karpaty.

Postulował konieczność powstania szkół hotelarskich lub obsługi ruchu turystycznego na bazie szkół średnich. Zadeklarował pomoc Akademii Ekonomicznej w tych działaniach oraz we wszelkiego typu szkoleniach średniego personelu na potrzeby turystyki i hotelarstwa.

Odwołując się do doświadczeń innych krajów zwrócił uwagę na potrzebę integracji działań: związków lokalnych, regionalnych, zrzeszeń branżowych, organizacji samorządowych i administracji państwowej.

Podkreślił potrzebę uregulowania problemu działalności turystycznej w ustawie o samorządzie lokalnym.

Zwrócił uwagę, że obecnie jest już dostępna obszerna literatura dotycząca marketingu, stosunków z EWG, ochrony środowiska, zarządzania w turystyce i kierowania biurami podróży. To ogromny postęp w porównaniu z latami osiemdziesiątymi.

W dalszej części wypowiedzi skoncentrował się na potrzebie reklamy, formach promocji produktu turystycznego oraz sponsorowania tych działań.

Bogdan Sitkowski - wiceburmistrz miasta i gminy Paczków

Na wstępie przybliżył historię Paczkowa sięgającą połowy XIII w. oraz atrakcje architektoniczno-krajobrazowe miasta i jego okolic.

Gmina, położona na Pogórzu Sudeckim, nie ma wciąż dopracowanej oferty turystycznej. Kierunek działań wyznacza prywatyzacja obiektów turystycznych. Szansą dla miasta i regionu może się stać otwarcie przejścia granicznego Paczków i Potok.

Powaznym problemem, stwierdził mówca, jest obowiązek opieki nad zabytkami, których na terenie gminy jest 170. Ponieważ na utrzymanie zabytków materialnych nie sposób uzyskać subwencji, ciężar zachowania układu urbanistycznego i architektonicznego miejscowości spada wyłącznie na władze gminne. Ważną sprawą w związku z tym jest ożywienie turystyki na tym terenie. Należałoby oczekiwać większej aktywności podmiotów gospodarczych z terenu gminy, które mogłyby pomóc w promocji Paczkowa.

Andrzej Kuszta - burmistrz Szklarskiej Poręby

Przedstawił kierunki rozwoju turystycznego gmin karkonoskich oraz na tym tle koncepcję nowego planu zagospodarowania przestrzennego Szklarskiej Poręby.

Poinformował, że władze miejskie postanowiły najpierw wszelkie środki finansowe skierować na uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej oraz oczyszczenie powietrza, a dopiero po wykonaniu tych przedsięwzięć na ekspansję w turystyce.

Podkreślił, że wchodzenie z ofertą turystyczną na rynki europejskie będzie trudne, potrwa kilka lat i spowoduje dużą selekcję. Dlatego trzeba równocześnie prowadzić wiele inwestycji towarzyszących turystyce, dbać o rozwój infrastruktury oraz unowocześniać bazę noclegową.

Edward Dudek - wójt gminy Jeżów Sudecki

Na wstępie wymienił walory turystyczne gminy, na której terenie znajduje się słynna Góra Szybowcowa, Łysa Góra, obszary chronionego krajobrazu, w tym park krajobrazowy Gór Kaczowskich. Przedstawił plany dotyczące całorocznego wykorzystania atrakcji tego regionu oraz ich promocji za granicą.

W dalszej części wypowiedzi skoncentrował się na problemach wspólnych dla całej branży turystycznej. Odnotował brak współdziałania UKFiT, poprzez urzędy wojewódzkie, z gminami. Również w obrębie Kotliny Jeleniogórskiej współpraca gmin jest niewystarczająca. Powinny dążyć do opracowania wspólnej oferty regionu, przydatnej chociażby w działaniach marketingowych czy na targach turystycznych.

Eufrozyna Piątek - "Eko-Muzeum" w Wałbrzychu

Przedstawiła starania zmierzające do otwarcia w Wałbrzychu muzeum górnictwa, a w przyszłości - przemysłu. To miasto nie jest atrakcyjne jeśli chodzi o architekturę czy zabytki, ale dzięki wyeksponowaniu osiągnięć przemysłu na tym terenie i historii górnictwa węglowego ma szansę stać się celem wycieczek turystycznych. Program budowy i urządzenia muzeum już przygotowano; problemem jest brak odpowiednich funduszy.

Stwierdziła, że taka placówka, jedyna w Europie, mogłaby zapoczątkować proces tworzenia w Wałbrzychu ośrodka naukowego, w którym prowadzono by badania nad rozwojem przemysłu w XIX wieku.

Cezary Wojarski - Hotel Service Ltd.

Zaprezentował schemat działań operacyjnych zmierzających do powstania sieci hoteli polskich na wzór zrzeszeń hoteli działających za granicą. Niektóre z nich, jak Novotel, Marriott czy Holiday Inn, już działają na naszym rynku. Być może w niedalekiej przyszłości pojedyncze hotele nie będą w stanie utrzymać się na rynku - decydować będą, podobnie jak od lat dzieje się to na Zachodzie, duże sieci hotelowe.

Propozycja mówcy obejmuje również współpracę sieci hoteli "Polonia-Hotel" z domami wczasowymi, ośrodkami wypoczynkowymi i sanatoriami.

W dalszej części wypowiedzi wymienił korzyści wynikające z przystąpienia do spółki hoteli, m.in. zmniejszone wydatki na reklamę, dobrze zorganizowany system rezerwacji, zwiększona siła działań promocyjnych oraz lepszy kontakt z agencjami turystycznymi działającymi za granicą.

Bronisław Zathę - Regionalny Ośrodek programowy PTTK (woj. wrocławskie)

Zgłosił propozycję, aby, w miarę możliwości, angielskie nazewnictwo turystyczne zastąpić polskim. Następnie skoncentrował się na roli przewodników i pilotów. Jego zdaniem to właśnie przewodnicy pokazują produkt turystyczny, powinni być zatem profesjonalistami. Potrzebni są przewodnicy, którzy będą oprowadzać krajowe wycieczki, nie tylko zagraniczne.

Zwrócił również uwagę na konieczność kształcenia i doskonalenia kadr na potrzeby turystyki, hotelarstwa i krajoznawstwa. Ważne jest zwłaszcza przygotowanie personelu ze średnim wykształceniem.

Zdzisław Kurzeja - wojewódzki konserwator zabytków w Legnicy

Zaproponował, aby osoby zawodowo zajmujące się turystyką bądź promujące ją korzystały z wiedzy i opracowań konserwatorów zabytków. Zachęcał do sięgnięcia po znajdujące się w wielu urzędach wojewódzkich i miejskich opracowania dotyczące poszczególnych regionów kraju.

Dr hab. Józef Wysocki - Uniwersytet Wrocławski

Przedstawił plan rozwoju połączeń komunikacyjnych zakładający stworzenie zintegrowanego systemu komunikacyjnego na Dolnym Śląsku, wzorowanego na rozwiązaniach zachodnich. W woj. wrocławskim, w związku z tym, przeanalizowano opłacalność funkcjonowania Wrocławskiej Kolei Regionalnej. Zdecydowano, że podstawowym środkiem komunikacji będą ekologiczne autobusy szynowe produkcji krajowej. Przeprowadzenie planu wymaga synchronizacji działań i analiz połączeń komunikacyjnych, podejmowanych przez woj. wrocławskie i wałbrzyskie równocześnie. Ułatwiłoby to kontakt, poprzez Ministerstwo Transportu, z Bankiem Światowym, który prawdopodobnie weźmie udział w tym przedsięwzięciu.

Mówca wyraził przekonanie, że jeśli gminy w woj. wałbrzyskim zechcą dołączyć do przedsięwzięcia zamiast tracić pieniądze i czas na tworzenie własnych, konkurencyjnych koncepcji, skróci się znacznie okres oczekiwania turystów na pełne udostępnienie walorów województw dolnośląskich.

Jerzy Pokój - naczelnik Karkonoskiej Grupy GOPR

Swoją wypowiedź poświęcił sprawom bezpieczeństwa turystów w górach i ratownictwu górskiemu. Mówił o braku sprzętu i pieniędzy na poszukiwanie zaginionych w górach. Zaapelował o pomoc finansową dla GOPR oraz szkolenie większej liczby przewodników górskich.

Jerzy Siatkowski - prezes Aeroklubu Wałbrzyskiego

Podkreślił potrzebę zagospodarowania stoków gór, zwłaszcza Góry Szybowcowej. Jego zdaniem konieczna jest współpraca gmin w opracowywaniu koncepcji rozwoju sportów

narciarskich i szczybowcowych na tym terenie oraz lepszym wykorzystaniu istniejącej bazy turystycznej.

Edward Łęczycki - dyrektor Telekomunikacji Polskiej S.A. w Opolu

Poinformował, że wkrótce w ramach kredytu udzielonego przez rząd koreański w wysokości 50 mln dolarów, zostanie zbudowana cyfrowa sieć komunikacyjna rozwiązująca problemy telekomunikacyjne województwa opolskiego.

Odnosił fakt modernizowania się telekomunikacji polskiej, co ma duże znaczenie, ponieważ bardzo wielu biznesmenów przyjeżdża do naszego kraju. Zwłaszcza hotele powinny jak najszybciej założyć nowe elektroniczne centrale, oprócz połączeń telefonicznych załatwiające rozliczanie usług i sterujące systemem kart magnetycznych.

Z zadowoleniem przyjąć należy - stwierdził - że resort turystyki docenia znaczenie telekomunikacji. Zgodził się ze słowami dyrektora Niemczewskiego, że wejście polskiego produktu turystycznego na rynki zachodnie jest niemożliwe bez rozwoju telekomunikacji.

Janusz Korzeń - prezes Biura Planowania i Projektowania w Jeleniej Górze

Odnosząc się do wypowiedzi przedmówców podkreślających konieczność inwestycji stwierdził, że najpilniejszą potrzebą jest "posprzątanie" tego, co już istnieje: Karkonosze, Ziemia Kłodzka, Masyw Śnieżnika zaliczane są do najpiękniejszych miejsc na świecie.

Podkreślił rosnącą konkurencję turystyki czeskiej w Karkonoszach.

Mówił również o konieczności rozpoczęcia szkoleń rolników w celu ułatwienia restrukturyzacji rolnictwa i turystyki w gminach w kierunku agroturystyki.

Jerzy Nalichowski - wojewoda jeleniogórski

Najważniejszym obecnie problemem w rozwoju turystyki na Dolnym Śląsku są, zdaniem mówcy, przejścia na granicach z Niemcami i Czechami. Na przykład Niemcy chcą otwierać granice w miejscowościach, w których strona polska nie jest na to przygotowana. Jeżeli chodzi o rozmowy z Czechami, ich pozytywne efekty kończą się na poziomie samorządów.

W dalszej części wypowiedzi omówił dane dotyczące turystyki przyjazdowej na Dolnym Śląsku. Najwięcej gości przybyło tam w ubiegłym roku z Niemiec, Danii, Holandii, Norwegii, Austrii, Francji i Czech. Wyraził zdziwienie, że UKFiT w ub. roku proponował woj. szczecińskie turystom z Danii i Holandii, finansując promocję tego regionu, gdy wiadomo, że niewątpliwą atrakcją są dla nich tereny górskie. Podkreślił, że takie kierowanie pieniędzy to marnotrawstwo.

Wypowiedź zakończył omówieniem problemów turystyki krajowej w skali swojego regionu. Wniósł, aby wreszcie rozwiązano stary problem przedłużenia ferii zimowych do dwóch miesięcy. Pozwoliłoby to przyjąć większą liczbę dzieci i młodzieży, a jednocześnie lepiej wykorzystać bazę turystyczną województw wałbrzyskiego, jeleniogórskiego i opolskiego.

Adam Doliński - dyrektor Centralnego Ośrodka Informacji Turystycznej

Zwrócił uwagę na konieczność podjęcia strategicznych długoterminowych działań, które pozwoliłyby uczynić z Dolnego Śląska region o dużym udziale funkcji turystycznej w gospodarce. Szczególne znaczenie dla regionu mają przyjazdy z terenów sąsiednich, przede wszystkim turystów z Niemiec i Czech. Inne rynki, jak skandynawski, krajów Europy Zachodniej mogą stanowić uzupełnienie tego podstawowego strumienia.

Ważną sprawą w związku z tym jest kształtowanie właściwego obrazu Dolnego Śląska w oczach przyszłych klientów. Dużą rolę mogą w tym odegrać touroperatorzy, biura podróży, dziennikarze. Większą aktywność powinny też wykazywać narodowe ośrodki informacji turystycznej, spółki Orbisu, placówki PLL LOT. Aby mogły dobrze wypełniać swoją rolę, muszą jednak otrzymywać więcej materiałów informacyjnych i promocyjnych, a także atrakcyjniejsze produkty turystyczne do zaoferowania.

Wielką rolę do odegrania mają też branżowe targi i giełdy, w tym międzynarodowe i coraz liczniejsze targi regionalne.

Dyrektor podkreślił też znaczenie polityki w zakresie wydawnictw turystycznych. Szerzej przedstawił dorobek COIT, działalność placówek "it". Wskazał też na potrzebę zwiększenia nakładów finansowych na różnorodną działalność promującą produkt turystyczny.

Jego zdaniem środki budżetowe powinny być w większym stopniu uzupełniane przez pieniądze zainteresowanych gmin i podmiotów gospodarczych.

Senator Andrzej Piesiak - przewodniczący Senackiej Komisji Gospodarki Narodowej

Podkreślił zmiany, jakie zachodzą w podejściu do roli turystyki w gospodarce narodowej. Dziś silniej dostrzega się, iż walory turystyczne są dobrym towarem, także w jakimś sensie towarem eksportowym, a inwestycje w turystyce są mniej kapitałochłonne i bardziej opłacalne niż w wielu innych dziedzinach. Turystyka na Dolnym Śląsku powinna być podstawowym elementem szeroko pojętego przemysłu regionu. Te możliwości dostrzegają liczne gminy; pozytywnym objawem jest samoorganizacja środowiska turystycznego. Powinno to tworzyć lobby turystyczne, takie struktury mogą mieć też większy udział w tworzeniu założeń polityki regionalnej i krajowej.

Jan Nowak - właściciel pensjonatu "Ania" w Radochowie

Jego zdaniem, choć nie jesteśmy krajem o takiej atrakcyjności turystycznej jak Włochy czy Hiszpania, to nasze dochody z turystyki mogą być znacznie wyższe niż obecnie. Konieczne jest jednak przełamanie wielu barier, w tym prawnych, ekonomicznych (ulgi inwestycyjne, niestabilna polityka podatkowa, brak preferencyjnych kredytów). Przeszkodą w rozwoju bazy turystycznej są rosnące koszty utrzymania już istniejącej. Znaczny wzrost kosztów pociąga za sobą wzrost cen usług, a w konsekwencji spadek liczby gości.

Mówca powołał się na liczne opinie gości zagranicznych; na ich podstawie można sformułować ocenę, iż Polska pod wieloma względami nie jest jeszcze dobrze przygotowana

na przyjęcie gości zagranicznych, a standard usług często odbiega od tego, jaki znają w swoich krajach.

Józef Piotrowski - burmistrz Karpacza

Przedstawił dane porównawcze, z których wynika niedobór bazy turystycznej na Dolnym Śląsku. W dalszej części wypowiedzi skoncentrował się na sprawach promocji produktu turystycznego. Wiele gmin nie ma na to pieniędzy. Kwestią niezwykle poważną jest także usprawnienie obsługi na przejściach granicznych, zapewnienie turystom bezpieczeństwa. Postulował też podjęcie działań dla poprawy bezpieczeństwa turysty w górach.

Bartłomiej Ranowicz - przewodnik turystyczny

Zwrócił uwagę na potrzebę przyuczania od najmłodszych lat do turystyki. Funkcje turystyki są pozytywne zarówno pod względem poznawczym, jak też wychowawczym - o czym często się zapomina. Do niedawna organizowano częściej imprezy dla młodzieży, w trakcie których kształtowały się postawy przyszłych konsumentów produktu turystycznego.

Stwierdził, że powinno się zwracać większą uwagę na szkolenie i dobór kadr prowadzących kształcenie i pracę wychowawczą z młodzieżą. Postulował też powrót do organizowania imprez popularyzujących turystykę regionu (np. "Turystyka w Sudetach").

Podkreślił znaczenie wypoczynku młodzieży; województwo wałbrzyskie ma dla takiej formy odpowiednią bazę w postaci schronisk PTSM. W czasach, gdy turystyka krajowa staje się bardzo biedna, można mówić o "turystyce siermiężnej", formy najtańszej turystyki, z wykorzystaniem istniejącej przecież bazy, powinny być pod szczególną ochroną, a nawet dotowane. Potrzebne są w tej sprawie wspólne działania resortu edukacji narodowej i resortu turystyki, przedłużenie bowiem np. wakacji letnich czy zimowych mogłoby przynieść oczywiste korzyści, a także lepsze wykorzystanie bazy PTSM.

Ewa Kiraga - rzecznik prasowy wojewody jeleniogórskiego

Odwołując się do doświadczeń z zajęć w ramach tzw. Polsko-Amerykańskiego Studium Komunikacji Społecznej stwierdziła, iż w Stanach Zjednoczonych pojawia się zapotrzebowanie na tzw. oryginalną, ale bezpieczną przygodę podczas wypoczynku wakacyjnego. Przykładem może być podróż na Antarktydę.

Po przejściowym spadku zainteresowania odradza się w Stanach Zjednoczonych nowe zainteresowanie Polską, do której podróż może być traktowana jako rodzaj takiej przygody, dodatkowo nobilitującej towarzysko. Jest zadaniem dla odpowiednich agend państwowych zbadać wybranych segmentów społeczeństwa amerykańskiego dla potwierdzenia tych spostrzeżeń. Badania takie można by wykonać także w innych krajach.

W dalszej części wypowiedzi skoncentrowała się na przedstawieniu niektórych atrakcji województwa jeleniogórskiego właśnie pod kątem oferowania tzw. oryginalnej a bezpiecznej przygody podczas wypoczynku wakacyjnego. Stwierdziła, iż są na tym terenie nieograniczone wprost możliwości.

Dodatkową atrakcją dla turystów powinny być liczne imprezy, często o randze międzynarodowej; niektóre mają już ustaloną renomę.

Swoją wypowiedź zakończyła informacją o podjęciu przez Sudecko-Pomorskie Towarzystwo Drogowe budowy autostrady A-3, która połączy Lubawkę ze Świnoujściem.

Andrzej Rapacz - Akademia Ekonomiczna, Wydział Zamiejscowy w Jeleniej Górze

Zdaniem mówcy przebieg seminarium potwierdził słuszność wzbogacania produktu turystycznego o nowe elementy. Uważa jednak, że zadbać trzeba o swego rodzaju równowagę między ceną, promocją i dystrybucją produktu turystycznego. Jeśli przyjąć, że w regionie dominować będzie turystyka krajowa, nie zagraniczna, to problem cen staje się szczególnie ważny. Polscy turyści nie korzystają w większości z obiektów cztero czy pięciogwiazdkowych, lecz poszukują hoteli trzygwiazdkowych, przyzwoitych pensjonatów, a więc takich, w których ceny są dla nich dostępne.

Stwierdził, że zagraniczni turyści zwracają uwagę, iż jesteśmy źle przygotowani na podjęcie takich gości. Podał przykład Jeleniej Góry, w której rynek nie jest odpowiednio oświetlony: goście zagraniczni mają prawo obawiać się o swoje bezpieczeństwo w takich warunkach. To jest drobna sprawa, ale bardzo symptomatyczna.

Więcej uwagi poświęcił mówca dystrybucji produktu turystycznego. W tej dziedzinie mamy wiele do zrobienia. To zadanie dla samorządów terytorialnych, biur podróży. Nikt nie zbuduje za nie skutecznego, efektywnego systemu dystrybucji. Podał przykłady Szklarskiej Poręby i Karpacza, gdzie opracowano efektywne sposoby dotarcia z produktem do turystów.

Podkreślił też znaczenie dobrze przygotowanych kadr i rolę szkolenia, które powinno być traktowane priorytetowo. Omówił podejmowane inicjatywy, które zmierzają do powstania trzyletnich zawodowych szkół wyższych przygotowujących kadry dla gospodarki turystycznej.

Dr Bogusław Żyborski - Oddział Państwowej Inspekcji Telekomunikacyjnej

Zwrócił uwagę na ogromne opóźnienia regionu w zakresie telekomunikacji. Zmiana tego stanu rzeczy wymaga ogromnych nakładów. Eksperti twierdzą, że doprowadzenie polskiej telekomunikacji do dobrego poziomu światowego wiązałoby się z wydatkami w wysokości 60 mld dolarów. Na Dolnym Śląsku należałoby zainstalować w najbliższym czasie ok. 200 tysięcy telefonów.

Mówca stwierdził, że niemożliwy jest szybki postęp w tej dziedzinie. Inwestorzy będą instalowali swoje sieci tam, gdzie efektywność będzie największa, a więc przede wszystkim w dużych miastach.

Poinformował też, że przechodząca z Frankfurtu do Warszawy magistrała światłowodowa jest pewną szansą również dla Dolnego Śląska. Już w najbliższym czasie do tej magistrali będą podłączone niektóre ośrodki. Przedstawił też inicjatywy lokalne, które pozwalają rozbudować sieć telekomunikacyjną w obrębie województwa.

Na zakończenie mówca podkreślił, że wszystkie takie działania muszą być wspierane przez inicjatywy lokalne, przestrzegł jednak burmistrzów i wójtów przed spontanicznymi

działaniami, bez uprzedniego porozumienia się i współdziałania z operatorem sieci telekomunikacyjnej.

Piotr Puzyński - burmistrz Świeradowa Zdroju

W swej wypowiedzi skoncentrował się na walorach uzdrowiskowych regionu. Na terenie woj. wałbrzyskiego i jeleniogórskiego istnieje 10 uzdrowisk i jest to potencjał nie w pełni wykorzystany. Za główne przyczyny tego stanu uznał brak unormowań prawnych uwzględniających specyfikę gmin uzdrowiskowych. Projekt odpowiedniej ustawy jest już gotowy od 2 lat i czeka na przyjęcie przez Sejm. Inną ważną przyczyną jest niewłaściwy sposób finansowania pobytu w sanatoriach; powoduje to upadek jednostek, których organem założycielskim nie jest Minister Zdrowia i Opieki Społecznej.

Zgłosił wniosek, aby wydatki na rehabilitację, profilaktykę były odliczane od podstawy opodatkowania w podatku od osób fizycznych.

Dr Zbigniew Werner - Instytut Turystyki

Zwrócił uwagę na właściwe oznakowanie dróg pod kątem zainteresowania i potrzeb turysty. Głównymi szlakami przemieszczają się strumienie ruchu turystycznego, turyści z Zachodu są przyzwyczajeni do pełnej informacji przy drogach, u nas natomiast pełno tylko reklam hurtowni.

Stwierdził, że w najbliższym wydaniu mapy komunikacyjnej Polski główne trasy turystyczne kraju zostaną odpowiednio wyeksponowane. Taka ich promocja to jednak za mało, konieczne jest odpowiednie oznakowanie w terenie.

Józef Kasparek - wicewojewoda opolski

Wychodząc od stwierdzeń o charakterze ogólnoeconomicznym, zwrócił uwagę na sprawę konkurencyjności naszego produktu turystycznego. W ocenie oferty turystycznej klient zachodni bierze też pod uwagę stan środowiska naturalnego, a z tym na wielu obszarach jest nienajlepiej.

Zwrócił uwagę na problem konkurencyjności produktu turystycznego. Oznacza to również taką jego cenę, która zapewnia rentowność. Ale częste są przypadki zawyżania cen, to zaś spowoduje spadek popytu na usługi turystyczne w przyszłości.

Na zakończenie poinformował o podjęciu w woj. opolskim prac nad szczegółowym programem rozwoju turystyki w województwie. Jest on częścią programu restrukturyzacji przemysłu.

Zgłosił też wniosek, aby więcej uwagi zwracać na inwestycje ekologiczne. W tym zakresie powinno się korzystać m.in. z funduszy międzynarodowych. Drugi wniosek dotyczył potrzeby przyspieszenia niektórych regulacji prawnych, opóźnienia bowiem w tym zakresie przynoszą duże straty.

Część I

1. Informacje ustne, pisemne, graficzne, tabelaryczne przekazane w trakcie seminarium potwierdziły istnienie na terenie Dolnego Śląska i Ziemi Opolskiej wielkiej ilości walorów i zasobów stanowiących już produkty turystyczne lub mogących być nimi w przyszłości.
2. Seminarium potwierdziło istnienie na tym obszarze relatywnie bogatej infrastruktury technicznej, aczkolwiek jej stan techniczny nie jest dobry.
3. Seminarium potwierdziło istnienie znacznych zasobów ludzkich, wykształconych na różnym poziomie: od bardzo wysokiego po rzemieślniczo-robotniczy, w dużej części nie zatrudnionych. Potencjał ten wymaga oczywiście szkolenia, doszkolenia, w tym nauki nowych, potrzebnych turystyce zawodów.
4. Seminarium potwierdziło rosnącą aktywność samorządów gmin i miast, ich zarządów, w celu przygotowania do rozwoju przez turystykę. Potwierdziło też wzrost liczby nowych, prywatnych podmiotów gospodarczych, a także stopniowe tworzenie się związków tych podmiotów, ich gospodarczych stowarzyszeń.
5. Seminarium, szczególnie wypowiedzi ekspertów zagranicznych, wskazało, że nadal stan środowiska naturalnego jest zły, co dotyczy zanieczyszczenia powietrza, wody i powierzchni terenu. Stan ten jest powszechnie znany w Polsce i w wielu krajach za granicą, co utrudnia skuteczną promocję przyjazdów na teren Dolnego Śląska. Z drugiej jednak strony występuje pewna poprawa stanu środowiska naturalnego, wynikająca ze zmniejszenia produkcji przemysłowej, a także ze stosowania nowych technologii ochrony środowiska.
6. Seminarium wykazało bezradność pewnej części uczestników, niewiarę, pesymizm, oczekiwanie na pomoc z zewnątrz, wskazujące na konieczność intensywnego szkolenia, wspomagania wszelakiego rodzaju w przekonywaniu o roli przemysłu turystycznego w przekształceniach gospodarczych, społecznych, a przede wszystkim potrzebę edukacji w zakresie marketingu turystycznego w mikro i makroskali.
7. Seminarium wykazało wreszcie uzasadnioną konieczność podjęcia bezzwłocznie intensywnej współpracy administracji rządowej, samorządowej, izb gospodarczych i innych związków gospodarczych, stowarzyszeń, instytucji naukowo-badawczych w opracowaniu

pełnego marketingu turystycznego, rozumianego jako proces rozwoju produktu turystycznego Dolnego Śląska i Ziemi Opolskiej.

8. Seminarium wskazało na konieczność wyraźnej poprawy bezpieczeństwa publicznego, stanowiącego podstawowy warunek rozwoju turystyki w Polsce, w tym na terenie Dolnego Śląska i Ziemi Opolskiej. Dotyczy to również bezpieczeństwa w górach.
9. Seminarium wskazało na konieczność dalszego usprawniania funkcjonowania przejść granicznych, co stanowi warunek rozwoju turystyki zagranicznej.

Część II

1. W czasie trwania seminarium wojewodowie: jeleniogórski, wałbrzyski i wrocławski postanowili bezzwłocznie podjąć wspólne prace: marketing i promocję w zakresie przemysłu turystycznego, rozwijanie produktu turystycznego, prace planistyczne, organizacyjne i wdrożeniowe w takim zakresie, jak to możliwe.

Współpracę zadeklarowali również wojewodowie legnicki i opolski, gdyż części tych województw wiążą się funkcjonalnie w aspekcie turystycznym z województwami WJW (Wałbrzych, Jelenia Góra, Wrocław). Ustalono, że organizacyjnie związek ten będzie miał siedzibę w Urzędzie Wojewódzkim we Wrocławiu.

2. Uczestnicy tego związku podejmą niezwłocznie zunifikowane działania, ale każdy we własnym zakresie, a mianowicie:
  - a) aktualizowane zestawienie istniejących produktów turystycznych w układzie produktów i w układzie gmin,
  - b) aktualizowane zestawienie podmiotów gospodarczych, stowarzyszeń, instytucji działających lub mogących działać w sferze turystyki komercyjnej,
  - c) zestawienie jednostek naukowo-badawczych działających w szeroko rozumianej turystyce, a także firm konsultacyjno-doradczych oraz wykonanych i wykonywanych opracowań z tego zakresu,
  - d) przygotowanie przetargu na obsługę w zakresie oprogramowania i obsługi komputerowej prac marketingowych,
  - e) przygotowanie krótkoterminowego (kursy) i długoterminowego programu doszkalania, przekwalifikowywania i treningu kadr dla turystyki w obu grupach: menadżerskiej i bezpośrednio świadczącej usługi,
  - f) zebranie informacji o funduszach krajowych, zagranicznych, międzynarodowych, których wykorzystanie może być brane pod uwagę dla sfinansowania wszystkiego, o czym tutaj mówimy,

- g) przygotowanie formuły organizacyjno-prawnej i finansowej związku 3 + 2, czyli Wrocław - Jelenia Góra - Wałbrzych + Opole -Legnica.
3. Działania marketingowe, a także rozwój produktu turystycznego uwzględniać będą fakt, że przemysł turystyczny nie jest autonomiczną dziedziną gospodarki w ogóle, a gospodarki regionu w szczególności, lecz jest częścią rozwoju gospodarczego, a pośrednio rozwoju społecznego regionu, co wymaga zapewnienia prawidłowych relacji w przekształceniach różnych dziedzin gospodarki.
  4. Uczestnicy seminarium ponawiają swoje postulaty pozostawienia większej niż dotąd części podatku dochodowego do dyspozycji gmin turystycznych.

Część III

1. Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki zapewni opracowanie i wydrukowanie materiałów poseminaryjnych, przy czym materiały te uwzględnią również główne treści i wnioski zgłoszone w dyskusji.
2. Uczestnicy seminarium zgłoszą swój ewentualny udział w pracach marketingowych, promocyjnych, usługowych, handlowych, badawczych, edukacyjnych do odpowiednich wydziałów urzędów wojewódzkich, a mianowicie: Wydziału Infrastruktury Społecznej Urzędu Wojewódzkiego w Jeleniej Górze, Wydziału Kultury, Sportu i Turystyki Urzędu Wojewódzkiego w Wałbrzychu, Wydziału Kultury i Sportu Urzędu Wojewódzkiego we Wrocławiu, Wydziału Spraw Społecznych Urzędu Wojewódzkiego w Opolu i Wydziału Polityki Gospodarczej Urzędu Wojewódzkiego w Legnicy.
3. Następne seminarium przewidywane jest we wrześniu — październiku w Myślenicach nt. "Rozwój produktu turystycznego Krakowa i Ziemi Krakowskiej"; organizatorem jest Krakowska Fundacja Promocji.

Walory i baza turystyczna województw:

- **jeleniogórskiego**
- **legnickiego**
- **opolskiego**
- **wałbrzyskiego**
- **wrocławskiego**

Opracowano na podstawie materiałów przygotowanych przez urzędy wojewódzkie oraz danych Instytutu Turystyki

Województwo jeleniogórskie

Leży w południowo-zachodniej części kraju, w znacznej części na terenach górskich (Sudety, z ich najwyższym pasmem Karkonoszy, Górami Izerskimi, Górami Kaczawskimi, Górami Kamiennymi) oraz pogórzy. W otoczeniu gór rozciąga się Kotlina Jeleniogórska - najważniejszy obszar gospodarczy, z dobrze rozwiniętą turystyką. Północną część województwa zajmują równinne Bory Dolnośląskie. Lasy zajmują blisko 40% powierzchni.

Głównymi rzekami są dopływy Odry: Nysa Łużycka, Bóbr z Kwisą i Kaczawa. Na niektórych rzekach wybudowano zapory tworzące sztuczne zbiorniki wodne (największy: Jez. Pilchowickie na Bobrze, 2,4 km²).

Położenie województwa, u zbiegu trzech granic, stwarza warunki do rozwoju funkcji usługowych. Dobrze jest rozwinięty system komunikacji z całym krajem, a także z pobliskimi rejonami Niemiec i Czech. Dzięki otwarciu międzynarodowych połączeń lotniczych we Wrocławiu, województwo staje się dostępne także dla odległych krajów.

Na terenie województwa działają cztery większe przejścia graniczne stanowiące połączenie z południem i zachodem Europy: w Jakuszycach, Lubawce, Sieniawce i Zgorzelcu. W pobliżu przebiega autostrada Wrocław-Berlin oraz międzynarodowe szlaki prowadzące do Drezna, Lipska, Pragi i dalej do Monachium.

Istnieją duże możliwości rozbudowy sieci dróg i przejść granicznych. Trwają prace nad budową nowego przejścia w Jędrzychowicach, odciążającego ruch samochodowy ze Zgorzelca, a w planie jest budowa i modernizacja kolejnych przejść w Sieniawce, Zawidowie, Miłoszowie, Świeradowie i Porajowie.

Integracja i rozwój regionów przygranicznych wydają się niezbędnym elementem poprawy stanu gospodarki turystycznej. Współpraca w Euroregionie "Nysa", w którym województwo jeleniogórskie występuje wspólnie z regionami przygranicznymi Niemiec i Czech, stwarza możliwość większego udziału w promocji wspólnych atrakcji i walorów turystycznych.

Pierwszym elementem takiej współpracy było wystąpienie województwa na targach turystycznych w Brnie wspólnie z uczestnikami Euroregionu. Różne formy współpracy podejmowane są w komisjach, które wspólnie ustalają strategię rozwoju.

Walory turystyczne

Podstawowe walory turystyczne województwa związane są ze środowiskiem przyrodniczym. Terenami o najwyższej atrakcyjności dla ruchu turystycznego są obszary górskie Sudetów Zachodnich, a zwłaszcza najwyższe pasmo **Karkonoszy** (Śnieżka, 1602 m n.p.m.). Urozmaicone krajobrazowo, z bogatą szatą roślinną, dobrze rozwiniętą bazą turystyczną (ośrodki: Szklarska Poręba, Karpacz, Kowary), siecią schronisk górskich, siecią szlaków górskich - przygotowane są na przyjęcie turystów w sezonie letnim, a także

amatorów sportów zimowych. Obszar Karkonoszy chroniony jest w granicach Karkonoskiego Parku Narodowego, rozciągającego się po obu stronach granicy państwowej.

Leżące na zachód od Karkonoszy **Góry Izerskie** narażone są na szkodliwe działanie zanieczyszczeń przemysłowych. Degradacja środowiska naturalnego ma wpływ na ich atrakcyjność turystyczną. Efektem tego jest niedostateczna baza turystyczna, a także zmniejszenie się liczby osób korzystających z walorów uzdrowiskowych (znane wcześniej uzdrowiska Świeradów Zdrój i Czarniawa Zdrój).

Walory uzdrowiskowe występują na terenie **Kotliny Jeleniogórskiej** i jej obrzeży. Dużym ośrodkiem uzdrowiskowym są tu Cieplice Zdrój, dzielnica Jeleniej Góry. Leżące na wschód od Kotliny niewysokie góry **Rudawy Janowickie** to obszar bardzo urozmaicony krajobrazowo, o cennych walorach przyrodniczych. Z powodu niedostatecznej bazy nie jest w pełni wykorzystany turystycznie.

Na terenie województwa jeleniogórskiego znajduje się wiele miejscowości o walorach krajoznawczych. Najbardziej znane są:

Bolków - miasto z zachowanym średniowiecznym układem urbanistycznym i wieloma zabytkami: gotyckim zamkiem (częściowo w ruinie, mieści muzeum), wczesnogotyckim kościołem, fragmentami murów miejskich z basztami, kamieniczkami z podcieniami.

Bolesławiec - znany z przemysłu ceramicznego; zabytki architektury gotyckiej (kościół, ratusz, fragmenty murów miejskich). Na uwagę zasługuje Muzeum Ceramiki.

Gryfów Śląski - miasto leżące nad Kwisą, z zespołem budowli renesansowych i barokowych. W niewielkiej odległości od miasta ruiny zamku Gryf, skąd rozległy widok na Góry Izerskie.

Jelenia Góra - stolica województwa, ośrodek przemysłowy, kulturalny i turystyczny. Miasto jest bardzo rozległe, wchłonęło kilka samodzielnych dawniej miejscowości. Znajduje się tu wiele budowli zabytkowych, szczególnie w centrum: są to przeważnie barokowe kamienice i ratusz, kościół gotycki, fragmenty murów średniowiecznych z wieżami. Interesującą zabudowę ma dzielnica Cieplice Zdrój (m.in. pałac), godne uwagi są też ruiny zamku w dzielnicy Sobieszów.

Kamienna Góra - ośrodek włókienniczy, z barokowymi kamienicami, stylowymi budowlami sakralnymi, ruinami renesansowego zamku. Interesująca ekspozycja Muzeum Tkactwa.

Krzeszów - wieś w niewielkiej odległości od Kamiennej Góry. Znajduje się tu cenny zespół dawnego opactwa Cystersów, wysokiej rangi zabytek sztuki barokowej.

Wybrane imprezy kulturalne, turystyczne i sportowe

(międzynarodowe i ogólnopolskie)

- Ogólnopolskie Spotkania Amatorskich Teatrów Jednego Aktora
- Międzynarodowy Festiwal Teatrów Ulicznych
- Międzynarodowy Festiwal Teatrów Młodzieżowych
- Ogólnopolski Konkurs Graficzny im. J. Gielniaka
- Ogólnopolski Plener Fotograficzny "Domek Myśliwski"
- Ogólnopolski Turniej Tańca Towarzyskiego
- Ogólnopolski Rajd Narciarski
- Międzynarodowy Spływ Kajakowy "Bóbr Rzeka Piastów"
- Ogólnopolska Giełda Piosenki Turystycznej
- Puchar Karkonoszy FIS
- Bieg Piastów
- Ogólnopolskie Zawody o "Puchar Szrenicy"
- Międzynarodowy Turniej w Piłce Nożnej "Euroregion Nysa"
- Międzynarodowy Turniej Zapaśniczy

Baza noclegowa

Województwo charakteryzuje się dobrym zagospodarowaniem turystycznym, jednakże stan techniczny, jakość usług, struktura rodzajowa oraz system własności większości obiektów noclegowych nie sprzyjają ich efektywnemu wykorzystaniu. W strukturze własności nadal dominują obiekty państwowe, w tym głównie ośrodki wczasowe zakładów pracy oraz Funduszu Wczasów Pracowniczych.

Ogółem na terenie województwa działa 331 obiektów liczących 22072 miejsca noclegowe. Struktura rodzajowa przedstawia się następująco:

• 22 hotele	- 1 861 m.n.
• 49 pensjonatów	- 1 378 m.n.
• 15 domów wycieczkowych	- 562 m.n.
• 9 schronisk górskich	- 449 m.n.
• 21 schronisk młodzieżowych	- 1 006 m.n.
• pokoje gościnne	- 2 069 m.n.
• 24 obiekty FWP	- 2 594 m.n.
• 132 obiekty zakł. pracy	- 7 726 m.n.
• 35 ośrodków wczasowo-kolonijnych	- 2 175 m.n.
• 19 campingów i pól biwakowych	- 1 751 m.n.
• 5 innych obiektów	- 456 m.n.

Pod względem liczby miejsc całorocznych województwo zajmuje 3 miejsce w kraju w przypadku obiektów czasowych oraz 4 miejsce w przypadku obiektów turystycznych.

Struktura własnościowa obiektów przedstawia się następująco:

- 2 obiekty Orbis S.A. - 642 miejsca
- 15 obiektów PTTK - 803 miejsca
- 2 obiekty Juwentur S.A. - 274 miejsca
- 20 obiektów WPGT - 1 891 miejsc
- 21 obiektów PTSM - 1 006 miejsc
- 19 obiektów OSiR - 1 336 miejsc
- 5 obiektów OSiR - 260 miejsc
- 24 w administracji FWP - 2 594 miejsca
- 2 obiekty prywatnych biur podróży - 247 miejsc
- 80 obiektów prywatnych - 2 476 miejsc
- 146 zakładowych ośrodków czasowych - 8 207 miejsc
- 9 innych obiektów - 1 036 miejsc

Z ogólnej liczby 109 obiektów turystycznych jedynie 4 (w tym 3 hotele i 1 pensjonat) spełniają wymagania I kategorii. Pozostałe to obiekty II i III kategorii. Szczegółowy podział przedstawia tabela 1.

Tabela 1

Rodzaj obiektu	K a t e g o r i a			
	****	***	**	*
Hotele	3/782 ^a	4/365	8/258	7/256
Pensjonaty	1/30	18/468	27/822	3/58
Domy wycieczkowe	-	7/300	4/132	4/130
Schroniska	-	3/177	5/301	1/15
Campingi i domki turystyczne	-	6/548	4/20	4/158

^a Liczba obiektów/liczba miejsc noclegowych

Struktura miejsc noclegowych oraz ich rozmieszczenie w powiązaniu z warunkami klimatycznymi pozwalają na uprawianie różnorodnych form turystyki: od szybownictwa, lotniarstwa, turystyki rowerowej nizinnej i górskiej, wspinaczek, wędrówek górskich latem i jesienią do narciarstwa biegowego i zjazdowego, wędrówek narciarskich i górskich wędrówek pieszych zimą.

Obecnie zagospodarowanie turystyczne skoncentrowane jest na terenach górskich i podgórskich Karkonoszy i Gór Izerskich.

Rozmieszczenie bazy noclegowej wg jednostek administracyjnych przedstawia tabela 2.

Tabela 2

Jednostka administracyjna	Liczba miejsc noclegowych
Jelenia Góra	1 647
Karpacz	5 438
Bolesławiec	356
Bolków	465
Gryfów Śląski	206
Kamienna Góra	500
Kowary	328
Leśna	293
Lubań Śląski	126
Lubawka	153
Lwówek Śląski	269
Piechowice	649
Szklarska Poręba	4 961
Świeradów Zdrój	384
Wojcieszów	250
Zgorzelec	222
Leśna	219
Mysłakowice	147
Olszyna	830
Podgórzyn	2 723
Pozostałe gminy	806

W 1992 roku z bazy noclegowej skorzystało 490 tys. osób, w tym 80 tys. cudzoziemców.

Corocznie wzrasta liczba osób przekraczających granicę w województwie. Tabela 3 przedstawia ruch graniczny w latach 1985-92.

Tabela 3

Lata	Liczba przekroczeń granicy ogółem (w mln)	W tym	
		obywatele RP	cudzoziemcy
1985	3,7	2,6	1,1
1986	3,9	2,8	1,1
1987	4,5	3,2	1,3
1988	5,0	3,4	1,6
1989	6,2	4,4	1,8
1990	12,9	5,2	8,6
1991	15,9	5,4	10,5
1992	16,1	6,2	9,9

Województwo legnickie

Województwo legnickie leży w zachodniej Polsce, między środkowym biegiem Odry a Sudetami, na obszarze Dolnego Śląska. Zajmuje obszar 4037 km² i liczy ok. 510 tys. mieszkańców.

W krajobrazie województwa przeważają niziny, urozmaicone pasma łagodnych wzniesień. Większe wyniosłości występują na południu (teren Pogórza Kaczawskiego i Wzgórz Strzegomskich). Północna część województwa sięga na teren Nizin Środkowopolskich, obejmując Pradolinę Głogowską. Od południa obrzeżona jest pasmem morenowych Wzgórz Dalkowskich ciągnących się łukiem ku przełomowej dolinie Odry. Środkową część województwa zajmuje Nizina Śląska.

Granice województwa obejmują też część Pogórza Kaczawskiego z jego najwyższymi kulminacjami: bazaltowymi stożkami Grodźca, Wilczej Góry koło Złotoryi i Ostrzycy (501 m. n.p.m.) - najwyższego szczytu województwa legnickiego.

Ponad 24% powierzchni województwa zajmują lasy. Największy kompleks leśny tworzą Bory Dolnośląskie; ich przedłużeniem na północnym wschodzie są lasy mieszane porastające Wzgórze Dalkowskie.

Województwo legnickie ma charakter przemysłowo-rolniczy. W jego granicach mieści się cały Legnicko-Głogowski Okręg Miedziowy. Warunki naturalne województwa sprzyjają też rozwojowi rolnictwa. Wyróżniają się dwa obszary produkcji wysokotowarowej: w części południowej oraz w okolicy Głogowa.

Dobrze rozwinięta jest sieć komunikacyjna z głównym węzłem w Legnicy, zapewniającym dogodne połączenia w obrębie województwa, a także łącząca się z ważnymi trasami krajowymi i międzynarodowymi.

Walory turystyczne

O obliczu kulturowym województwa decyduje szczególnie gęsta sieć osadnicza, a jej estetykę kształtuje zabudowa pochodząca z XIX w. Dotyczy to przede wszystkim wiejskich układów urbanistycznych, w miastach bowiem zniszczenia wojenne (Głógów, Jawor) lub gwałtowna rozbudowa w latach sześćdziesiątych (Legnica, Lublin) uszkodziły historyczną tkankę.

Najcenniejszym spadkiem przeszłości jest pobenedyktyński zespół klasztorny w **Legnickim Polu**, miejscu historycznej bitwy w 1241 r. Budowany w latach 1723-1735, zaprojektowany przez jednego z najwybitniejszych architektów doby baroku K.I. Dienzenhofera, wyposażony w dekorację malarską pędzla K.D. Assama - twórcy fresków o równej Dienzenhoferowi sławie. Wyposażenie rzeźbiarskie, dzieło artysty praskiego J. Hiermlega, uzupełnia walory artystyczne zespołu.

Głogów - jest miastem o bogatych tradycjach historycznych, ośrodkiem przemysłowym (hutnictwo miedzi). Kościoły gotyckie po zniszczeniach wojennych nie odbudowane; barokowy kościół i zamek (w części mieści się Muzeum Hutnictwa i Odlewnictwa Metali Kolorowych).

Jawor - unikatowym obiektem jest protestancki kościół, wzniesiony po wojnie trzydziestoletniej (XVII w.) Wnętrza z bogatym wyposażeniem malarskim i rzeźbiarskim wykonanym przez śląskich rzemieślników. Zwraca też uwagę kolekcja dzwonów z XVIII w., odlanych przez legnickich ludwisarzy. Ponadto w mieście zabytkowe kamienice, ratusz, kościół św. Marcina z cennymi malowidłami oraz kościół pobernardyński z oryginalną dekoracją malarską (obecnie muzeum).

Legnica - stolica województwa, ośrodek przemysłowy (hutnictwo miedzi, przemysł elektrotechniczny, maszynowy) i kulturalny. Znajdują się tu zabytki architektury związane z dziejami miasta: zamek książąt piastowskich, gotyckie i barokowe kościoły, ratusz, Akademia Rycerska, pałac opatów lubiąskich (obecnie muzeum z ekspozycją przedstawiającą hutnictwo i górnictwo miedzi).

Złotoryja - na uwagę zasługują tu następujące obiekty zabytkowe: dwa gotyckie kościoły, fragmenty średniowiecznych murów obronnych z resztkami baszt. W pobliżu miasta zachowane stare sztolnie, w których wydobywano złoto, a w rezerwacie przyrody "Wilcza Góra" odsłonięcie bazaltu w postaci charakterystycznych słupów; jedyny tego rodzaju obiekt w Polsce.

Wspomnieć też należy o zamku w Grodzie, zbudowanym w XV w., odbudowanym na początku XX w. Obok niego pałac z XVIII w. otoczony parkiem.

W województwie zachowało się ponad 180 parków dworskich pochodzących z XIX w. Są to najczęściej założenia o niewielkiej powierzchni, lecz bogato wyposażone w okazy aklimatyzowanych drzew, z unikatowym założeniem, jakim jest prawie dwukilometrowa dębowa aleja w Czernej, nasadzona w poł. XVII w. na wale przeciwpowodziowym przy Odrze.

W krajobrazie południowej części województwa można dostrzec ślady działalności przemysłowej. Oprócz hałd pochodzących jeszcze ze średniowiecza na uwagę zasługują w okolicy Leszczyny k. Złotoryi piece hutnicze do pozyskiwania kamienia miedziowego, wzniesione tu w latach sześćdziesiątych ubiegłego stulecia.

W celu zachowania walorów przyrodniczych w województwie legnickim wydzielono i objęto ochroną prawną jeden park krajobrazowy "Chełmy" oraz 5 obszarów chronionego krajobrazu. Są to:

- "Dalkowskie Wzgórza" - obszar chronionego krajobrazu na terenie morenowych Wzgórz Dalkowskich.

- "Dolina Czarnej Wody" - obszar obejmujący rozległe leśno-łąkowe tereny doliny rzecznej.
- "Dolina Odry" - obszar w szerokiej dolinie Odry z licznymi starorzeczami.
- "Grodziec" - obszar chronionego krajobrazu obejmujący bazaltowy stożek wulkaniczny z zamkiem na szczycie.
- "Lasy Chocianowskie" - obszar w skrajnej części Borów Dolnośląskich.

Walory przyrodnicze są chronione również w siedmiu rezerwatach florystycznych i jednym geologicznym. Są to rezerwaty:

- "Dalkowskie Jary" - ochroną objęty jest fragment lasu liściastego z przewagą buka.
- "Zimna Woda".
- "Ostrzyca Proboszczowicka" - jedno z najpiękniejszych gołoborzy w Polsce.
- "Wawóz Myśliborski" - znajduje się tu jedyne na Dolnym Śląsku stanowisko paproci jęczyznik zwyczajny.
- "Stawy Przemkowskie" - rezerwat ptactwa domowego.
- "Uroczysko Obiszów" - rezerwat leśny z fragmentami lasu dębowego.
- "Wilcza Góra" - kamieniołom z odsłonięciem bazaltów o charakterystycznej oddzielności słupowej.

Ochroną pomnikową objętych jest w województwie 206 pojedynczych drzew, 52 grupy drzew, 9 alei, 7 głazów narzutowych.

Wybrane imprezy kulturalne i sportowe

(międzynarodowe i ogólnopolskie)

- Ogólnopolski Przegląd Form Złotniczych
- Ogólnopolski Przegląd Malarstwa Młodych
- Międzynarodowa Wystawa "Satyrykon '93"
- Ogólnopolski Turniej Chórów "Legnica Cantat"
- Międzynarodowe Biennale Grafiki
- Ogólnopolski Konkurs Poetycki o Czarny Diament
- Ogólnopolski Festiwal Grup Folkowych
- Ogólnopolski Bieg o Lampę Górnictwa
- Międzynarodowy Wyścig Kolarski Szlakiem Grodów Piastowskich
- Międzynarodowe zawody ratowników wodnych
- Festiwal Piłki Ręcznej
- Zawody kulturystyczne "Herkules Wsi".

Baza turystyczna

Województwo dysponuje stosunkowo skromną bazą turystyczną, z której znaczna część to obiekty o niższym standardzie. Dodatkowo nie wszystkie są efektywnie wykorzystywane.

Ogółem na terenie województwa istnieje tylko 49 obiektów noclegowych, które dysponują łącznie 2 673 miejscami noclegowymi. Podział na rodzaje obiektów przedstawia się następująco:

• 7 hoteli	- 1102 m.n.
• 2 domy wycieczkowe	- 106 m.n.
• 9 schronisk młodzieżowych	- 360 m.n.
• 7 ośrodków wczasowych	- 232 m.n.
• 1 ośrodek szkoleniowo-wypoczynkowy	- 80 m.n.
• 2 zespoły domków turystycznych	- 126 m.n.
• 1 camping	- 47 m.n.
• 3 pola biwakowe	- 260 m.n.
• 17 ośrodków wypoczynku świątecznego	- 360 m.n.

Ważniejsze hotele znajdują się w:

Legnicy	- hotel "Cuprum", kat. ****, 330 m.n.
Głogowie	- hotel "Kasztelański", kat. ***, 245 m.n.
Lubinie	- hotel "Cosmos", kat. ***, 130 m.n.
Złotoryi	- hotel "Pod Basztą", kat. ***, 95 m.n.

Każdy z tych hoteli ma restaurację, kawiarnię i bar. Placówki gastronomiczne działają też w niektórych pozostałych obiektach noclegowych.

Na terenie Parku Krajobrazowego "Chełmy" znajdują się dwa domy wczasowe w miejscowościach Muchów i Grobla. Mają one charakter dworów zabytkowych i mogą świadczyć usługi noclegowe i gastronomiczne dla około 30 osób każdy.

Struktura własnościowa obiektów noclegowych przedstawia się następująco:

• 8 obiektów należy do wojewódzkich regionalnych przedsiębiorstw turystycznych	- 1160 m.n.
• 9 obiektów PTSM	- 360 m.n.
• 7 obiektów OSiR	- 441 m.n.
• 1 obiekt prywatny	- 48 m.n.

Ważniejsze obiekty rekreacyjno-sportowe:

- stadion tartanowy w Lubinie
- sztuczne lodowisko w Lubinie
- tor do jazdy szybkiej na lodzie, sztucznie mrożony, w Lubinie.

Województwo opolskie

Położone prawie w całości na terenie Niziny Śląskiej; jedynie na południu sięga tu skrawek Sudetów (Góry Opawskie). Główną rzeką jest Odra z dopływami: Nysą Kłodzką i Małą Panwią, na których utworzono duże zbiorniki retencyjne (jeziora: Otmuchowskie - 23,5 km², Turawskie - 22 km², Nyskie - 22 km²). W północnej części województwa rozciąga się kilka kompleksów leśnych: Lasy Stobrawskie, Lasy Niemodlińskie. Lasy zajmują 25,4% powierzchni województwa.

Województwo ma charakter przemysłowy; najważniejsze są przemysły: elektromaszynowy, lekki, mineralny, spożywczy, chemiczny. Opolskie znane jest też z wysokiej kultury rolnej.

Głównymi miastami są: Opole, Kędzierzyn-Koźle, Nysa, Brzeg, Kluczbork, Prudnik, Strzelce Opolskie.

Walory turystyczne

Terenami o najwyższej atrakcyjności turystycznej są:

- **rejon Gór Opawskich**; teren urozmaicony krajobrazowo i przyrodniczo. Łagodne szczyty w części zalesione, z bogatą szatą roślinną. Obszar chroniony w granicach Opawskiego Parku Krajobrazowego, z kilkoma rezerwatami przyrody.
- **rejon jezior: Turawskiego, Nyskiego i Otmuchowskiego**. Dogodne tereny rekreacyjne z ośrodkami wypoczynkowymi, sportów wodnych, wędkarstwa i myślistwa.
- **rejon Góry Chełmskiej**; teren walk w okresie powstań śląskich, urozmaicony krajobrazowo i przyrodniczo. Ośrodek kultu religijnego i miejsce pielgrzymek.

Ruch turystyczny skupia się także w miastach mających bogate tradycje historyczne i interesujące zabytki architektury. Są to przede wszystkim:

Brzeg - miasto nad Odrą, w średniowieczu stolica księstwa. Szczyci się kompleksem renesansowej architektury, m.in.: Zamek Piastów Śląskich i ratusz.

Byczyna - miasteczko znane z wydarzeń historycznych, posiadające kilka zabytkowych obiektów architektury gotyckiej i barokowej.

Głucholazy - miasto położone u stóp Gór Opawskich, w pobliżu granicy. Kilka interesujących obiektów zabytkowych, pierwotnie gotyckich i renesansowych

Głogówek - zespół zabytków gotyckich i barokowych, wśród nich renesansowy zamek (obecnie muzeum).

Kluczbork - zabytki gotyckie i barokowe.

Niemodlin - interesujący układ urbanistyczny, zachowany zamek wzniesiony na przełomie XVI i XVII w.

Nysa - zachowany zespół architektury gotyckiej i barokowej: kościół, kamieniczki, pałac biskupi.

Opole - stolica województwa, miasto położone po obu stronach Odry. W obrębie najstarszej części miasta duży zespół architektury zabytkowej: Wieża Piastowska, gotycka katedra i kilka kościołów, liczne kamieniczki.

Paczków - często określany mianem "polskiego Carcassonne", ze względu na dobrze zachowany pierścień średniowiecznych murów obronnych, z licznymi basztami. W ich obrębie wiele zabytkowych budowli w stylu renesansowym.

Poza zabytkami atrakcją dla turystów są muzea i placówki etnograficzne:

- **Muzeum Wsi Opolskiej** w Opolu/Bierkowicach. Jest to skansen, w którym są zabytki budownictwa drewnianego od XVII do XIX w.
- **Muzeum w Nysie** - mieści się w zabytkowym pałacyku. Zbiory to m.in. malarstwo europejskie od XV do XIX w. Znajdują się tam również kolekcje średniowiecznych pucharów szkolnych.
- **Muzeum ks. Jana Dzierżonia** w Kluczborku. W zbiorach tego muzeum jest kolekcja uli oraz przedmioty etnograficzne związane z historią hodowli pszczół na Śląsku od X do XX w.
- **Muzeum Piastów Śląskich** w Brzegu. Siedzibą muzeum jest Zamek Piastowski. Jedyna instytucja w Polsce, która statutowo zajmuje się problematyką Piastów Śląskich w zakresie ich przeszłości historycznej.
- **Muzeum Czynu Powstańczego** na Górze Św. Anny w Leśnicy. Kolekcja muzealna ma charakter monograficzny związany z powstaniami śląskimi w latach 1919, 1920, 1921 i plebiscytem.
- **Muzeum Okręgowe Śląska Opolskiego** w Opolu. Posiada zbiory w zakresie historii sztuki, etnografii przyrody.
- W zabytkowym zamku w **Rogowie Opolskim** są wystawione przez Wojewódzką Bibliotekę w Opolu najcenniejsze zbiory: starodruki, rękopisy, zabytkowa grafika i kartografia.

Amatorzy jeździectwa mogą korzystać z ofert stadnin koni, które znajdują się w: Mosznej, Prudniku, Chocimiu k. Prudnika, Strzelcach Opolskich.

Wybrane imprezy kulturalne, turystyczne i sportowe (międzynarodowe i ogólnopolskie)

- **Opolskie Konfrontacje Teatralne - Klasyka Polska**
- **Krajowy Festiwal Polskiej Piosenki** w Opolu
- **Opolskie Dni Perkusyjne**
- **Międzynarodowy Festiwal Muzyczny** w Brzegu
- **Ogólnopolski Zlot Przodowników Turystyki Kolarskiej** w Otmuchowie
- **Międzynarodowy Bieg (mały maraton)** w Krapkowicach
- **Białe Żagle na Turawie - Regaty Żeglarskie**
- **Ogólnopolskie Zawody w Rajdach Konnych** w Niemodlinie.

Baza turystyczna w woj. opolskim

Obiekty noclegowe (dane na 31 07 1992 r.)

Rodzaj obiektu	Ogółem (w tym całoroczne)	Miejsca noclegowe (w tym całoroczne)
Obiekty razem	162 (58)	11 872 (3 695)
Hotele	16 (16)	1 191 (1 139)
Motele	1 (1)	43 (43)
Domy wycieczkowe	8 (7)	299 (274)
Schroniska	1 (1)	48 (48)
Schroniska młodzieżowe	12 (3)	539 (246)
Ośrodki wczasowe bez kwater prywatnych	64 (7)	3 143 (534)
Ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe	17 (12)	1 851 (991)
Zespoły domków turystycznych	14 (2)	1 218 (109)
Campingi	9 ---	1 850 ---
Pola biwakowe	4 ---	1 050 ---
Ośrodki wypoczynku sobotnio-niedzielnego	7 ---	297 ---
Pokoje gościnne (kwatery prywatne)	8 (8)	203 (173)
Inne obiekty wykorzystywane do turystyki	1 (1)	138 (138)

Rodzaj obiektu	Liczba ogółem	Liczba miejsc noclegowych	Liczba miejsc całorocznych
hotele - razem	16	1191	1139
w tym kat. *****	-	-	-
****	-	-	-
***	4	470	470
**	9	587	535
*	3	134	134
motele - razem (tylko kat. **)	1	43	43
domy wycieczkowe	8	299	274
w tym kat. I	-	-	-
kat. II	4	147	122
kat. III	4	152	152

Rodzaj obiektu	Liczba ogółem	Liczba miejsc noclegowych	Liczba miejsc całorocznych
schroniska - razem	1	49	48
w tym kat. I	-	-	-
kat. II	1	48	48
zespoły ogólnodostępnych domków	14	1218	109
w tym kat. I	2	200	100
kat. II	5	289	9
kat. III	6	582	-
bez kat.	1	147	-
Campingi - razem	9	1850	-
w tym kat. I	2	600	-
kat. II	7	1250	-
kat. III	-	-	-

Wybrane lokale gastronomiczne na terenie województwa

- Restauracja "Hotelowa" kat. I - 80 m.k. (gestor WPT Opole) -
agent 45-075 OPOLE ul. Krakowska 59
- Restauracja "Olimpijska" kat. II - 124 m.k. (gestor WPT Opole) -
agent 45-231 OPOLE ul. Oleska 86
- Zajazd "Kasztelański" kat. I - 162 m.k. (gestor WSS "Społem")
45-056 OPOLE ul. Koszyka 29
- Restauracja "Skorpion" kat. I - 166 m.k. - prywatna
45-006 OPOLE Ks. Opolskich 2-6
- Bar "Hanka" - 80 m.k. kat. II (gestor WSS "Społem")
45-707 OPOLE ul. Piłsudskiego 5
- Zajazd "Pod Niedźwiedziem" - kat. I (gestor WSS "Społem")
46-053 DĘBSKA KUŹNIA
- Restauracja "Leśna" kat. II - 150 m.k. (gestor UMiG Głucholazy)
48-340 GŁUCHOŁAZY ul. Świerczewskiego 4
- Restauracja "Stobrawa" - kat. I 80 m.k. (gestor Urząd Miejski Kluczbork)
46-200 KLUCZBORK ul. Mickiewicza 29
- Zajazd "Krapkowice" kat. I 88 m.k. (gestor WPT Opole - agent)
47-300 KRAPKOWICE ul. Prudnicka 29

- Zajazd "Amazonka" - kat. II 80 m.k. (gestor GS "SCH" - agent)
47-3570 MOSZNA
- Restauracja "Lazurowa" - kat. I (gestor PSS "Nysa")
48-300 NYSA ul. Otmuchowska
- Restauracja "Stara Waga" kat. I 15 m.k. (gestor PSS "Nysa")
48-300 NYSA Rynek

Województwo wałbrzyskie

Większość obszaru województwa zajmują **Sudety Środkowe** (m.in. Góry Wałbrzyskie, Góry Kamienne, Góry Sowie, Góry Bardzkie, Góry Stołowe, Góry Orlickie, Góry Bystrzyckie oraz Kotlina Kłodzka), a także skraj **Sudetów Wschodnich** (Góry Złote, Góry Bielskie, grupa Śnieżnika). Na północ od masywu Sudetów rozciągają się równie urozmaicone krajobrazowo tereny **Przedgórza Sudeckiego**.

Jak na region górski jest to obszar stosunkowo gęsto zaludniony i uprzemysłowiony, co się wiąże z wielowiekową eksploatacją i przetwarzaniem licznych tu surowców mineralnych. Dobrze rozwinięta jest także funkcja turystyczna województwa, w wyniku czego powstała rozbudowana baza turystyczna, sieć znakowanych szlaków pieszych. O rozmiarach ruchu turystycznego decydują jednak przede wszystkim atrakcyjność krajoznawcza, malownicze krajobrazy, walory uzdrowiskowe, znakomite warunki do uprawiania sportów zimowych, dobra dostępność komunikacyjna.

Najliczniej odwiedzane są: Kotlina Kłodzka oraz otaczające ją góry. Na tym obszarze skupiają się najbardziej znane uzdrowiska, korzystające z bogatych złóż wód mineralnych.

Więszymi rzekami województwa są dopływy Odry: Nysa Kłodzka, Oława, Bystrzyca.

Najsilniej zalesionymi terenami są obszary górskie; średnie zalesienie wynosi 29,3%.

Głównymi ośrodkami miejskimi województwa są: Wałbrzych, Świdnica, Dzierżoniów, Bielawa, Kłodzko, Nowa Ruda.

Walory turystyczne

Główne walory turystyczne województwa są związane ze środowiskiem przyrodniczym, a także zabytkami kultury materialnej. Terenami o najwyższej atrakcyjności dla ruchu turystycznego są obszary górskie Sudetów, dzielących się tu na mniejsze pasma. Funkcja turystyczna rozwinęła się zwłaszcza na takich obszarach, jak rejon Kotliny Kłodzkiej, Gór Stołowych, rejon Wałbrzycha. Tereny te, urozmaicone krajobrazowo, posiadające odpowiednią bazę turystyczną i sieć szlaków górskich, są przygotowane na przyjęcie turystów w ciągu całego roku.

Część najbardziej wartościowych obszarów województwa jest chroniona w granicach rezerwatów przyrody, parków krajobrazowych (np. Książański, Śnieżnicki) czy tworzonego Stołowogórskiego Parku Narodowego. Znaczne partie terenów górskich zaliczono do obszarów chronionego krajobrazu.

Walory uzdrowiskowe występują w rejonie Kotliny Kłodzkiej oraz otaczających ją gór (Kudowa Zdrój, Duszniki Zdrój, Polanica Zdrój, Łądek Zdrój, Długopole Zdrój), a także w rejonie Wałbrzycha (Szczawno Zdrój, Jedlina Zdrój).

Na terenie województwa jeleniogórskiego znajduje się wiele miejscowości o wybitnych walorach krajoznawczych. Najbardziej znane są:

Bystrzyca Kłodzka - zachowała charakter obronnego miasta średniowiecznego (fragmenty murów obronnych z Bramą Wodną i dwiema wieżami, w rynku renesansowe i barokowe kamienice, gotycki kościół). Dogodny punkt wypadowy w masyw Śnieżnika.

Duszniki Zdrój - znane uzdrowisko położone u stóp Gór Bystrzyckich, Orlickich i Stołowych. Obiektami zasługującymi na uwagę są m.in. ratusz, barokowy kościół, młyn papierniczy -

jedyny tego typu obiekt w Europie Środkowej (Muzeum Papiernictwa), Park Zdrojowy, budynek teatru, w którym koncertował m.in. Fryderyk Chopin.

Kłodzko - miasto w centrum Kotliny Kłodzkiej, nad Nysą Kłodzką. Jeden z większych ośrodków ruchu turystycznego w województwie, węzeł kolejowy i drogowy. Na szczególną uwagę zasługują: twierdza zachowana w postaci niewiele zmienionej od XVIII w. Na jej terenie lapidarium, w podziemiach i pod miastem poprowadzona została Trasa Turystyczna Tysiąclecia Państwa Polskiego. W mieście kościoły gotycki i barokowy oraz gotycki kamienny most z barokowymi rzeźbami.

Kudowa Zdrój - miasto w rozległej kotlinie między Górami Stołowymi a Górami Orlickimi, w pobliżu granicy. Jedno z najstarszych uzdrowisk w Europie. Najstarszym obiektem zabytkowym jest barokowy kościół. Park Zdrojowy z pięknymi okazami drzew, sanatorium "Zameczek" z XVIII w. W pobliskiej wsi Czermna niezwykła kaplica z XVIII w., wykonana z czaszek i szczątków ponad 20 tysięcy osób, ofiar wojny siedmioletniej i licznych epidemii.

W niewielkiej odległości od miasta znajduje się ważne przejście graniczne (droga międzynarodowa E67 Wrocław - Praga).

Radków - niewielkie miasto u stóp Gór Stołowych. Renesansowy ratusz oraz zabytkowe domy, a także renesansowy kościół. Pobliskie pasmo górskie jest zbudowane z ławic piaskowców, z których w wyniku procesów niszczenia powstały fantastyczne formy skalne, przejścia przypominające labirynty i głębokie szczeliny. Najwyższe partie tego pasma, o nazwie Szczeliniec Wielki, są chronione w granicach rezerwatu przyrody, drugi rezerwat: "Błędne Skały", chroni teren ze skałkami o najbardziej fantastycznych kształtach.

W pobliskich **Wambierzycach** okazała bazylika w stylu włoskiego baroku, z bogatym wystrojem wnętrza (miejsce kultu religijnego i ośrodek pielgrzymkowy).

Strzegom - miasto na Przedgórzu Sudeckim, jeden z głównych ośrodków eksploatacji granitów i bazaltów (kamieniołomy). W rynku ratusz, wokół śródmieścia fragmenty murów obronnych z basztami, dwa gotyckie kościoły, z których jeden należy do największych na

Śląsku. W pobliżu znajdują się pozostałości obozu koncentracyjnego Gross-Rosen; jego więźniowie pracowali w kamieniołomach granitu.

Szczawno-Zdrój - znane uzdrowisko działające już od XVII w. W następnym stuleciu przebywało tu na kuracji wielu znanych Polaków i cudzoziemców. Piękny Park Zdrojowy z okazami rzadkich drzew.

Świdnica - miasto malowniczo położone nad Bystrzycą, w niewielkim oddaleniu od krawędzi Sudetów. W średniowieczu stolica samodzielnego księstwa. W rynku ratusz, pierwotnie gotycki, po przebudowie uzyskał formy barokowe. Zabytkowe kamienice w rynku, ponadto w mieście gotycki kościół (wnętrze barokowe).

Wałbrzych - stolica województwa położona w obniżeniu otoczonym z trzech stron przez Góry Wałbrzyskie (jedno z pasm Sudetów Środkowych). Węzeł kolejowy i drogowy, ośrodek przemysłowy i kulturalny. Najstarszym zabytkiem miasta jest kościół barokowy z początku XVIII w., ponadto na uwagę zasługuje klasycystyczny kościół ewangelicki, pałac Albertich (obecnie siedziba Muzeum Okręgowego), pałac Czetryców. W rynku kilka zabytkowych kamienic.

W niewielkiej odległości, w obrębie granic administracyjnych miasta leży **zamek Książ**, usytuowany malowniczo na zalesionej skalnej krawędzi nad wąwozem Pełcznicy. Składa się z dwóch części: zamku górnego wraz z dziedzińcem oraz kompleksu budynków gospodarczo-mieszkalnych. Park o powierzchni 20 ha utrzymany w stylu angielskim. Zamek jest wykorzystywany jako obiekt szkoleniowo-turystyczny. W skład zespołu wchodzi także siedziba Sudeckiego Stada Ogierów (kryta ujeżdżalnia, powozownia, hipodrom) oraz dawne ogrody pałacowe w Lubiechowie (oranżeria, palmiarnia, liczne gatunki drzew tropikalnych).

Na północny zachód rozciągają się zalesione tereny Pogórza Wałbrzyskiego chronione w granicach Książańskiego Parku Krajobrazowego.

Muzea

Muzeum Dawnego Kupiectwa - Świdnica

Muzeum Filumenistyczne - Bystrzyca Kłodzka

Muzeum Okręgowe - Wałbrzych

Muzeum Papiernictwa - Duszniki Zdrój

Muzeum Sprzętu Gospodarstwa Domowego - Ziębice

Muzeum Ziemi Kłodzkiej - Kłodzko

Państwowe Muzeum Gross-Rosen - Rogoźnica

Skansen w Pstrąnej k. Kudowy Zdroju

Sudecki Ogród Dendrologiczny w Wojślawicach

Imprezy kulturalne i sportowe (międzynarodowe i ogólnopolskie)

- Międzynarodowy Festiwal Chopinowski w Dusznikach
- Festiwal Moniuszkowski - Kudowa Zdrój
- Ogólnopolskie Zderzenie Teatrów Jednoosobowych i Małych Form Teatralnych - Kłodzko
- Ogólnopolski Plener Malarski - Polanica Zdrój
- Festiwal im. Henryka Wieniawskiego - Szczawno Zdrój
- Ogólnopolski Turniej Poezji i Plastyki o "Złotą Lampkę Górnica" - Wałbrzych
- Ogólnopolski Plener Szklarski - Stronie Śląskie
- Ogólnopolski Bieg "Textilcross" - Bielawa
- Międzynarodowy Turniej Szachowy - Polanica
- Międzynarodowe Zawody w Akrobatyce Sportowej - Świdnica
- Puchar Świata w Ujeżdżaniu - Książ
- Ogólnopolski Wyścig Kolarski "Po Ziemi Wałbrzyskiej"
- Narciarski "Bieg Gwarków"

Baza turystyczna

Obiekty noclegowe według rodzajów
i liczba miejsc noclegowyci.:

• 14 hoteli	- 1281 m.n.
• 1 motel	- 36 m.n.
• 8 pensjonatów	- 172 m.n.
• 18 domów wycieczkowych	- 1117 m.n.
• 9 schronisk górskich	- 495 m.n.
• 30 schronisk młodzieżowych	- 1226 m.n.
• 57 ośrodków wczasowych	- 7304 m.n.
• 6 ośrodków kolonijnych	- 434 m.n.
• 20 ośrodków szkoleniowo-wypoczynkowych	- 1740 m.n.
• 3 domy pracy twórczej	- 96 m.n.
• 4 zespoły domków turystycznych	- 135 m.n.
• 4 campingi	- 710 m.n.
• 14 pól biwakowych	- 1570 m.n.
• 5 ośrodków wypoczynku świątecznego	- 178 m.n.
• 16 kwater prywatnych	- 392 m.n.
• 4 inne obiekty	- 479 m.n.

Łączna liczba miejsc noclegowych w tych obiektach wynosi ponad 17,3 tys.

Podział hoteli według kategorii przedstawia się następująco:

	Kategoria			
	****	***	**	*
Liczba hoteli	-	2	7	5
Liczba miejsc	-	416	467	398

Podział obiektów noclegowych według gestorów:

- 1 obiekt Orbis S.A.
- 18 obiektów PTTK
- 15 obiektów wojewódzkiego przeds. turystycznego
- 30 obiektów PTSM
- 29 obiektów OSiR
- 17 obiektów FWP
- 14 obiektów prywatnych
- 2 obiekty związków zawodowych
- 1 obiekt MON

Wybrane obiekty sportowo-rekreacyjne

- Ośrodek Sportów Zimowych na Jamrozowej Polanie
- Ośrodek Rekreacji Konnej "Dworzysko"
- Tory jeździeckie w Książu

Bazę rekreacyjno-sportową tworzą ponadto stadiony, boiska sportowe, korty tenisowe, kryte pływalnie i baseny znajdujące się we wszystkich ważniejszych miejscowościach województwa. Uprawianie narciarstwa umożliwiają liczne wyciągi narciarskie (w rejonie Bystrzycy Kłodzkiej, Głuszycy, Łódka Zdroju, Mieroszowa, Stronia Śląskiego, Nowej Rudy, Rzeczek).

Województwo wrocławskie

Zajmuje urozmaicony krajobrazowo obszar nad środkową Odrą - między doliną Baryczy na północy a pierwszymi wzgórzami Sudetów na południu. W granicach województwa znajduje się część Niziny Śląskiej, wschodnia część Wału Trzebnickiego (Wzgórza Trzebnickie - do 257 m wysokości), obniżenie Milicko-Żmigrodzkie, a na południu skrawek Przedgórza Sudeckiego: Masyw Ślęży (718 m n.p.m.) i Wzgórza Strzelińskie.

Warunki klimatyczne na obszarze województwa są korzystne; należy ono do najcieplejszych w kraju, o długim okresie wegetacyjnym, z krótką i łagodną zimą, wczesną wiosną.

Główną rzeką jest Odra; jej większymi dopływami na terenie województwa są: Oława, Ślęza i Bystrzyca. Na północy województwa, w szerokiej dolinie płynie Barycz. Towarzyszy jej największy w Polsce zespół stawów rybnych.

Lasy występują głównie w północnej części województwa; średni wskaźnik lesistości jest stosunkowo niski i wynosi 21,3%.

Głównymi ośrodkami miejskimi są: Wrocław, Oława, Brzeg Dolny. Ponadto ośrodkami turystycznymi są Trzebnica i Oborniki Śląskie.

Bardzo ważnym elementem rozwoju turystyki krajowej i zagranicznej jest dostępność komunikacyjna. We Wrocławiu krzyżuje się 12 głównych dróg kołowych, międzynarodowe E40, E67 i E261, oraz krajowe 4,5 i 8; 11 linii kolejowych - bezpośrednie połączenia z Pragą, Berlinem, Budapesztem, Lwowem i Kijowem. Od ubiegłego roku lotnisko we Wrocławiu ma status międzynarodowego; jest bezpośrednio połączone z Frankfurtem, jednym z największych centrów ruchu lotniczego w Europie. Wrocław jest węzłem hydrograficznym (5 rzek), jednak ten rodzaj transportu nie jest przez turystykę dostatecznie wykorzystywany.

Walory turystyczne

O atrakcyjności turystycznej województwa decyduje przede wszystkim duża liczba cennych zabytków kultury materialnej. Poza Wrocławiem jest to 14,5 tys. zabytków architektury, 433 zabytkowe układy przestrzenne miast i wsi, 700 wpisanych do rejestru dóbr kultury zabytków archeologicznych.

Walory krajoznawcze środowiska przyrodniczego tworzą:

- 16 rezerwatów przyrody o łącznej powierzchni ok. 6000 ha.
- 281 pomników przyrody,
- 214 parków podworskich,
- Ślęzański Park Krajobrazowy, który obejmuje masyw Ślęży i jej najbliższe okolice.

Dobrze zagospodarowany turystycznie obszar w rejonie miasta Sobótka, umożliwiającą uprawianie turystyki pieszej, kolarstwa, narciarstwa śladowego (plany uruchomienia oświetlonego, sztucznie naśnieżanego stoku narciarskiego) i będący atrakcyjnym obszarem

krajoznawczym (zabytki kultury Ślązan - wały kultowe, rzeźby). Masyw wznoszący się ponad 500 m ponad otaczający teren jest głównym obszarem wypoczynku świątecznego wrocławian.

Najważniejszym ośrodkiem turystycznym o znaczeniu międzynarodowym jest **Wrocław**. Szczyci się wieloma cennymi zabytkami architektury: na Ostrowie Tumskim liczne zabytki sakralne z gotycką katedrą, kościołem Św. Krzyża, kościołem Św. Idziego. Godnymi uwagi zabytkami sakralnymi są ponadto: kościół NMP na Piasku, kościół Św. Elżbiety. W rynku gotycki ratusz, zabytkowe kamienice, zespół budynków Uniwersytetu Wrocławskiego (w gmachu głównym znana Aula Leopoldina). We Wrocławiu jest 11 muzeów (m.in. Narodowe, Etnograficzne i Archeologiczne, Historyczne), znajduje się tu popularna "Panorama Racławicka", jeden z największych w Polsce ogrodów zoologicznych, ogród botaniczny. Wrocław jest znany z dużej ilości terenów zielonych (m.in. Park Szczytnicki). Aktywną działalność prowadzą placówki kulturalne. Do najważniejszych imprez o randze krajowej i międzynarodowej należą: Przegląd Piosenki Aktorskiej, Jazz nad Odrą, Festiwal Polskich Sztuk Współczesnych, Wratislavia Cantans, Spotkania Teatrów Jednego Aktora i Małych Form Teatralnych.

We Wrocławiu istnieje również bardzo bogata baza materialna umożliwiająca organizację różnorodnych imprez sportowych o międzynarodowej randze: kompleks Stadionu Olimpijskiego - żużel, tenis, strzelectwo; Hala Ludowa - koszykówka, piłka ręczna, modele latające. Cyklicznie odbywają się tutaj samochodowy Rajd Polski i Międzynarodowy Maraton Ślązan.

Lubiąż - duża wieś na nadodrzańskiej skarpie, ze wspaniałym zespołem klasztornym Cystersów, jednym z największych w tej części Europy (fasada liczy 288 metrów długości). Zespół w obecnym barokowym kształcie powstał na przełomie XVII i XVIII w.

Milicz - położony w dolinie Baryczy, jest ośrodkiem obszaru zajętego głównie przez stawy, łąki i lasy. Zespół stawów hodowlanych liczy ponad 7 tys. ha, znajduje się tu również wielki rezerwat ptactwa wodnego. W mieście na uwagę zasługują kościół Łaski z początku XVIII w., ruiny zamku i klasycystyczny pałac.

Oleśnica - "miasto wież" z renesansowym zamkiem książęcym zbudowanym na początku XVII w. (mieści szkołę instruktorów harcerskich oraz oddział Muzeum Narodowego we Wrocławiu). Ponadto kościół zamkowy, ratusz klasycystyczny, kościół rokokowy, mury obronne z Bramą Wrocławską.

Oława - miasto z kilkoma cennymi zabytkami architektury: dawnym zamkiem książęcym (odbudowana część w stylu barokowym), renesansowym ratuszem w otoczeniu stylowych kamieniczek, renesansowo-barokowym kościołem.

Trzebnica - zespół klasztorny cysterek i kościół Św. Bernarda z sarkofagiem Św. Jadwigi; ponadto miasto malowniczo położone u stóp wzgórz morenowych jest miejscem wypadowym w doskonałe dla turystyki pieszej, kolarskiej i jeździeckiej tereny Wzgórz Trzebnickich, które mogą odgrywać rolę terenów wypoczynku świątecznego dla mieszkańców Wrocławia.

Strzelin - kościół Św. Gotarda, jedna z najstarszych budowli sakralnych na Śląsku (XII w.), fragmenty murów miejskich, kamieniołomy granitu, jedne z najgłębszych (ponad 100 m).

Obok wymienionych miejscowości i rejonów, perspektywiczne znaczenie dla turystyki i wypoczynku ma retencyjny zbiornik wodny w Mietkowie, położony przy linii kolejowej Wrocław - Wałbrzych i w pobliżu dróg międzynarodowych.

Baza turystyczna

W województwie wrocławskim jest blisko 9 tys. miejsc noclegowych w ponad 100 obiektach. W 1992 r. skorzystało w nich z noclegów ok. 350 tys. turystów, w tym 130 tys. z zagranicy. Wrocław koncentruje 50% tych zasobów i aż 80% ruchu turystycznego (jest to liczba rejestrowanych noclegów, rzeczywista liczba turystów jest o ok. 30% większa).

Baza noclegowa według rodzajów obiektów przedstawia się następująco:

- 11 hoteli - 2158 m.n.
- 2 motele - 210 m.n.
- 11 domów wycieczkowych - 704 m.n.
- 1 schronisko - 23 m.n.
- 3 schroniska PTSM - 178 m.n.
- 11 ośrodków wczasowych - 798 m.n.
- 2 domy pracy twórczej - 73 m.n.
- 5 zespołów domków turystycznych - 474 m.n.
- 4 campingi - 808 m.n.
- 5 pól biwakowych - 495 m.n.
- 30 ośrodków wypoczynku świątecznego - 1372 m.n.
- 8 kwater prywatnych - 440 m.n.
- 91 innych obiektów - 1101 m.n.

Podział hoteli i miejsc noclegowych według kategorii jest następujący:

	Kategoria			
	****	***	**	*
Liczba hoteli	3	7	1	-
Liczba miejsc nocl.	1090	803	265	1

Struktura własnościowa bazy noclegowej województwa przedstawia się następująco:

- 4 obiekty Orbis S.A. - 1169 m.n.
- 2 obiekty PTTK - 83 m.n.
- 9 obiektów wojewódzkiego przedsiębiorstwa turystycznego - 1606 m.n.
- 3 obiekty PTSM - 178 m.n.
- 16 obiektów OSiR - 1462 m.n.
- 4 obiekty klubów sportowych - 462 m.n.
- 3 obiekty prywatne - 162 m.n.
- 2 obiekty zw. zawod. - 83 m.n.
- 1 obiekt MON - 348 m.n.

Najwyższy stopień wykorzystania miejsc noclegowych zanotowały obiekty woj. przeds. turystycznego (52,4%) oraz związków zawodowych (49,3%), najniższy - PTTK (29,2%).

Wskazane jest istnienie wydzielonych plaż dla nudystów.

c) Baza wodna śródłądowa - jest tu mowa o jeziorach z czystą wodą położonych w lasach lub/ wśród ziem uprawnych, jak też o rzekach płynących przez tereny o atrakcyjnej scenerii, mających czystą wodę i nadających się do kajakarstwa, wioślarstwa, żeglarswa, spływu tratwami lub kajakami, wędkarstwa. Należy tu także szukać systemów wodnych nadających się do organizowania wczasów na spływach, atrakcyjnie położonych siedlisk mających odpowiednie miejsca na założenie campingów, wybudowanie gospód jak też innych form, np. kolonii domków campingowych. Wskazane jest także istnienie nad wodą terenów odpowiednich do wydzielenia miejsc dla nudystów.

d) Baza wiejska - należy szukać terenów, gdzie możliwy byłby rozwój różnych form wypoczynku w gospodarstwach, a także związanych z tymi form aktywności i sportów.

e) Parki narodowe i krajobrazowe: chodzi tu o miejsca interesujące przyrodniczo, położone w szczególnie atrakcyjnych krajobrazowo okolicach, które można by bez uszczerbku zaadaptować do różnych form ekoturystyki (wycieczki piesze, rowerowe, obserwacja przyrody połączona z fotografowaniem).

Anthony S. Travis

Lista służąca analizie potrzeb polskiej turystyki na podstawie wcześniejszych studiów

1. Inwentaryzacja potencjalnych zasobów turystycznych

Gdzie i w jakich regionach można znaleźć potencjalne produkty dla przemysłu turystycznego wysokiej jakości:

- a) **Baza lotnicza** - tzn. miejsca odpowiednie do uprawiania sportów lotniczych, takich jak szybownictwo, lotniarstwo i podobne. Chodzi tu o odpowiednie warunki powietrzne i stosowną topografię terenu.
- b) **Baza morska** - to miejsca odpowiednie dla rybołówstwa morskiego, żeglowania, sportów motorowodnych, wiosłowania, pływania w czystej wodzie, różnych form morskich wycieczek i wypraw. Wymagane są tu małe, atrakcyjne porty z odpowiednimi urządzeniami oraz możliwościami rozwoju. W takich miejscach powinny także istnieć gospody, puby, różne punkty gastronomiczne, restauracje oferujące potrawy morskie itd. Wskazane jest istnienie wydzielonych plaż dla nudystów.
- c) **Baza wodna śródlądowa** - jest tu mowa o jeziorach z czystą wodą położonych w lasach lub/i wśród ziem uprawnych, jak też o rzekach płynących przez tereny o atrakcyjnej scenerii, mających czystą wodę i nadających się do kajakarstwa, wioślarstwa, żeglarstwa, spływu tratwami lub kajakami, wędkarstwa. Należy tu także szukać systemów wodnych nadających się do organizowania wczasów na spływach, atrakcyjnie położonych siedlisk mających odpowiednie miejsca na założenie campingów, wybudowanie gospód jak też innych form, np. kolonii domków campingowych. Wskazane jest także istnienie nad wodą terenów odpowiednich do wydzielenia miejsc dla nudystów.
- d) **Baza wiejska** - należy szukać terenów, gdzie możliwy byłby rozwój różnych form wypoczynku w gospodarstwach, a także związanych z tym form aktywności i sportów.
- e) **Parki narodowe i krajobrazowe**: chodzi tu o miejsca interesujące przyrodniczo, położone w szczególnie atrakcyjnych krajobrazowo okolicach, które można by bez uszczerbku zaadaptować do różnych form ekoturystyki (wycieczki piesze, rowerowe, obserwacja przyrody połączona z fotografowaniem).

- f) **Baza górską i wyżynną** - mowa tu o obszarach najczęściej zalesionych, o dużych opadach śniegu w zimie i w powiązaniu z tym — z dobrymi warunkami narciarskimi, saneczkarskimi (narciarstwo zjazdowe, biegowe), łyżwiarskimi itp., a także dobrych do uprawiania turystyki pieszej w zimie i w lecie.
- g) **Wycieczki historyczne** - tzn. do miejsc, gdzie odbywają się interesujące imprezy kulturalne i festiwalowe, np. gdzie są organizowane ciekawe wystawy sztuki, ekspozycje muzealne, gdzie można zobaczyć budowle o wielkim znaczeniu historycznym czy artystycznym.
- h) **Miasta przemysłowe** - jest tu mowa o ośrodkach przemysłowych, gdzie już istnieje lub gdzie ma szansę się rozwinąć turystyka powiązana z podróżami w interesach i służbowymi, czyli turystyka kongresowa, zjazdowa, lub też powiązana z targami (jako przykład może tu służyć Poznań).
- i) **Wykopiska i stacje archeologiczne** - chodzi tu o miejsca badań i prezentacji znalezisk archeologicznych, które można przystosować do zwiedzania.
- j) **Zamki, forty i klasztory** - chodzi o te budowle historyczne wspomnianego typu, które można wykorzystać w turystyce "turniejowej", "maskaradowej" itp.
- k) **Imprezy prezentujące polską kulturę** - chodzi o takie wydarzenia artystyczne, do których dostęp nie byłby ograniczony nieznajomością języka polskiego - takich jak przedstawienia baletowe, operowe, koncerty, festiwale jazzowe, festiwale muzyki i tańca ludowego, festiwale muzyki pop oraz tradycyjne jarmarki, takie jak gdański czerwcowy Jarmark Dominikański, oraz festiwale filmowe i TV.
- l) **Miejsca o znaczeniu religijnym lub etnicznym** - należy dążyć do wykorzystania miejsc tego typu. W procesie tym należy się kierować następującymi kryteriami:
  - jakie są miejsca, dokąd udają się pielgrzymki katolickie (poza Częstochową)?
  - gdzie są miejsca o doniosłym znaczeniu historycznym dla Żydów?
  - gdzie są miejsca o doniosłym znaczeniu historycznym dla Polaków, Niemców, Ukraińców itp.?
  - gdzie są miejsca o znaczeniu dla kultur miejscowych, takich jak kaszubska, góralska oraz inne kultury i subkultury górskie.

Należy także szukać:

- miejsc o największym znaczeniu historycznym i architektonicznym dla Polski;
- pól golfowych oraz terenów odpowiednich do ich zakładania.

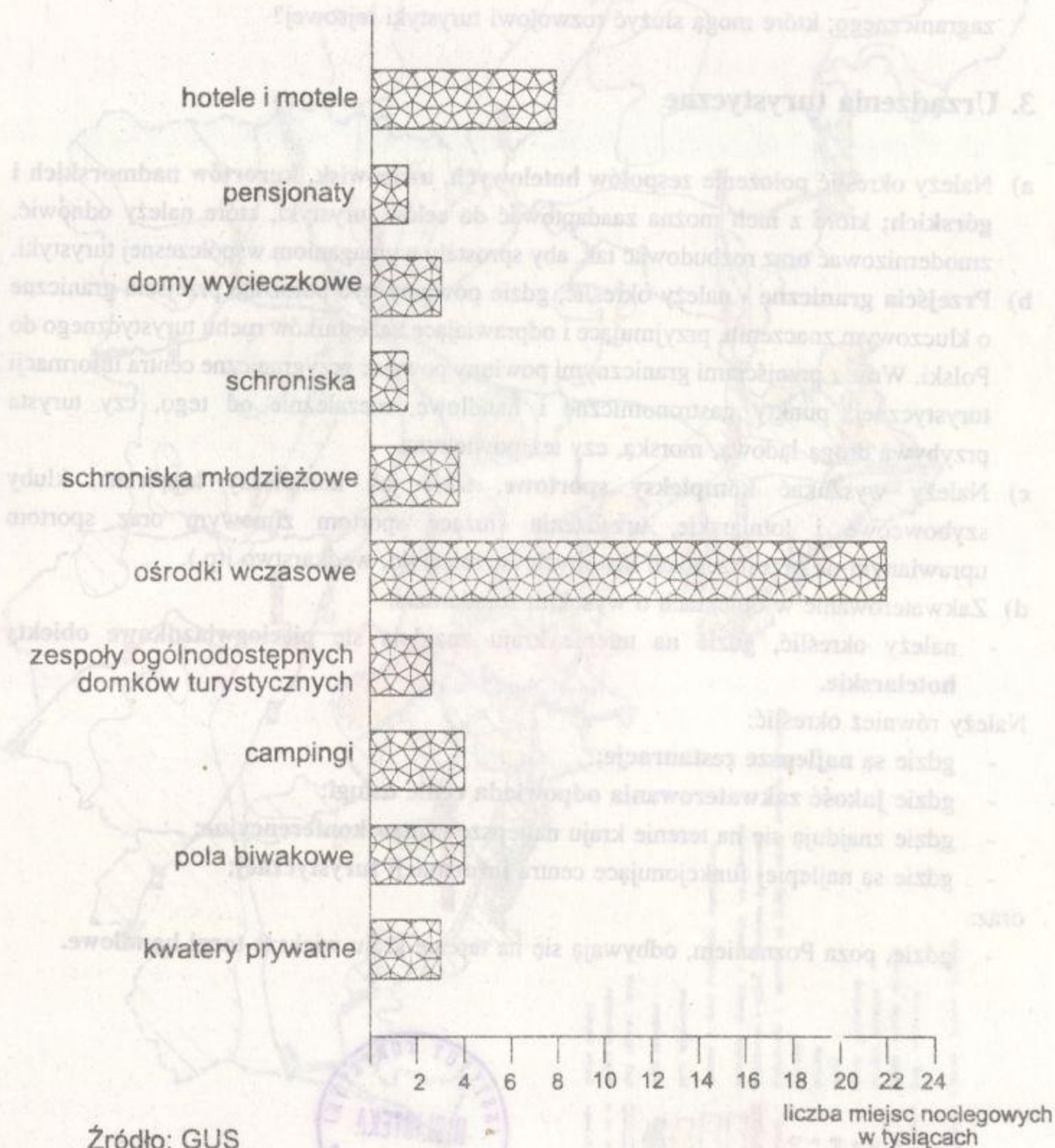
2. Infrastruktura i transport

Należy przy opracowywaniu planów rozwoju turystycznego ustalić:

- a) **System drogowy** - gdzie znajdują się polskie autostrady lub też drogi dwupasmowe o lepszej jakości? Należy też ustalić, czy istnieje tam odpowiednia liczba stacji usługowych, punktów gastronomicznych, moteli oraz centrów drogowej informacji turystycznej.

Załącznik 2

Struktura miejsc noclegowych na Dolnym Śląsku i Opolszczyźnie

- b) **Kolejnictwo** - jakie są główne kolejowe połączenia międzymiastowe oraz jakie połączenia mają się stać trasami pociągów szybkobieżnych?
- c) **System transportu autobusowego** - które połączenia dalekobieżne cieszą się największą popularnością, i czy mają one szanse rozwoju?
- d) **System transportu powietrznego** - które lotniska mają możliwości rozwoju do celów lotów rozkładowych i czarterowych? Które lotniska można ewentualnie wykorzystać do celów lotnictwa prywatnego?
- e) **Baza transportu morskiego** - które porty zwykle i promowe mają potencjał dalszego rozwoju, biorąc pod uwagę strukturę ruchu turystycznego zarówno krajowego, jak i zagranicznego; które mogą służyć rozwojowi turystyki rejsowej?

3. Urządzenia turystyczne

- a) Należy określić położenie **zespołów hotelowych, uzdrowisk, kurortów nadmorskich i górskich**; które z nich można zaadaptować do celów turystyki, które należy odnowić, zmodernizować oraz rozbudować tak, aby sprostały wymaganiom współczesnej turystyki.
- b) **Przejścia graniczne** - należy określić, gdzie powinny być położone przejścia graniczne o kluczowym znaczeniu, przyjmujące i odprowadzające uczestników ruchu turystycznego do Polski. Wraz z przejściami granicznymi powinny powstać przygraniczne centra informacji turystycznej, punkty gastronomiczne i handlowe, niezależnie od tego, czy turysta przybywa drogą lądową, morską, czy też powietrzną.
- c) Należy wyszukać **kompleksy sportowe**, takie jak kompleksy hippiczne, kluby szybówcowe i lotniarskie, urządzenia służące sportom zimowym oraz sportom uprawianym na przestrzeniach otwartych (strzelectwo, wędkarstwo itp.).
- d) Zakwaterowanie w obiektach o wysokim standardzie:
  - należy określić, gdzie na terenie kraju znajdują się **pięciogwiazdkowe obiekty hotelarskie**.

Należy również określić:

- gdzie są **najlepsze restauracje**;
- gdzie **jakość zakwaterowania odpowiada cenie usługi**;
- gdzie znajdują się na terenie kraju najlepsze **centra konferencyjne**;
- gdzie są najlepiej funkcjonujące centra **informacji turystycznej**;

oraz:

- gdzie, poza Poznaniem, odbywają się na terenie kraju większe **targi handlowe**.

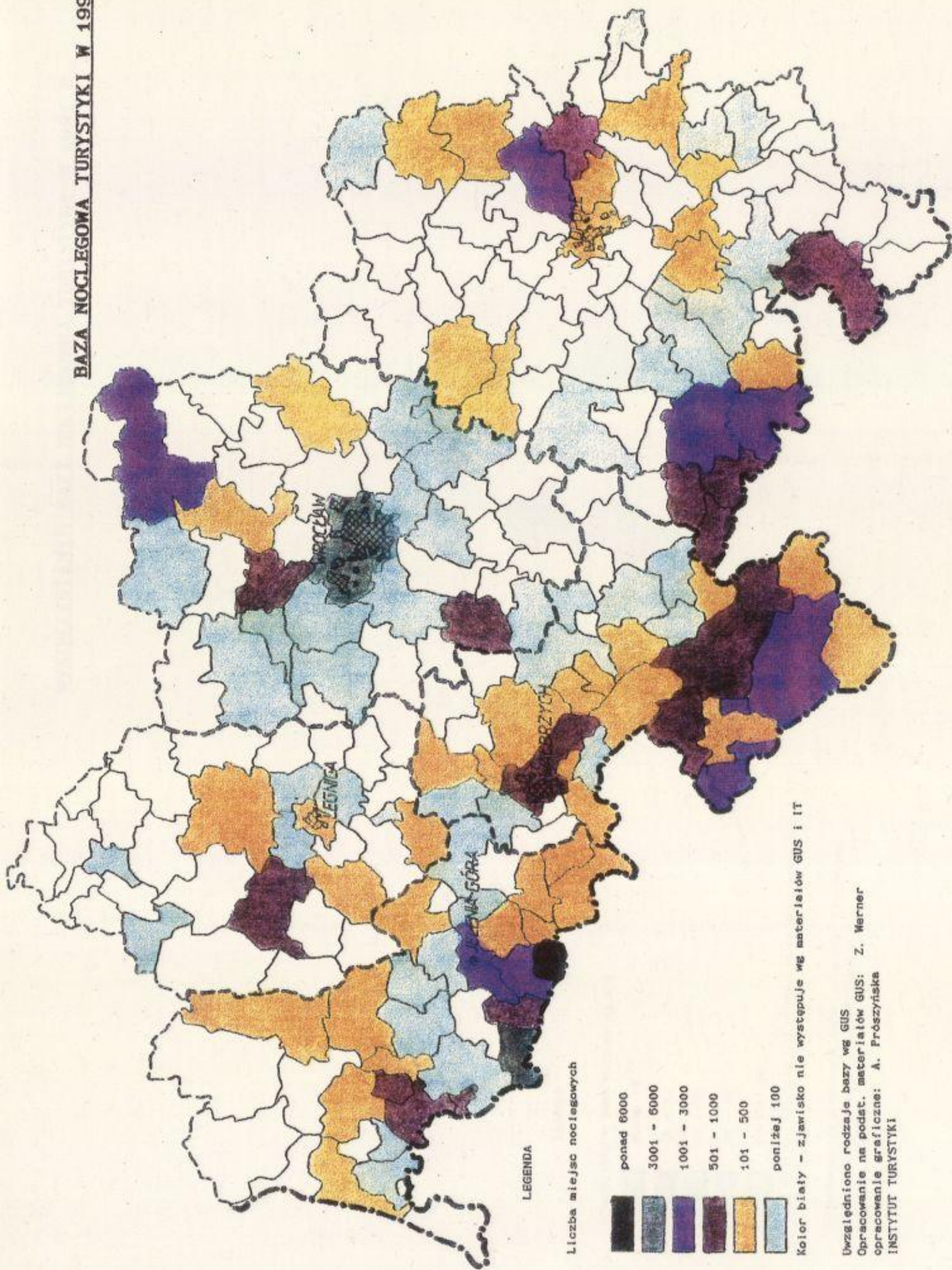

WALORY TURYSTYCZNE

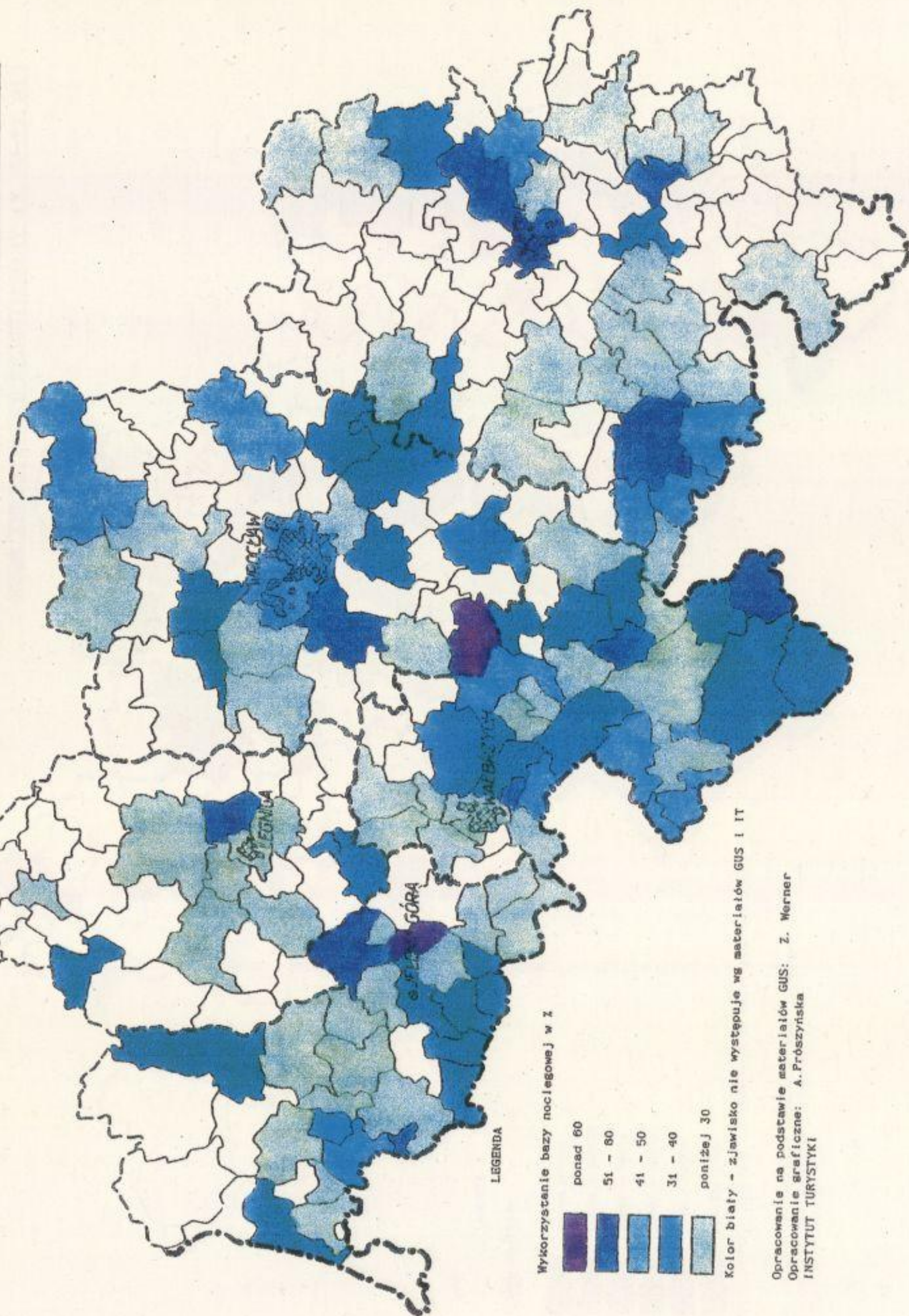
granice państwa
granice województw
drogi główne, drogi inne
parki narodowe
parki krajobrazowe
obszary o dużej przydatności wypoczynkowej
pozostałe obszary z walorami wypoczynkowymi
miejscowości o szczeg. znaczeniu podzwyczajnym
miejscowości z obiektami lub obiektami o szczeg. znaczeniu podzwyczajnym
klasztory
kościół
zamek
obiekty przyrodnicze
przejścia graniczne
ośrodki sportów zimowych
drogi turystyczne

Opracował: Z. Werner, Instytut Turystyki

Opracował: Z. Werner, Instytut Turystyki

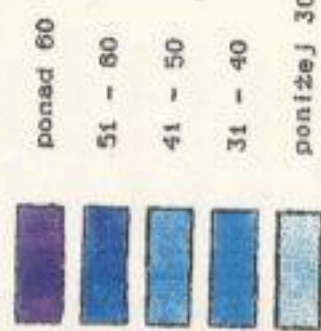

WYKORZYSTANIE BAZY NOCLEGOWEJ TURYSTYKI W 1991 R.

LEGENDA

Wykorzystanie bazy noclegowej w %

Kolor biały - zjawisko nie występuje wg materiałów GUS i IT

Opracowanie na podstawie materiałów GUS: Z. Werner
Opracowanie graficzne: A. Prószynska
INSTYTUT TURYSTYKI

